

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

44e jaargang nr. 4-5

juli - oktober 2015

Inhoud

- Gentse proffen.
R.C. Van Caenegem. 242-151
- De Brugse poortwijk wil zich afscheuren van Gent.
Luc Devriese. 252-264
- Contributiebrug en Contributiestraat.
Luc Devriese. 265-283
- Lange Steenstraat - Drongenhof huis Mispreuve.
Daniël Van Ryssel. 284-289
- Gentenaars in de Kruisvaart van 1464.
Peter Van Keymeulen. 290-298
- Een Stropke van de Brugsche Puurte.
299
- Boekenverkoop.
Gilbert Boerjan. 300-306
- De kleurrijke famielde Van Damme.
Erik Vermeirsch. 307-309
- Windmolens te gent in de 14de - 17de eeuw
Luc Goeminne. 310
- Wie kent de Koning Willembreg.
Luc Devriese, Adrien Brysse, Frank Gelaude. 311-319
- Reilen en zeilen van de stad in 1923.
Adrien Brysse. 320-324
- Hippodrooms te Sint-Amansberg.
Danny Mattens, Luc Devriese. 325-328
- Juffrouw - zang - de - les musiceert en vertelt.
Marie - Jeanne De Smet. 329-331
- Verschenen. 332-333
- Lezers aan het woord. 334-335

GENTSE PROFESSOREN IN DE RECHTEN EN DE LETTEREN

R.C. Van Caenegem

Deel 4 Professoren-collega's (1960 – 1992)

In 1951 kwam een einde aan mijn studententijd. In 1948-50 had ik de jaren van de licentie Geschiedenis doorgemaakt, essentieel met het schrijven van mijn verhandeling. De weinige cursussen van die tijd waren gegeven door professoren wier beeld ik reeds heb geschetst, Ganshof, Strubbe, Van Werveke en De Bruyne.

Nu komt de periode aan waarin ik zelf lesgever werd en kan ik mijn blik richten op mijn collega's in de Faculteit Rechten en Letteren in de jaren 1960-92. Ze waren zeer talrijk en ik zal me beperken tot de meest markante figuren die ik persoonlijk echt heb leren kennen.

PAUL GHYSBRECHT

Paul Ghysbrecht (1927 – 1998) studeerde geneeskunde (psychiatrie) te Gent en te Leiden en filosofie te Tübingen. In 1958 werd hij docent aan onze Rechtenfaculteit, waar hij Psychologie gaf in de eerste kandidatuur Rechten. In 1965 werd hij titularis van de leerstoel voor Gerechtelijke en Sociale Psychiatrie. Ghysbrecht was een flamboyante figuur - steeds met een vlinderdas. Hoewel helemaal geen rechtsgeleerde, was hij acht jaar (1984-92) - gekozen en steeds weer herkozen door de Faculteitsraad – decaan van de Rechtsgeleerde Faculteit. Rechters en advocaten hebben me gevraagd hoe dit te verklaren was. Het antwoord op die vraag is niet eenduidig en er zijn een aantal invalshoeken. Ghysbrecht was sinds 1955 wetsdokter-expert in psychiatrie en psychologie. Hij was een graag geziene en gezaghebbende expert bij de rechtbanken in moordzaken. Geen moord greep plaats zonder dat hij – overdag of 's nachts – dadelijk ter plaatse kwam om daders, nabestaanden en getuigen te ondervragen. Zijn contacten met recht en gerecht waren talrijk en belangrijk. Als politicus en volksvertegenwoordiger voor Oudenaarde van 1974 tot 1977,

ook jarenlang gemeenteraadslid van die stad, wist hij populariteit te verwerven en beloften te doen. Hij was ook een goede decaan-voorzitter van de vergaderingen van de Faculteitsraad en heeft als lid van de Raad van Beheer van de Universiteit van 1985 tot 1992 veel verkregen voor de Faculteit m.b.t. kredieten en bouwwerken. Men vergete ook niet dat vele professoren-juristen een advocatenkantoor beheerden en er weinig voor voelden lange perioden zonder enige vergoeding een Faculteit te runnen en in de Raad van Beheer te zetelen. Ook was Ghysbrecht er niet afkerig van sommige stemgerechtigde leden van de Faculteitsraad onder druk te zetten om voor hem partij te kiezen als er weer een decaan moest worden aangeduid. Zo heeft Françoise Thomas, dochter van de bekende professor Thomas, zich hierover beklaagd bij haar diensthoofd, Professor Jules Dhaenens, die in volle zitting van de Raad decaan Ghysbrecht hierover heeft geïnterpelleerd, op de toon van een requisitoir (hij was parketmagistraat geweest en openbaar aanklager). Ghysbrecht liet deze filippica onverstoord over zich heengaan en werd prompt – tot mijn verbazing – opnieuw verkozen.

Mijn relatie met Paul Ghysbrecht was vriendschappelijk. We waren in hetzelfde jaar geboren, rond dezelfde tijd in de universitaire carrière gestapt en zijn op hetzelfde moment, 1 oktober 1992 emeritus geworden. Ooit heb ik een plan van hem gedwarsboomd, toen hij aan het reeds zware pakket van de 2de kandidatuur Rechten nog een nieuwe verplichte cursus wilde toevoegen. Hij heeft het me niet kwalijk genomen. Integendeel, decaan Ghysbrecht heeft aan de studierichting Rechtsgeschiedenis – niet de core business van de Faculteit – een goede dienst bewezen door een administratieve kunstgreep (in het midden van de zomervakantie, toen mogelijke dwarsliggers op reis waren, maar de decaan was op post).

Ik zei reeds dat hij ook actief was in de lokale en nationale politiek. Als verkozene van Oudenaarde wachtte hij 's avonds in het station de pendelaars op die van Brussel terugkeerden om een pint te gaan drinken. Ook ging hij naar alle begrafenis en sprak er een hartelijk woord. Toen hij wilde herkozen worden, hing hij affiches uit met zijn portret en de woorden “Ghysbrecht denkt aan u”. Aanhangers van zijn tegenstrever, Jan Verroken, plakten daar 's nachts een boodschap bij “En hij komt naar uw begrafenis”. Oudenaarde was geamuseerd, maar Ghysbrecht werd niet herkozen.

Als professor was hij een groot succes. Zijn lessen, in het groot Auditorium op de Blandijnberg, waren theatrale voorstellingen, met Ghysbrecht als ster. Hij maakte grappen, toespelingen op de actualiteit en sprak de studenten direct aan. Er werd gezongen en geapplaudisseerd. Men vertelt dat hij eens een gans heeft meegebracht die rondfladderde in het Auditorium, terwijl de studenten het dier trachtten te grijpen (het doet me denken aan *Chasing the*

mallard in All Souls College in Oxford). Studenten van andere faculteiten kwamen naar de Blandijnberg omwille van de *grand guignol*.

Op het examen ging het er minder prettig aan toe. De ondervrager kon wispelturig overkomen en soms extreem laag kwoteren. Er ontstond rond zijn persoon een weefsel van legenden. Zo zou hij van een tafel zijn gesprongen en dreigend naar een student zijn gestapt, waarop deze zijn revolver trok: hij was een officier van de Rijkswacht die Rechten studeerde. Op een andere dag legde de Professor een geldstuk op tafel en vroeg aan de student hoeveel het er waren. Die antwoordde natuurlijk dat het er één was, maar toen Ghysbrecht volhield dat het er twee waren, zei de examinandus: “Als het zo is, neem ik dit geldstuk en het andere is voor u”. Ghysbrecht vond dit zo een gevatte repliek dat hij de jongen een onderscheiding gaf. Decaan Ghysbrecht had goede internationale contacten. Zo verleende de Universiteit aan de Franse Minister van Justitie, Badinter, een eredoctoraat op Ghysbrechts initiatief en wegens diens inzet voor de afschaffing van de doodstraf in zijn land. Mijn collega was teleurgesteld toen de Fransman op die Dies Natalis verstek moest geven. In zijn laatste jaren is Ghysbrecht droevig weg gedeemsterd en op 11 juni 1998 overleden.

BOUDEWIJN BOUCKAERT

Boudewijn Bouckaert (1947 -) behoort tot een jongere generatie. Hij behaalde de graad van geaggregeerde van het hoger onderwijs te Gent in het academiejaar 1980-81. Ik heb hem leren kennen toen we samen zaten in de Raad van de Faculteit, hij als verkozen vertegenwoordiger van de assistenten en ik als docent. Later zaten we er nog samen als leden van het onderwijzend personeel. We maakten dan ook deel uit van de examencommissie van de 2de kandidatuur Rechten. Ik ben er steeds onder de indruk geweest van zijn gematigde en redelijke standpunten (vond ik ze redelijk omdat ze met de mijne overeenstemden?). Ik apprecieerde ook de positieve wijze waarop hij de “aanvragen van studenten” (een vast punt op de agenda van de Raad) behandelde en vaak bepleitte (soms tegen een sceptische vergadering in). We schoten goed met elkaar op en trokken meestal aan hetzelfde touw. Hij had een enthousiast karakter en keek positief aan tegen het leven, dat hem nochtans de slagen van het noodlot niet heeft gespaard. De hoge kwaliteit van zijn wetenschappelijk werk staat buiten kijf. Zijn boek over de Exegetische School uit 1981 is een standaardwerk, dat ik nog regelmatig consulteer. Zijn kritische studies over het Hof van Cassatie zijn van blijvende waarde. Zijn eruditie werd beloond met een benoeming, in 2005, tot de Erasmus Chair bij de Law School van

Harvard University en bekroond met een Festschrift bij zijn emeritaat. Boudewijn was echter te multidimensionaal om zich tevreden te stellen met schrijven en doceren. Het leven van een kamergeleerde was niets voor hem. Hij wierp zich met hart en ziel in de politiek, want de res publica lag hem nauw aan het hart. Als assistent van Willy Calewaert (over wie meer later) had hij wellicht sympathie voor het socialisme, maar het is als volbloed liberaal dat hij door het leven is gegaan. Hij werd een theoreticus van het liberalisme, met uitgebreide internationale, vooral Amerikaanse, contacten. Hij voegde de daad bij het woord en richtte te Gent een liberale think tank op, Nova Civitas, waar werd gediscussieerd en geluisterd naar voordrachten. Ik herinner mij o.m. een meeslepend exposé van Aimé Desimpel, een bekende liberale zakenman uit Kortemark. Op die levendige avonden werd Boudewijn omcirkeld door knappe jonge vrouwen. Het is niet bij studie-avonden gebleven, want mijn collega heeft ook in het Vlaams Parlement gezeteld, weliswaar niet voor de Liberale Partij, maar voor de Lijst De Decker. Hij heeft er flink werk geleverd in de Commissie voor Onderwijs.

In de Faculteit was hij vele jaren Voorzitter van de Groep Metajuridica, die de Grondbeginselen, de Rechtsfilosofie en de Rechtsgeschiedenis omvatte. Hij had zelf in het Ten Geleide van zijn aggregaatsproefschrift gesproken over “de vruchtbare samenwerking van rechtshistorici en rechtsfilosofen”. Onze vriendschappelijke samenwerking behoort tot de beste herinneringen aan mijn tijd in de Rechtsfaculteit.

JEAN LIMPENS

De volgende hoogleraar in mijn portrettengalerij, Jean Limpens (1910 – 1979), brengt ons in rustiger vaarwater, want zijn loopbaan was klassiek en rimpelloos. Hij werd doctor in de Rechten in 1934 en geaggregeerde van het Hoger Onderwijs op zijn verjaardag, 24 december 1942 (terwijl het VIe Leger onder maarschalk Paulus te Stalingrad zijn laatste strijd streed). In november 1944 werd hij docent te Gent. Het was het begin van een omvangrijke leeropdracht, met als hoofdvak de cursus Verbintenissen in de 1ste licentie Rechten. Zijn wetenschappelijk oeuvre was uitgebreid, met o.m. een opmerkelijke bijdrage in de in Tübingen verschenen *International Encyclopedia of Comparative Law*.

Hij was de bezieler van het Interuniversitair Centrum voor Rechtsvergelijking te Brussel, uitgerust met een voortreffelijke bibliotheek. Buitenlandse geleerden hielden er lezingen, o.m. over Engels recht, waarvan ik me sommige, ten tijde van het voorzitterschap van Walter Ganshof van der Meersch, nog goed

herinner.

Limpens was in zijn tijd de geleerdste civilist en comparatist van de Faculteit, maar tegelijkertijd ook haar eenvoudigste en minzaamste lid. Zijn voorkomen was rustig en voornaam, steeds goedgeluimd en toegankelijk: nooit heb ik een onvriendelijk, laat staan boos woord van hem gehoord. Hij was nochtans lid geweest van het verzet, met de graad van Luitenant-Kolonel van de inlichtings- en actiedienst van het verzet. Hij was drager van de King's Medal for Courage. Met doodsverachting had hij de frontlijn doorkruist vermomd als Duits officier om inlichtingen te verzamelen voor de geallieerden. Zijn avontuurlijke geest had hij reeds als jongeman vertoond door na zijn humaniora de wereldzeeën te bevaren om een mensheid te leren kennen die verschilde van wat hij in de Griekse, Latijnse en Franse literatuur op school had ontmoet.

Van Geschiedenis had hij geen kaas gegeten. Hij heeft het bestaan om de eerbiedwaardige *Ordonnances des roys de France* uit de centrale universiteitsbibliotheek te laten overbrengen naar zijn decanaal bureau (1954-1956), niet om ze te raadplegen, maar om de mooie, met goud getooide in-folio's als versiering te gebruiken voor zijn eerder kaal lokaal (zoals ik ontdekte toen ik de collectie in de centrale bibliotheek wilde raadplegen). Toch waren wij goed bevriend, mede omdat we alle twee op het Sint-Barbaracollege hadden school gelopen (hij was retorica 1928 en ik 1946) en herinneringen uitwisselden.

In bizarre omstandigheden heeft hij mij een sprekend bewijs geleverd van zijn vertrouwen in mijn oordeel. Toen ik hem tijdens een eerste examenzittijd ontmoette, vertrouwde hij mij toen dat hij al zijn examenpunten van de cursus Verbintenissen in de 1ste licentie had verloren nog voor hij ze aan de pedel had overgemaakt. Wat een ramp! Wat kon nu gebeuren? Al die jongens en meisjes doen terugkomen om hun ondervraging over te doen was niet menselijk. Naar de deliberatie gaan met lege handen was beschamend en hoe kon hij dan diploma's ondertekenen dat de studenten zijn vak kenden? Iedereen zonder meer "op voldoende wijze" geven zou argwaan wekken en niet fair zijn voor de goede studenten. Limpens had een spitsvondige oplossing bedacht en had, zo vertelde hij mij, doodgevoerd mijn punten van het vorige jaar, de tweede kandidatuur, voor zijn huidige studenten overgenomen. Hij was met zijn/mijn punten naar de deliberatie gegaan, waar niemand onraad rook. Hij was overtuigd dat wie van mij goede punten kreeg een goed student was, en omgekeerd.

Jean Limpens was vrijmetselaar en ik kon me deze voorname, hoffelijke man goed voorstellen als een plechtstatige priester van Isis en Osiris. Hij is op 27 maart 1979, in zijn 68ste levensjaar overleden. De Faculteit verloor één van haar meest eminente professoren.

WILLY CALEWAERT

Willy Calewaert (1916 – 1993) was politiek bevlogen en had, naar men mij heeft verteld, als jongeman gestreden in de Rode Brigade in de Spaanse burgeroorlog. Hij was een leidende figuur van de Socialisten te Antwerpen, zijn geboortestad. Hij studeerde Rechten in Gent (kandidaat), Brussel (doctor) en opnieuw in Gent (geaggregeerde voor het Hoger Onderwijs). In 1958 werd hij te Gent docent, belast met de cursus Natuurrecht in de kandidatuur.

Hij maakte een dynamische, stijlvolle indruk en sprak zeer keurig Nederlands (met een licht Hollands accent). Hij sloeg de Faculteit met verbazing door het groot aantal functies die hij cumuleerde: een ware kampioen. Hij was professor aan de Gentse Rechtenfaculteit, Voorzitter van de School voor Criminologie aldaar, doceerde aan de Rijkshandelshogeschool en de Universitaire Instelling te Antwerpen en was ook hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel. Hij runde een advocatenkantoor in zijn vaderstad en was Senator van 1968 tot 1981 en Minister van Nationale Opvoeding en Minister van het Openbaar Ambt. Hij zetelde ook vijf jaar in het Europees Parlement. Zijn collega's vroegen zich af hoeveel hoofden hij had en of hij ooit sliep.

Met de gevolgen van die overbelasting kreeg ik, als voorzitter van de examencommissie van de 2de kandidatuur Rechten, te maken want, wanneer mijn collega na een nacht vergaderen in de Senaat in Brussel om 8u 's morgens te Gent begon te ondervragen, kreeg ik telefoontjes van verontwaardigde vaders dat Professor Calewaert die morgen verward was overgekomen en zelfs in slaap was gevallen. Ik beloofde dit met hem aan te kaarten, wat ik dan ook deed, waarop hij mij, beleefd als altijd, verzekerde dat hij alles in orde zou brengen (door, vermoedde ik, de problematische quoteringen naar boven aan te passen).

Elk jaar stond op de agenda van de Raad van Beheer van de Universiteit, waar ik zetelde van 1973 tot 1977, een punt "cumul". Hier werden de aanvragen van collega's met nevenwerkzaamheden onderzocht, die steevast verklaarden dat ze de toegelaten twee halve dagen per week aan hun nevenactiviteit hadden besteed. Dit werd met een korreltje zout bekeken, zelfs wanneer een voorzitter van een Raad van Bestuur in de media had geklaagd dat hij voor een volle week werk slecht werd betaald en hij ons verklaarde slechts twee halve dagen daar bezig te zijn. Maar met Willy Calewaert was de maat vol, zelfs overvol en we besloten plichtsbewust zijn dossier voor te leggen aan de Minister van Nationale Opvoeding met het oog op een eventuele ingreep. Dit was echter een lachertje want de Minister van Nationale Opvoeding was... Willy Calewaert. Toen we hem in de Raad van Beheer verzochten zijn advocatenpraktijk af te bouwen, beloofde hij prompt het nodige te doen, maar een jaar

later bleek hij nog twee stagiairs te hebben bij aangeworven. Daarover onder-
vraagd antwoordde hij doodleuk dat hij dit had gedaan om zijn praktijk des te
vlugger stop te zetten (in 1982 heeft hij dit inderdaad gedaan). Ik heb me soms
afgevraagd of hij, als Minister van het Openbaar Ambt, misschien maatregelen
heeft genomen tegen ontoelaatbare cumul.

Op 30 oktober 1993 is Professor Calewaert, in zijn 77ste levensjaar, overleden
na een hartaanval in zijn auto op de ring rond Brussel.

WILLY DELVA

Willy Delva (1921 – 1980) werd te Gent doctor in de Rechten in 1944 en
geaggregeerde van het Hoger Onderwijs in 1952. In 1953 werd hij docent in
de Faculteit Rechtsgeleerdheid waar hij o.m. de “grote cursus” gaf over “De
algemene grondbeginselen van het recht” in de 1ste kandidatuur Staats-,
Sociale en Economische Wetenschappen en in de 1ste kandidatuur Rechten.

Wanneer ik aan hem denk vloeit als vanzelf het predicaat “voorbeeldig” uit
mijn pen. Hij was een voorbeeldige pater familias, een voorbeeldige hoogle-
raar, een voorbeeldige examiner, een voorbeeldig lid van de Raad van
Beheer van de Universiteit en een voorbeeldige decaan van zijn Faculteit. Wij
waren goed bevriend. Zijn dochter schreef haar thesis over *De fictie in het
oud-Vlaamse recht* in de licentie Geschiedenis onder mijn leiding en mijn
dochter studeerde Rechten in de kandidatuur en de licentie bij hem. We zaten
vier jaar lang naast elkaar in de Raad van Beheer van onze Alma Mater, waar
we aan hetzelfde zeel – het professorenzeel – trokken. Dit was nodig want we
waren een minderheid in de Raad, naast (begrijpelijk) vertegenwoordigers van
de assistenten en studenten en (minder begrijpelijk) leden van vakbonden en
politieke partijen. Bij de discussie over de benoeming van een professor
Griekse taal en literatuur, legde een vakbondsman ons uit hoe ze dit soort pro-
bleem aanpakten “in de petrol” (hij kwam uit de petroleumnijverheid). Ik kon
mijn oren niet geloven, maar dat is me daar wel meer gebeurd tijdens nachte-
lijke vergaderingen (van 14.30u. tot 4 u. ’s morgens).

Willy was advocaat geweest en medewerker van Albert Kluyskens en was lei-
der van de pleitoefeningen van de studenten. Hij was welsprekend en ik her-
inner me het voortreffelijk pleidooi in de Raad van Beheer, waar hij argumen-
teerde dat men ten onrechte de vergoeding voor het afnemen van examens had
afgeschaft. Ik dacht daarbij aan een belevens van Henri Pirenne toen hij in
Duitsland studeerde en daar zag hoe studenten de ondervrager betaalden: er
stond een pedel aan de deur van de examenzaal met een zakje, waarbij de
examinandus bij het binnengaan letterlijk zijn “duit in het zakje deed”.
Professor Delva vond het unfair dat hoogleraren met grote aantallen studen-

ten zonder enige vergoeding van einde mei tot begin juli examen zaten af te nemen, terwijl hun collega's die Hindi of Tochaars doceerden na één dag ondervraging reeds van de zeelucht konden gaan genieten. Zijn – alweer voorbeeldig – pleidooi viel bij de regeringscommissaris op dove oren: de examens maakten zonder meer deel uit van het werk van de hoogleraar.

Eenmaal ben ik in aanvaring gekomen met decaan Delva en wel tijdens een deliberatie in de 3de licentie Rechten, waar onenigheid ontstond over het lot van een studente: geslaagd of niet? De discussie werd eindeloos zodat decaan Delva, voorzitter van de examencommissie, de zaak ter stemming legde met als resultaat staking van stemmen. De voorzitter verklaarde zijn – negatieve – stem als doorslaggevend, met een “uitgesteld” als gevolg. Daarop haalde ik echter het examenreglement te voorschijn, dat de Raad van Beheer recentelijk had uitgevaardigd en waaruit ik citeerde “bij staking van stemmen wordt in het voordeel van de student beslist”, waarop de betrokkene alsnog als geslaagd werd geproclameerd. Het was Willy ontgaan dat hij zelf het bewuste reglement had mede goedgekeurd: *quandoque dormitabat et bonus Guilelmus!* (afgeleid van: ‘af en toe slaapt ook de goede Homeros’: zelfs zeer bekwame mensen kunnen zich vergissen).

Op 7 juli 1980 heeft Professor Delva ons – veel te vroeg, in zijn 59ste levensjaar – voorgoed verlaten. Een gerespecteerde en zelfs geliefde hoogleraar was niet meer.

ELIE VAN BOGAERT

Elie Van Bogaert (1919 – 1993) werd te Gent doctor in de Rechten in 1943 en docent in 1949, o.m. belast met het onderwijs in het Volkenrecht. In 1965 werd hij aangesteld tot titularis van de Leerstoel voor Volkenrecht. Ik had hechte banden van vriendschap met hem. We waren alle twee geboren Gentenaars, gingen soms samen mosselen eten in de Donkersteeg en vonden het gezellig naast elkaar te zitten in de Faculteitsraad. Wat ons vooral bond was de belangstelling voor de geschiedenis van het recht. Elie had in zijn studententijd middeleeuwse verdragen van de graven van Vlaanderen met omliggende staatshoofden gekopieerd. Hij deed dit in het Rijksarchief in het Geraard De Duivelsteen (waar men ooit een brief heeft ontvangen geadresseerd aan “de heer Geraard De Duivel, te Gent”). Toen reeds was hij gefascineerd door de internationale betrekkingen. Jaren later zetelde hij in de Senaat (1961-77) in de Commissie van Buitenlandse Zaken. Van 1958 tot 1976 was hij ook socialistisch gemeenteraadslid te Gent.

Toen ik in 1968 belast werd met de cursus Historische Inleiding tot het Pu-

blikrecht in de 2de kandidatuur Rechten, vroeg ik me af hoe deze opdracht in te vullen. Het vak was nieuw, want hoewel de geschiedenis van het privaatrecht reeds lang op het programma stond, was het publiekrecht een nieuwkomer. Elie Van Bogaert begreep mijn probleem en heeft me een uitvoerige nota bezorgd, met een schets van de grote etappes in de ontwikkeling van het staatsrecht: van het tribale en feodale koningschap in de middeleeuwen tot het moderne absolutisme en uiteindelijk de constitutionele en parlementaire grondwetten van onze eigen tijd. Zijn nota getuigde van een grondige kennis en inzicht.

Elie werd gekweld door het drankduiveltje. Dit was een publiek geheim en wel bekend aan de studenten die hem dan ook in de Revue van de Rechten als een farao op een troon plaatsten met in de hand, niet een scepter maar een fles whisky. Er had in zijn bureau een kadertje moeten hangen met een groot oog in een driehoek en de tekst “De student ziet mij, hier drinkt men niet”.

In 1973 moest een nieuwe rector verkozen worden en volgens de beurtrol was de Rechtenfaculteit aan zet. Uit haar rangen stonden twee kandidaten op met een uitgesproken ideologisch profiel. Willy Delva was een nauwe medewerker en beschermeling geweest van C.V.P. senator Albert Kluyskens, die door een katholieke Minister tot rector was benoemd, en Elie Van Bogaert was een leidende figuur in het Gentse socialisme. De in de Aula verzamelde professoren waren diep verdeeld langs de bekende links-rechtse breuklijn. Ook na ettelijke stemronden bereikte geen van de twee kandidaten het vereiste quorum en er gingen stemmen op om uit de impasse te geraken door de keuze van een neutrale consensus-figuur, desnoods uit een andere Faculteit. Zo begon de naam op te duiken van André Devreker, hoogleraar in de Faculteit Economie en door insiders beschreven als een katholieke liberaal. Zijn kandidatuur werd fel gesteund door Professor Lucien De Smet, doctor in de Geografie en licentiaat in de Economie. De kans was groot dat de juristen de boot van het rectoraat zouden missen en ik stelde dan aan Elie en Willy een gentlemen’s agreement voor dat wie het bij de eerstvolgende stemronde minst goed deed zich zou terugtrekken. Ze hadden daar echter geen oren naar. De stemmingen werden hervat met tot voorspelbaar resultaat dat André Devreker rector werd van 1973 tot 1977. Weer werd het spreekwoord bewaarheid: “als twee honden vechten voor een been, loopt een derde er mee heen”.

Op 30 augustus 1993 is Elie Van Bogaert te Gent overleden. Ik blijf hem altijd dankbaar voor zijn goede raad voor mijn onderwijs in de geschiedenis van het publiekrecht.

MARCEL STORME

Marcel Storme (1930 -) werd geaggregeerde voor het Hoger Onderwijs te Gent in 1961 en doceerde er burgerlijk procesrecht. Dit is een belangrijke materie, zoals iedereen weet die ooit een zaak heeft verloren “wegens een procedurefout”, maar het is niet de intellectueel meest begeesterende tak van de rechtswetenschap, tenzij die comparatief wordt bestudeerd. Het is inderdaad boeiend na te gaan hoe landen en civilisaties hun rechtspraak inrichten, als uiting van de *Volksgeist*. Op dat terrein heeft Marcel Storme zijn sporen verdiend. Als lid en voorzitter van de International Association of Procedural Law, onder het motto “Proceduralists of the world unite”, heeft hij alle werelddelen bereisd, lezingen gegeven en conferenties voorgezeten. Hij had zelfs goede contacten met politieke buitenbeentjes als China (ereprofessor aan de Universiteit van Peking) en juridische buitenbeentjes als Engeland (waar men hem verbaasd heeft gevraagd: “What on earth is a proceduralist?”).

Als zoon en schoonzoon van politici was het normaal dat Marcel zich interesseerde voor de *res publica*. Reeds in 1958 werkte hij op het kabinet van Minister van Justitie Pierre Harmel en van 1977 tot 1981 was hij gecoöpteerd C.V.P. senator.

Marcel was een goede vriend. We waren beiden geboren Gentenaars, zaten op hetzelfde Sint-Barbaracollege en gingen bij elkaar aan huis. Mijn vrouw en ik hebben het drama meebeleefd van de ziekte die Marcells jongste zoontje, een klasgenoot van onze eigen jongste zoon, ten grave heeft gedragen: gedeelde smart smeedt nauwe banden.

Marcel zat vol verhalen uit de tijd dat “de wereld zijn schouwtoneel” was, maar hij is niet uitbundig: emotioneel gedrag is hem vreemd en zijn beleefdheid en stoïcisme kunnen soms koel overkomen. Toch heeft hij, bij mijn weten, een keer de vrije loop gelaten aan zijn gevoelens. Nadat hij in de Senaat, over een Vlaamse kwestie, één van de regeringen van Wilfried Martens ten val had gebracht, inviteerde hij uitgelaten enkele intimi op een etentje in een Brussels restaurant om zijn triomf te vieren. Zijn partij heeft het hem niet vergeven. Velen dachten dat hij voorbestemd was om Minister van Justitie te worden, maar dat is niet gebeurd. Hoe men in ons land dat hoge ambt verkrijgt is een verhaal dat zo uit de pen van Alice in Wonderland’s Mad Hatter zou kunnen vloeien.

Met genoegen zie ik hoe Marcel de emeritus nog steeds actief is als reiziger en auteur.

DE BRUGSE POORTWIJK WIL ZICH AFSCHEUREN VAN GENT (1846): ROOIGEM ONAFHANKELIJK!

Luc Devriese

In november 1846 werd een wel heel bijzonder verzoekschrift of petitie in het Nederlands gericht aan de 'Heeren Voorzitter en Leden der Kamer van Volksvertegenwoordigers te Brussel' (afb. 1). Het ging uit van de inwoners van de Brugsepoort die zich als aparte gemeente wilden organiseren, ongeveer zoals Ledeberg buiten de Brusselsepoort dat al sinds de Franse tijd als onafhankelijke gemeente bestond (1).

A photograph of a handwritten document in cursive script. The text reads: 'Rekwest van het Voorgeborgte der Brugschepoorte'. The handwriting is elegant and fluid, with a large flourish at the end of the word 'poorte'. The paper appears aged and slightly textured.

Afb. 1. Afschrift van de aanhef van het rekwest (petitie) ingeschreven bij de griffie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers als rekwest nummer 995 in november 1846 bewaard in het Stadsarchief Gent, Reeks P7 nr. 59.

Het is een volledig onbekend gebleven episode uit onze stadsgeschiedenis. Hoewel er geen gevolg gegeven werd aan het verzoek en de problemen grotendeels spontaan verdwenen in 1860 toen de poortsluitingen en de daar gehe-

ven tollen (octrooien) afgeschaft werden, loont het toch de moeite om de grieven van de ‘bewoonders’ van dit ‘voorgeborgte’ eens nader te bekijken. Ze waren, zoals we zullen zien, financieel benadeeld, bleven verstoken van veel mogelijkheden die de stad bood en hadden slechts beperkt toegang tot de stad: enkel tijdens de openingsuren van de stadspoorten. Redenen te over om te klagen. Ze voelden zich terecht, mogen we zeggen, als tweederangsburgers behandeld.

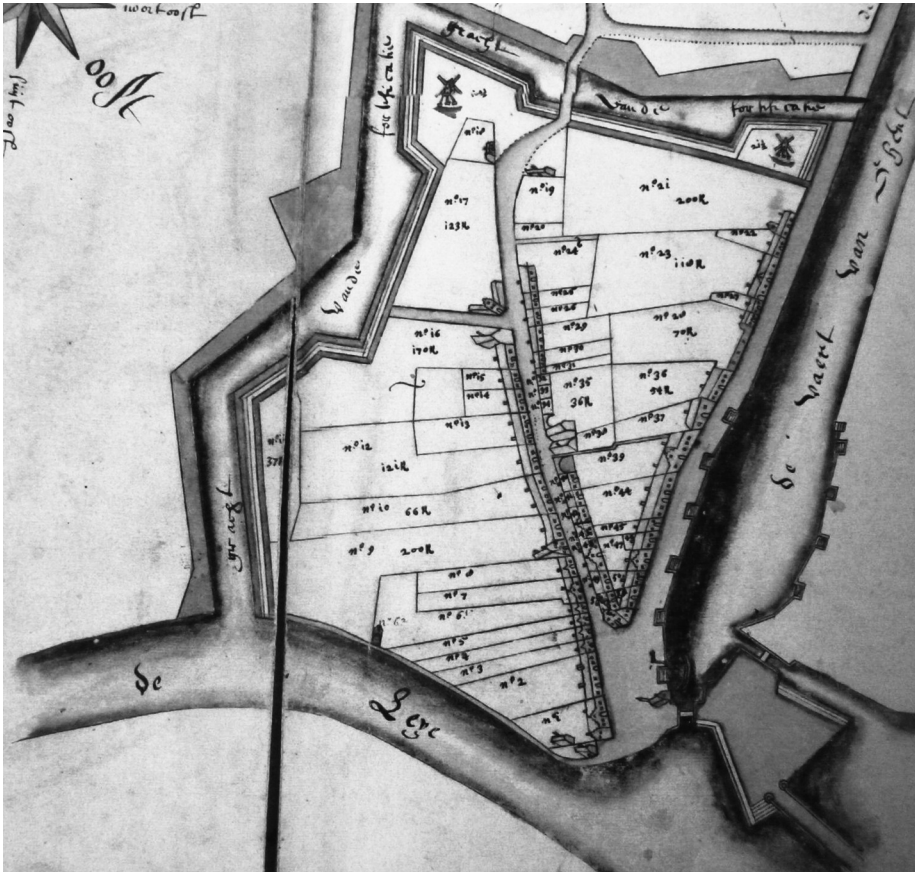
‘Voorgeborgte’

De bebouwde zone om en rond de huidige Phoenixstraat was al vrij uitgebreid nog voor de Brugsevaart gegraven werd in de jaren 1620. Men kan zich daarvan vergewissen op de kaart van Braun en Hogenberg uit 1575 (afb. 2). In de tweede helft van de 17de eeuw werd er een omwald hoornwerk aangelegd om het hoofd te bieden aan de Franse militaire bedreiging ten tijde van Louis XIV. De Brugsepoortwijk was van dan af een authentiek ‘voorgeborgte’: een woonwijk binnen een ‘voorborg’ of ‘voorburcht’, een uitspringend versterkt gedeelte, een dikwijls hoornvormig uitsteeksel van de versterkte stad. Vandaar ook de term ‘hoornwerk’. Het woord ‘voorgeborchte’ is al lang niet meer in gebruik, maar de Franse homoloog faubourg, kennen we des te beter.

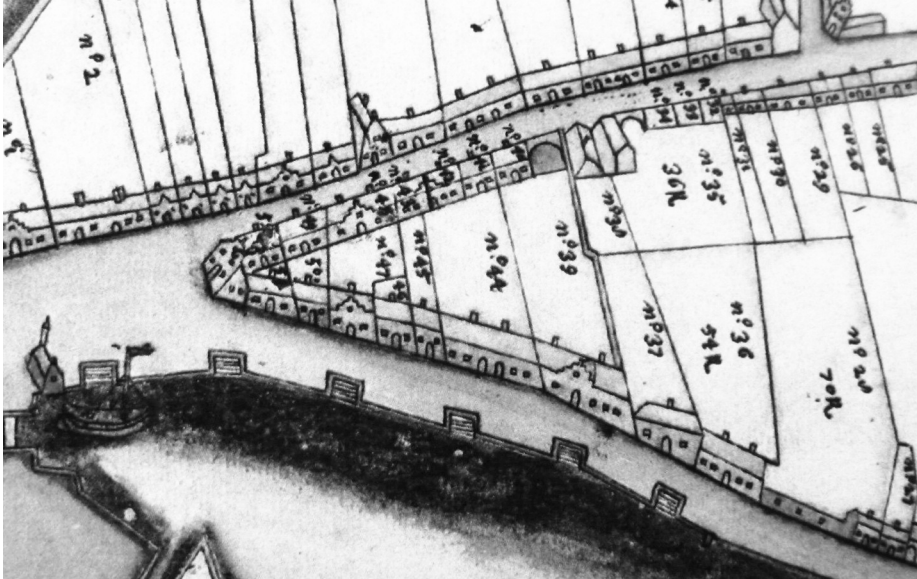

Afb. 2. Detail uit de kaart van Braun en Hogenberg (1575 - 1876). Onderaan: Ekkergerm met de stadsmuur aan de huidige Nieuwe Wandeling. Links daarboven het Kartuizerklooster van Rooigem, Rechts de grote waterpartijen rond de eigenlijke Brugse Poort. Daartussen: losse bebouwing van de Brugsepoortwijk.

Het voorgeborgte dat ons hier interesseert sloot aan bij de Brugsepoort, poort die in feite op zich zelf al een ingewikkeld verdedigingscomplex was met grote waterpartijen en meerdere bruggen (zie het artikel over de Contributiebrug). Bij het aanleggen van de vaart en het hoornwerk moeten er wel enkele woningen gesneuveld zijn, maar de bewoning binnen wat men vanaf die tijd het voorgeborgte ging noemen, bleef vrij intact. We zien dat op een fragment van de kaart uit 1696 opgemaakt door de landmeters van Bochhaute en Reynax (afb. 3 en 4).

Afb. 3. Detail uit de kaart van de landmeters van Bochhaute en Reynax (1775, Stadsarchief Gent, reeks 98 nr. 9). Er is aaneengesloten bebouwing ter hoogte van de Leiekaai, aan de Zuidkaai en aan beide zijden van de Phoenixstraat. De Kettingstraat (naar links) binnen de massieve omwalling en de Gouden Sterstraat (boven rechts) er net buiten zijn duidelijk weergegeven. Onderaan aan de andere zijde van de Brugsevaart: het boogvormige tracé van het begin van de Kerkstraat, nu nog steeds herkenbaar in de Guldenvliesstraat. Enkel het gedeelte van de wijk rond de Phoenixstraat was dus in het voorgeborgte begrepen.

Afb. 4. Nog meer gedetailleerd en anders georiënteerd: de huizenrijen in 1775 binnen het voorgeborgte van de Brugsepoort zoals weergegeven door van Bochaute en Reynacx. Het nog bestaande huis (afb. 5) met puntgevel aan de hoek van de Phoenixstraat en de Kettingstraat is goed herkenbaar.

In de jaren 1780 werden er ongeveer 250 huizen geregistreerd en hun huurwaarde geschat om de stedelijke belastingen op de huizen (de huisgelden) te kunnen innen. Voor het eerst werden ze officieel geregistreerd in een aparte wijk ‘Royghem, Wondelghem en het Scheyergat’ (2). Tien complexen met 86 kleine laagwaardige huisjes van het beluiktype werden geteld. Dit typeert de wijk als behorend tot de armere buurten, exacter gesteld: als een wijk met een relatief hoog percentage schamel behuisde bevolking. De hoger geprijsde gebouwen waren op enkele uitzonderingen na vooral molens en ook herbergen. Eén enkele, de herberg Chasse royale, stak met zijn geschatte huurwaarde van 42 pond Vlaams ver boven de anderen uit (3).

Na de ontmanteling van de stadsversterkingen in diezelfde jaren 1780 breidde de bewoning zich geweldig uit. Het detail uit de kaart van Saurel (1841) dat we hierbij afdrukken (afb. 5), uit de tijd van het verzoekschrift dus, geeft een idee van de woonsituatie in wat men nog steeds het ‘voorgeborgte buiten de Brugsepoort’ bleef noemen hoewel er geen ‘borcht’ (versterkt voorwerk) meer was.

Het gebied was in twee delen gesplitst door de Brugsevaart. Het hele zuidwesten er van wordt in het verzoekschrift en ook op de Saurel kaart Rooigem genoemd, naam die we nu enkel associëren met de zone rond de Rooigemlaan. De andere zijde van de vaart, de noordoostelijke zijde wordt aangeduid als ‘Kerkstraat’. Zoals in het artikel over de Contributiebrug in dit tijdschrift beschreven, was dat een oude landweg die vanuit de Brugsepoort naar de verdwenen middeleeuwse kerk van Wondelgem leidde. Die stond destijds aan het uiteinde van de huidige Maïsstraat bij de watertoren. Niet enkel die kerk en de naam Kerkstraat verdwenen, de straat zelf bestaat nog nauwelijks, op een klein stukje na, de Guldenvliesstraat. Die buurt beschouwen we nu meestal als een onderdeel van de later ontwikkelde Rabotwijk.

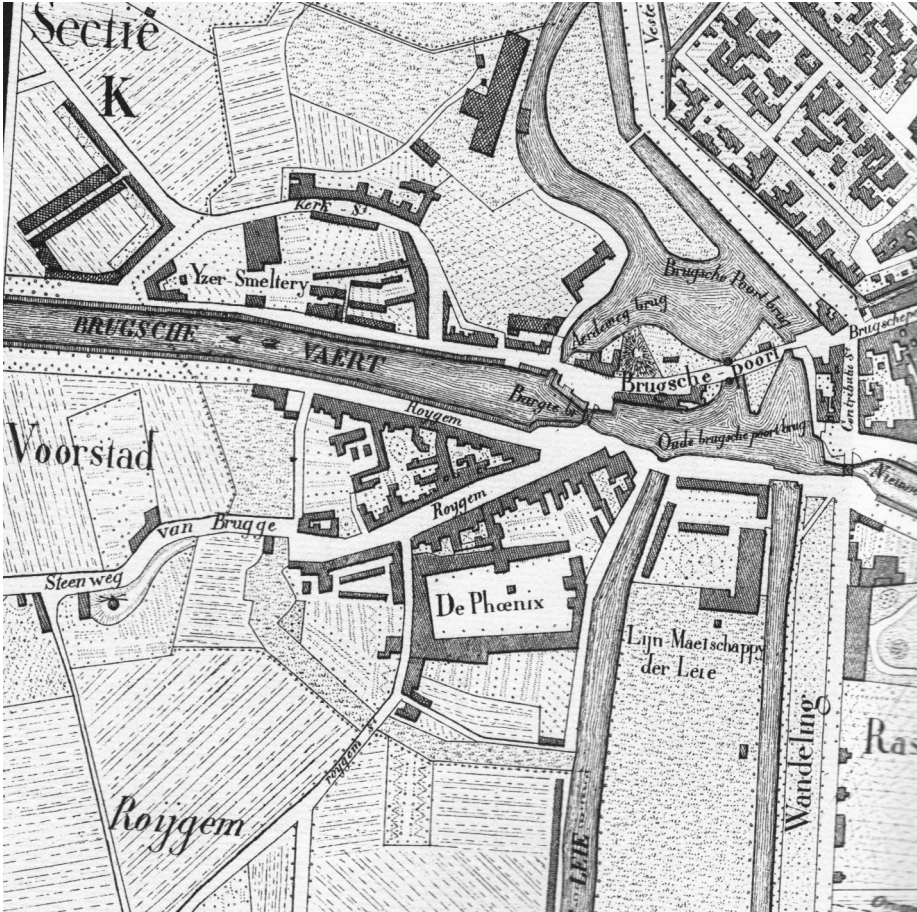

Afb. 5. Van de woningen uit de tijd van het ‘echte’ versterkte voorgeborge blijft nog een enkel huis goed herkenbaar: Phoenixstraat (foto 2014).

De bewoners van het voorgeborge van de Brugsepoort waren, zoals blijkt uit het verzoekschrift dat we hieronder publiceren, nog grotendeels land- en tuinbouwers. Hoewel de industriële ontwikkeling buiten de stadsvesten pas na 1860 echt op gang getrokken zou worden, waren er zich aan beide zijden van de vaart toch al fabrieken komen vestigen, en niet van de minste. Op het kaartfragment uit 1841 weergegeven in afb. 6 staan twee metaalfabrieken aangeduid: de Phoenix bij de gelijknamige straat en een niet bij naam genoemde ‘Yzer - Smeltery’ op de andere oever van de Brugsevaart bij de huidige Bargiekaai. De vlasspinnerij aan de Nieuwe Wandeling, bekend als de grote Lys, die zich

later enorm zou uitbreiden, staat aangeduid als de Lijn (vlas, le lin: linnen) Maetschappy de Leie. Om de toegankelijkheid te bevorderen kreeg deze laat-

ste een apart statuut doordat ze via een ‘hulppoortje’ bereikbaar gemaakt werd zonder door de eigenlijke Brugsepoort met haar tollën te moeten trekken. Tussen de fabrieken ontwikkelde zich in die tijd in stormachtig tempo een dicht opeengepakte agglomeratie. In 1854, amper acht jaar na het opstellen van hieronder weergegeven verzoekschrift, telde de toen pas opgerichte succursale (hulpparochie) Sint-Jan Baptist van de parochie Ekkerghem buiten de Brugsepoort 7500 ‘zielen’ (4).

Afb. 6. Detail uit de Kaart van Saurel (1841, DSMG Sint-Amandsberg, originele gegraveerde versie in het Gentse Stadsarchief). Bemerkt de aanduidingen Roygem ook bij de Brugsevaart. De bebouwing rond de Kerkstraat is veel geringer. Nog heel veel voor tuinbouw geschikte open ruimte. Naast de met naam aangeduide fabrieken (zie tekst) is de De Smet fabriek herkenbaar bovenaan bij de Waldamvestgracht.

Verzoekschrift

We keren terug naar ons eigenlijke onderwerp, de petitie. We reproduceren de tekst integraal (hier cursief) maar knippen hem in stukjes om het in ambtelijke termen gestelde stuk leesbaar (en verteerbaar!) te maken en tussendoor te verduidelijken.

Aen de Heeren Voorzitter en leden der Kamer van volksvertegenwoordigers te Brussel,

Mijne heeren,

De ondergeteekende ingezetenen der voorgeborghten van de Stad Gent extra muros buyten de Brugsche poorte maken van ouds de afgezonderde wijken uyt bekend als Royghem en de Kerkestraete, en gevoelen sedert lang, doch elken dag hoe meer de noodzakelijckheyd voor hun om bestuurlijk van de stad Gend afgescheiden te worden.

Zij komen eerbiediglijk verzoeken om als een afgezonderde gemeente ingerigt te worden onder de benaminge van Royghem buyten Gend en ingevolge de grenscheydingen voor het heffen der stedelijke belasting jehens de stad Gend als nu bepaeld.

Hier moeten we verduidelijken dat een groot grondgebied buiten de stadsvesten ('extra muros': buiten de muren) maar binnen de Rietgracht, tot de 'Vrijheid van Gent' behoorde en sinds de Franse Tijd tot de gemeente Gent (Commune de Gand). De 'Rietgracht', de officiële grens met Drongen en Mariakerke, werd in deze zone gevormd door de nog bestaande maar rechtgetrokken Molengracht tussen de Hoosmolen en de Driepikkelstraat in het zuidelijk deel van de Bourgoyen. Van bij de Driepikkelstraat liep de grensgracht tot in de Brugse Vaart en vervolgde zijn loop aan de andere zijde van het kanaal tot aan de Lieve. Het is nu nog altijd de grens met Mariakerke en Wondelgem (postnummers 9030 en 9032). Het was dit welbepaalde, door enerzijds de Rietgracht en anderzijds de stadswallen duidelijk afgegrensde grondgebied dat de nieuw te stichten gemeente Rooigem zou vormen.

Op dezen voet kan de scheyding zeer gemakkelijk zonder eenige stoornis, hindering of schade van wederkanten. Deze scheyding zoude rechtveerdiglijk dienen toegestaen te worden om volgende redenen.

De stad Gend is van hare voorgeborgten door poorten, wallen en mueren reeds afgescheyden.

En die stad was prachtige gebouwen aan het oprichten, had grote nieuwe straten getrokken en kende een sterke bouwactiviteit, terwijl de voorgeborchten achter bleven.

De stad Gend heeft sedert sommige (enige) jaren in haer inwendige prachtige en kostbare gebouwen daergesteld, zoo als de hooge school (bedoeld is de Aula), de Bibliotheek, den grooten franschen schouwburg (de opera), het Paleys van Justitie, het talrijk Garnisoen, den handelsdok Dampoorte, Marcellis ijzeren brugge en verscheyde nieuwe groote straeten. Immers de bouwingsnijverheyd heeft zich binnen Gend van stadswege vooral op eene reusachtige schael uytgebreyd.

De ondergeteekenden inteegendeel, terwijl onder hun een groot getal zich bevinden die slechts door de landbouw bestaen, hoovenierderij enz, kunt (kunnen) nooyt den bouwtrant der stad opvolgen, daer zij van eenen anderen kant onderhevig worden gemaekt aen het militaire servituet, ten aenzien der nieuwe citadelle van Gend, tengevolge van welke servituet telkens dat de citadel zoude gewapend of in staet van verdediging worden gesteld, gelijk zulks tot het jaer 1839 heeft plaets gehad, bij gelegenheyd zouden verbonden zijn hunne gebouwen zonder vergeldinge af te breken. Zoo engelijk (insgelijks) menig een zich daer toe bij notarieele acten jegens het ministerie van oorlog genoodzaakt is geweest te verplichten.

Hier halen de Brugsepoorters een heel belangrijke grief aan. Tot in de jaren 1800 gold inderdaad binnen het schootsveld van de stadsverdediging, in het bijzonder van de toen nog niet zo lang geleden door de Hollanders gebouwde citadel (nu Citadelpark), een militaire servitude (erfdienstbaarheid:verplichting eigen aan een grondperceel in het belang van een ander perceel of in het algemeen belang). Bij gevaar moesten alle visuele hindernissen daaruit verdwijnen: alle huizen moesten omver getrokken worden, bomen en struiken gerood. Oorspronkelijk gold daar trouwens een bouwverbod. Blijkbaar werd de zone rond Brugsepoort nog steeds aanzien als behorend tot de stadsverdediging. Dit was toch wel absurd aangezien de stadsvesten al sinds de jaren 1780 op bevel van Jozef II geslecht waren. Inerte militaire administratie of misverstand?

Bovendien de bebouwingslust binnen Gend heeft reeds van de eene kant alle de hovenierslanden op geheel Akkerghem, de weyden en meerssen der hooye, der mujde en Dampoorten in bebouwde en bewoonde nieuwe wijken veranderden. Dus al wat hovenier of landbouwer is buyten stads(onlees-

baar) te verhuizen van de voordeelen beroofd welke vastgehecht zijn aen het inwendige beluyk der stad om hem tot den waren landbouwersstand te doen weder keeren.

Tot in de eerste helft van de jaren 1800 bleven er binnen de stadsvesten (ongeveer de huidige stadsring) nog grote onbebouwde zones open. In Ekkergerem waren er talrijke hoveniers en groentetelers werkzaam. Denk aan de bijnaam van de Ekkergeremnaars: de koolkappers. In de lage Muinkmeersen, in de Binnenheirnis, rond het Nieuwland en bij de Blaisantvest lagen de uitgestrekte bleekmeersen die ook voor het rundvee van de stedelingen gebruikt werden, vooral voor de hooiwinning. Daar was nog amper plaats voor land- en tuinbouw.

En nog meer nieuwigheden brachten de broodwinning van de voorgeborgtenaars in gevaar:

De stad Gend heeft door het inrigten van de ijzeren weg (de spoorweg: chemin de fer) door het plaetsen der statie binnen Gend, alle het verkeer in haer midden getrokken, dewijl de inwoonders der voorgeborgte der Brugsche poorte alle de baeten van het vaeren der Bargien op de Brugschevaert, het vervoer langst de kalseyde wegen geheel en gansch hebben verlooren.

Daer uyt blijkt duydelijk dat de voorgeborgten op zelven van gelijken voet en naer dezelve gelijke schade van administratieve lasten als de stad niet kunnen onderworpen worden. De voorgeborgtenaers zouden zich alreede bij deze aenmerkingen mogen bepalen (beperken) aen (om) de gegrondheyd, de dringendheyd van hun verzoek te staven en Uede(le) hetzelve te laten wettigen.

Maer dit alles is niet genoeg, het bestuur van Gend om uyt de onkosten te geraken welke de voormelde aengroeyende stigtingn vorderen, heeft ten voordeele zijner ingezetenen intra muros (binnen de oude stadsvesten) belastingen inne gevoerd (octroy - regten) waer door de ingezetene onder geteekende extra muros volkomentlijk gelijk gesteld zijn met de vreemdelingen en inwoonders der aenpalende buyten gemeenten zoo als Drongen, Mariakerke, Wondelghem, Oostaecker en Ledeberg, enz, enz.

Lusten en lasten werden onrechtmatig en onrechtvaardig verdeeld, zoveel is duidelijk. De Brugsepoorters, authentieke Gentenaars nochtans, moesten dus net als de bewoners van de buitengemeenten octrooirechten betalen om hun vruchten en handelswaren binnen hun eigen (!) stad te mogen voeren of bren-

gen en mee betalen aan de stedelijke belastingen. De voordelige positie van Ledeberg op dat gebied stak de ogen uit. Dat kleine gebiedje was net als Gentbrugge bij de inrichting van de gemeenten in de Franse tijd tot een afzonderlijke gemeente gepromoveerd. Het is niet duidelijk waarom dit gebeurde, terwijl het qua geografische en juridische situatie gelijkaardige gebied buiten de Brugsepoort bij Gent moest blijven. De bewoners daarvan genoten de voordelen van de nabijheid van de stad, moesten wel octrooi betalen, maar waren vrij van stedelijke belastingen.

Ledeberg zeggen wij, Mijne heeren, is het naest aengrenzende voorgeborgte van Gend langst twee verschillige (poorten), de Brusselse en St Lievenspoorte. Ledeberg is voorgeborgte nader aen Gend dan alle andere en zonder tegenspraak van het Gendsche bestuur. Ledeberg was en blijft eene afgezonderde gemeente, vrij van de Gendsche belastingen en gewis uyt Gend meer voordeelen genietende als de ondergeteekenden en geene lasten dragende gelijk zij.

Ook van andere stedelijke voorzieningen bleven de voorgeborgtenaars van de Brugsepoort verstoken:

In de voorgeborgten bestaan geene verlichtingen, geene politie of die men aldus noemen mag. In de voorgeborgten zijn straten, wegen even slecht als in de buyten gemeenten en worden door de aangelanden onderhouden. In de voorgeborgten zijn geene merkten, vleeshuizen of andere gerieflijkheden, waarvan de ondergeteekenden binnen Gend het genot hebben benevens alle vreemden.

En dan is er nog het probleem van de poortsluitingen (in de winter al om half zes, in de zomer om half tien). Hoewel de versterkingen geslecht waren, bleef er rondom de stad een fysieke grens bestaan, vooral gevormd door de bewaard gebleven vroegere vestgrachten. Men kon nog steeds enkel de stad binnen via de poorten, tenzij al zwemmende of per bootje, maar dat probeerden ongetwijfeld enkel de smokkelaars. Die fysieke grenzen waren blijven bestaan omdat de stad een eigen fiscaal regime had en tolleren hief op (vooral) inkomende goederen, zoals beschreven in de artikels over de Dampoort en het Tolhuis in vorige GT nummers. De voorgeborgtenaars moesten bijdragen om de sterk gestegen uitgaven van de stad te helpen bekostigen.

Aan de ondergeteekenden zijn des avonds de poorten van Gend gesloten en worden niet geopend dan tegen betaling van een regt het welk voor hun bij vervulling van hun kerkelijke pligten, bij ziekten, ongevallen , bij toegang tot de statie van den ijzeren weg bezwaerelijk vallen en eenen drukken-den buyten gewoonen last uytmaeken.

Zoolang de voorgeborgten met Gend vereenigd zijn ware het moeyelijk zelfs onmogelijk voor het bestuur van Gend aen de voormelde bezwaeren en willekeurigheden verandering ofte ontlasting toe te brengen, den aenwas-senden budget der uytgaven is een al te aenstootelijke hinderpaele daer men aen de voorgeborgtenaers geene rekeninge houdt op opcenten (opcentiemen) op 'slands belastingen welke zij ten behoeve der stad betalen.

Opnieuw is er de vergelijking met Ledeberg dat feitelijk uit twee voorgeborgten bestaat (buiten de Keizerpoort en buiten de Sint-Lievenspoort) en even dicht bij de stad aansluit als de Brugsepoort.

Hunne nabijheid der stad kan geene reden zijn om hunne vraeg te verstooten daer zij maer zullen bekomen (gelijk worden aan) benevens de gemeente Ledeberg zonder tegenspraek uyt twee Gendsche voorgeborgten samen gesteld.

Daadwerkelijke opname van het voorgeborgte bij de stad zou een mogelijkheid zijn, maar daar wilde de stad om financiële redenen niet van weten.

De voorgeborgtenaers hebben bij voortdurendheid gevraagd, verzogt en gesmeekt om binnen Gend geloken (ingesloten) te worden en alsdan bereydwillinglijk alle de lasten der stedelingen te deelen.

Maer niet tegenstaende alle hunne pogingen sedert verscheyde jaren aangewend, weygart het stedelijk bestuur van Gend dit verzoek in te willigen en beweert dat de inluikinge voor haer onmogelijk is.

Geconfronteerd met deze weigering zien de Brugsepoorters geen andere mogelijkheid dan de afscheiding, iets wat de stad trouwens geen nadeel zal bezorgen:

Zij vragen dus, Mijne Heeren, niets dat aen de stad nadeelig zij, er blijft geen en anderen toevlugt over als de afzonderinge.

Regt, regtveerdigheyd, belang, het grondbeginsel der gelijkheyd van belastingen, strijden voor hun, en ongetwijfeld zal er van uwen 't wege eene wettige beslissing in den zin van dit verzoek verleend worden, daer mede ook een eynde gesteld zijn aen den willekeurigen en ongelijken toestand der voor-geborgtenaers.

't welk doende zijn ... (volgen de namen van 105 ondertekenaars).

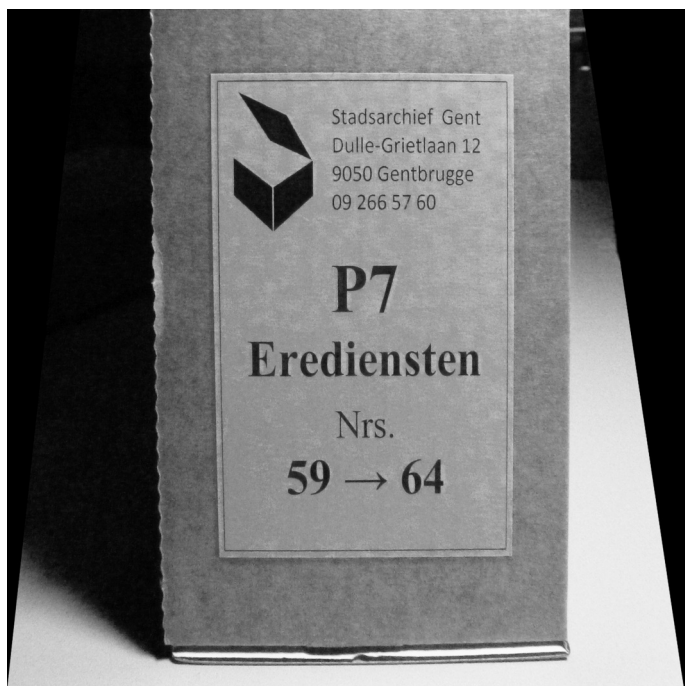
Resultaat?

Over het resultaat kunnen we kort zijn. De Kamer van Volksvertegenwoordigers stuurde het verzoekschrift door naar de provinciegouverneur en die maakte het over aan ... de Gentse gemeenteraad (5). In feite kregen de voor-geborgtenaers nul op het rekwest.

Ze werden afgescheept met de inrichting van een parochie met volwaardig kerkgebouw. Stadsarchitect Roelant kreeg de opdracht een goede locatie te zoeken voor een nieuwe kerk. Het zaaltje waarover de inmiddels opgerichte hulpparochie Sint Jan - Baptist van Sint-Martinus - Ekkergem beschikte was veel te klein. Het werd de bekende nu veel te grote kerk aan het Emilius Seghersplein.

Maar misschien deden petitie van de aard van die opgesteld door onze Brugsepoorters de geesten rijpen. Het besef rees stilaan dat het zo niet verder kon. Uiteindelijk zou het landsbestuur (met inderdaad de Kamer van Volksvertegenwoordigers) via de afschaffing van de octrooien in 1860 tegemoet komen aan de meeste grieven. De hekkens van de octrooipoorten verdwenen. Er werd gezorgd voor betere toegangen. Het uitzwermen van de fabrieken buiten de stadswallen en de aanleg van bijhorende wijken voor de behuizing van de arbeiders, brachten grootscheepse urbanisaties met zich mee, de bestrating verbeterde, enz., maar een stuk(je) frustratie bleef nog lang bestaan.

Rest nog de vraag hoe het komt dat deze toch niet onbelangrijke episode in onze stadsgeschiedenis totaal onbekend bleef. Was het omdat geen enkele rechtgeaarde stedeling (voor zover hij of zij er van afwist) fier was op deze zaak? Niemand kon er eer van halen. Komt nog bij dat de aan de gemeenteraad bezorgde en in dit artikel gebruikte kopie van het verzoekschrift in het Stadsarchief in de reeks P (Eredienst) belandde. Hoe dat kon is ons een raadsel. Was het omwille van de beloofde bouw van de kerk of omdat daarin tellingen van bewoneraantallen per parochie opgenomen werden?

Afb. 7. Zo werd dit stukje Gentse geschiedenis begraven in het Gentse stadsarchief, maar het bleef gelukkig bewaard...

Met dank aan Peter Steurbaut, Dienst Stadsarcheologie, Gent

Noten

- (1) Stadsarchief Gent, reeks P7 nr. 59. De bundels bevatten zeer interessante tellingen van de bewoneraantallen per parochie en per straat opgemaakt door de pastoors op bevel van de provincie.
- (2) Stadsarchief Gent, reeks 153/1 nr. 202, boek W.
- (3) Devriese, L. (1996), Beluiken en huisjescomplexen. Ontstaan en evolutie in het 18de – eeuwse Gent. In: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, jg. 20 nr. 1, p. 8-28. De in tabel 5 aangegeven aantallen voor wijk W omvatten ook een aantal gebouwen in de geografisch duidelijk afgescheiden zone buiten het Scheiergat in de buurt van de Henri Dunantlaan. Het molencomplex met de huizen van de Compagnie Pilzen aan de Overzet telde 18 eenheden en was het grootste in deze administratieve wijk.
- (4) Steyaert, J.J. (1857), *Volledige beschrijving van Gent*, Gent, p 207). Bewoneraantal vermoedelijk gebaseerd op de tellingen per parochie bewaard in de Stadsarchief reeks P7.
- (5) Vluchtige pogingen om hiervan iets terug te vinden in de reeksen Stadsarchief Gent, reeksV7, C11 en C18 bleken vruchteloos.

Zonderlinge en bijzondere Gentse plaatsnamen

CONTRIBUTIEBRUG EN CONTRIBUTIESTRAAT

Luc Devriese

De Contributiebrug aan de Brugsepoort. De naam lijkt eenvoudig, maar is dat niet. Oude stadspoorten en bijhorende bruggen associëren we met tolleren, maar ‘contributie’ betekende en betekent nu nog altijd ‘belasting’, niet ‘tol’ of ‘octrooi’ (zie de afleveringen over de Dampoort en Tolhuis in deze reeks). Een in-, uit- of doorvoerrecht is iets helemaal anders dan een contributie, is geen rechtstreekse belasting. En toch was er om en bij de Brugse Poort sprake van een brug en een poort die in verband stonden met een speciale belasting. Enkel aan die poort! Wat was er dan zo speciaal aan en hoe komt het dat de herinnering aan die belasting precies op die plek bleef voortleven als naam van een brug en een straat (afb. 1)?

Afb. 1. Het straatnaambord anno 2015.

In de reeks over de geschiedenis van de Gentse bruggen die M. Laby destijds in dit tijdschrift liet verschijnen, lezen we dat de Contributiebrug ‘haar naam dankt aan een bijzondere belasting die in de 17de eeuw betaald werd aan het begin van de Brugse Vaart, alwaar de Contributiepoort stond. Deze laatste werd afgebroken in 1782’. In het fraaie Coupureboek vinden we ongeveer het-

zelfde in analoge bewoordingen (1). Geen woord echter over het waarom van die belasting speciaal aan die brug. Vrijwel niemand lijkt het te weten. Daarom deze bijdrage.

‘Om te ontsnappen aan de gruweldaden der Hollandse garnizoenen’

Stadsarchivaris Victor Fris gaf al in 1929 uiterst bondig de verklaring van de naam Contributiestraat aan in zijn boekje *De oude straatnamen van Gent, een prijsboek voor de schooljeugd* (2). We nemen die hier letterlijk over. ‘Deze straat ontleent haren naam aan het feit dat zij lag aan de Contributiezijde van de Vaart naar Brugge: dit is op de noordzijde, waar sinds het midden der 17de eeuw de reizigers contributie moesten betalen om te ontsnappen aan de gruweldaden der Hollandse garnizoenen van Zeeuwsch - Vlaanderen. De Contributiebrug ligt daar heel dichtbij’. Nog duidelijker staat het Contributieverhaal uitgelegd en geïllustreerd in de bijdrage van Johan Decavele in het boekje over de barge Gent - Brugge dat in 1993 verscheen (3). Hoewel op een degelijke manier ge vulgariseerd - en niet door de eersten de besten - geraakte deze kennis toch maar moeizaam of niet bij het grote publiek (4). Wellicht werd die ‘contributie’ onvoldoende begrepen. Het is immers een raar verhaal dat zich ver buiten onze hedendaagse denkwereld afspeelt.

Wat was er aan de hand? Hoe kon het dat die gruwelijke Hollanders daar aan de stadsrand op een boogscheut van het Gentse centrum bij machte waren belasting te heffen? De verklaring moeten we zoeken in het feit dat de Spaanse overheid na de overgave van Gent (1584), Antwerpen en de andere Vlaamse, Brabantse en Waalse steden, nog tientallen jaren lang de controle niet volledig kon verzekeren over de landelijke streken grenzend aan de afgescheiden ‘Zeven Provinciën’, ongeveer het huidige Zeeuws-Vlaanderen. Met volle steun van de afgescheiden noordelijke provincies zwaaiden de ‘bosgeuzen’ of ‘vrijbuiters’ er de plak.

In een recent artikel in dit tijdschrift over de moord in 1590 op Gillis Borluut op het Sint-Amandsbergse Westveld wordt er even naar verwezen (5). We citeren: ‘Vanuit de streek van Sluis, Axel, ... voeren ze (de Bosgeuzen) raids uit. Stelen en brandschatten zijn aan de orde van de dag. Dat gebeurt op van hogerhand georganiseerde wijze: de benden eisen een belasting (contributie!), te betalen in geïmproviseerde ‘kantoren’. De goederen worden ‘gebrandschat’: op zoveel geschat en dus zoveel te betalen, zo niet gaat de boel in de fik. Vrijbuiters opereren op eigen houtje, maar ze worden oogluikend getoleerd, meestal zelfs gedirigeerd door de Staatse (Noord-Nederlandse) gezagvoerders en bestuurders. De opbrengst wordt gedeeltelijk gebruikt om de

huurling - soldaten van de Staatse troepen te betalen.' Zo simpel was dat. Het kon niet blijven duren. Dat zootje ongeregelde vrijbuiters (die volkomen 'vrij' hun 'buit' bepaalden en maakten) moest geleidelijk aan de plaats ruimen aan een geregeld systeem van 'contributie' te betalen aan de overheden die het voor het zeggen hadden. Gedaan dus met 'vrij buiten', maar 'buit' bleef er te betalen. Die zat voortaan verscholen in het woord 'contributie'. Dat proberen we in het hiernavolgende duidelijk te maken.

Oorsprong van onze geliefde belastingen

Hier komen we terecht bij de historische wortels van het alom geliefde fenomeen 'belastingen'. In de ook bij ons vroeger algemeen gebruikte term 'contributies' (meestal in het meervoud) steekt 'tribuit'. Het Engelse 'to pay tribute, to tribute', betekent schatting betalen, of in figuurlijke zin, 'eer bewijzen aan'. Een tribuit is volgens de meest gebruikelijke definitie (hier uit het monumentale WNT: het 'Woordenboek der Nederlandsche Taal'): een 'gave in geld of goederen, soms ook in dieren of personen, welke door een persoon of een groep van personen die in een positie van afhankelijkheid of onderworpenheid verkeert, aan de machthebbende, ofwel in het algemeen door de onderdanen aan de overheid wordt afgestaan, respectievelijk door hem (haar) wordt geëist; schatting, cijns'.

Om dat te begrijpen gaan we eerst even een heel eind terug in de tijd tot bij de Gallische stammen. Wanneer die vochten op leven en dood, kon het gebeuren dat alle weerbare mannen van de verliezende stam onthoofd werden en alle vrouwen en meisjes meegevoerd als tribuit, als meest waardevolle onderdeel van de oorlogsbuit. In het beste geval mochten ook de mannen of de meeste mannen blijven leven en werden ze tot slaaf gemaakt. Maar die allesbehalve eerbiedwaardig volksgebruiken van onze voorouders veranderden. Men kwam geleidelijk aan tot het inzicht dat levende onderworpenen een boete konden opgelegd worden of dat ze tot bijdragen konden verplicht worden (6). In de boeiende geschiedenis van de belastingen – die we hier overigens slechts rudimentair beschrijven - staat tribuit betalen, de oudste vorm van belasting, bekend als 'veroveringsbelasting' opbrengen. Het was een uitdrukking van overgave en onderdanigheid of ook: de prijs die moet betaald worden voor bescherming en vrede. Vergelijk even met het Latijnse tribuere: toedelen, aanrekenen. Dat is net als het woord 'buit' (Frans butin) waarschijnlijk ontleend aan 'bute': 'wat te verdelen is', herkenbaar in het Middelnederlandse woord 'buten': ruilen, delen, buitmaken. In het hedendaagse Frans betekent 'butiner' naast verzamelen ook plunderen en in een iets leukere vorm ook: van de ene bloem (letterlijk of figuurlijk) naar de andere vlinderen op zoek naar nectar of

andere genoeglijkheden.

Het fenomeen bestond over de hele wereld, van bij de Inca's tot bij de oude Chinezen en Japanners. We beperken ons hier tot Europa. Het was maar al te goed bekend bij de oude Romeinen en bij al wie op onvriendelijke wijze met hen te doen kreeg. De onderworpen stammen moesten 'tribuut' betalen aan Rome en dit zowel in figuurlijke als in letterlijke zin. Dat was een essentieel onderdeel van de Pax Romana waarover we in onze schooltijd leerden. De stammen zelf deden trouwens onder mekaar hetzelfde. Alleen gebeurde het bij hen op kleinere schaal.

Ook binnen de stam zelf was het 'niet om te lachen'. Daar golden gelijkaardige regels. Wie tot een stam of groep behoorde (en dat moest wel om te kunnen overleven) wist wat er tegenover dat 'er bij horen' stond: hij moest eer bewijzen aan degenen die het voor het zeggen hadden in die stam of groep. En hij moest er voor betalen. Tussen haakjes: we hebben het in dit genadeloze verhaal enkel over 'hij'. 'Zij' telde nog niet mee in dit soort toestanden. 'Zij' was zelf een gegeerde oorlogsbuit.

De ondergeschikten moesten de belangen van de chef en diens familie en ahang desnoods ten koste van hun leven dienen. Ze 'mochten' mee op krijgstoct (plundertocht) trekken bij naburige stammen. Dat 'eer bewijzen' kon, zoals in de vroege feodaliteit het geval was, gebeuren door aan de heer allerhande diensten te verlenen (let op het werkwoord en denk aan leenstelsel, leenheer en keenman!). De ondergeschikte middeleeuwse edelen trokken met hun eigen voetvolk ten strijde, volk dat op zijn beurt aan hen verplicht was. Maar geen nood: dat volkje kon rekenen op een mogelijk flinke krijgsbuit, tenminste als het meeviel, als ze 'dapper' vochten en het lot hen gunstig was. Als ze het overleefden met andere woorden.

In de latere middeleeuwen veranderde het systeem van tribuut betalen aan de overwinnar geleidelijk aan in het geven van geldelijke bijdragen, dikwijls onrechtstreeks door stedelijke of dorpsgemeenschappen doorbetaald aan de landsheren. Zo belanden we stilaan bij de ons bekende belastingen, op te brengen door de eigen onderdanen. Tegen een vastgestelde prijs (census: schatting van de waarde of opbrengst - vandaar cijns) kon men zijn onderdanigheid bewijzen en op die manier tot een bepaalde gemeenschap behoren. Als het je kan troosten, beste lezer: nu weet je tenminste waarvoor je belastingen betaalt. En om even terug te keren naar het woord 'contributie': die 'con' bij 'tribuut' betekent 'samen'. Dus samen bijdragen en niet: de buit samen verdelen, zoals het in een ver verleden oorspronkelijk was. Maar wees gerust. In vergelijking met vroeger valt de manier waarop belastingen geheven worden en vooral wat er mee gedaan wordt al bij al nog mee zelfs, erg mee mogen we zeggen. Dat zal ook blijken uit wat volgt.

Voor iets hoort iets?

De heersers gebruikten de aan hen geleverde diensten en gelden bijna uitsluitend om hun feitelijk private en dynastieke oorlogjes en oorlogen mee te helpen bekostigen. De ‘beden’ aan de steden verhoogden aanzienlijk in oorlogstijd en ook al werden de oorlogsbijdragen formeel gevraagd, ‘gebeden’ aan de onderdanen, ze draaiden steevast uit op verplichtingen. De Gentenaars konden ervan meespreken. Wanneer ze ertegen tegen de graaf, hertog of keizer in verzet kwamen, werden ze zwaar beboet.

Erg belangrijk is het daarbij te weten dat tot in de Spaanse Tijd de landsbesturen niets, totaal niets, deden voor hun onderdanen tenzij hen ‘beschermen’, voor vrede en rechtsorde zorgen (als dat hen goed uitkwam), min of meer op de manier waarop maffiabazen ‘bescherming’ en ‘vrede’ behartigen. De getalenteerde en welbespraakte Gentse jurist Willem Zoete rechtvaardigde in 1488 de Vlaamse opstand tegen Maximiliaan met het argument dat deze landvoogd niet voldeed aan de drie taken eigen aan goed bestuur: [1] recht en justitie verzekeren voor iedereen, [2] verhinderen dat bloed van onschuldigen vergoten wordt en [3] verhinderen dat er onredelijke lasten op de armen gelegd worden (7). Van bijdragen aan openbare werken of onderwijs en dergelijke geen sprake.

Na het ineenstorten van het Romeinse heffingsysteem duurde het meerdere eeuwen vooraleer algemeen aanvaard werd dat belastingen legitiem en noodzakelijk waren of konden zijn. Thomas van Aquino (1225 – 1274) behandelt in zijn *Summa Theologica* het recht om belasting te heffen onder de vraagstelling: kan roof zonder zonde geschieden? Hij beantwoordt bevestigend: op voorwaarde dat de landsheer ‘beden’ vraagt of heft volgens de eisen van rechtvaardigheid en rechtsgelijkheid en ter instandhouding van het algemeen welzijn (8).

In de Spaanse Tijd werden er op initiatief van de centrale overheid (de landsheer en zijn vertegenwoordigers) voor het eerst grote infrastructuurwerken ondernomen die land en gemeenschap te goede kwamen. Havens werden uitgebouwd en kanalen gegraven, maar daar was vrijwel steeds ook een militair doel bij. Dikwijls primeerde dat zelfs. Men kan dit vergelijken met de Romeinse heerwegen die altijd eerst en vooral een strategische militaire betekenis hadden. De eerste ingenieurs, de ‘ingeniarissen’ in overheidsdienst, niet zelden Italianen, waren militairen: militaire ingenieurs. Veel later werden ‘burgerlijke’ ingenieurs gevormd. Deze nog steeds gangbare term werd ingevoerd om hen te differentiëren van de militairen.

Pas in de Oostenrijkse Tijd werden belastinggelden voor puur economische doeleinden aangewend. Dat was bijvoorbeeld het geval met de Coupurewerken in Gent, al was de hoofdverantwoordelijke nog altijd een militair: kolonel Spallaert. Hoewel militaire interesses ook nog meespeelden bij bv. de aanleg van de grote steenwegen in die tijd, had men begrepen dat de macht van een land steunt op de welvaart er van. Daarom nog niet van de onderdanen zelf, al gaat dat meestal samen, althans voor de ‘bezittende’ onder hen. Zorg om het welzijn van de bevolking, onderwijs en gezondheid waren nog niet aan de orde, of amper.

In dit artikel zullen we de combinatie economisch nut - militair belang illustreren met een uitstekend voorbeeld: het graven van de vaart Gent - Brugge, het ‘contributieland’ en het inperken ervan.

Oorlogsmiserie

Maar eerst nog iets over de omstandigheden waarin dat tot stand kwam. De oorlogen werden vanaf de late middeleeuwen steeds duurder en ze werden uitgevochten door huurlingen die op een of andere manier moesten betaald worden. Die krijgslui werden overigens niet of maar gedeeltelijk vergoed door de krijgsheren. Dat brengt ons uiteindelijk - eindelijk - bij de ‘contributie’ aan de Brugse Poort.

Het waren vooral onze voorouders op het platteland die te lijden hadden van plunderende krijgsbenden, in dienst van de landsheren evengoed als van de ‘vijand’. Versterkte steden zoals Gent waren door hun vesten goed beschermd tegen dergelijke praktijken. Luister naar wat Justo Billiet, Gentse notabele en tijdgenoot, schrijft over de oorlog in de jaren die de vrede van Münster (1648) vooraf gingen: (9)

Den oorloghe begon te ontsteken, de passagien ende repassagien van trouppen ende leghers begost men ten platten lande te zien. De boeren sach men vluchten met kinderen ende beesten, naer de vaste (versterkte) ste(d)en, latende de schuren vol graenen ende ander vruchten op het veldt, ten buyte van de hongherigghe soldaeten, die de selve wel wisten tot hun proffijct op te doen ende te dorschen, ende in de steden ende bourgaigen de voorseide graenen te doen vercoopen. Dat den aermen boer met ghedult al moeste aensien zonder te moghen claeghen ofte spreken ende door d' officieren dickmaels noch gesonden was naer den stadt om versch vleesch, wijn ende suijcker, wittebroodt, zitroenen, oraingappelen te haelen. Op peijne soo hij dat niet mede en brocht, van een vercken, rendt (rund) ofte coe te dooden, ofte als hij gheen en

heeft, de clippel courante te moeten dansen (de aard van die 'dans' laat zich raden). Daer mede de boeren sitten met de handen in het haijr, ligghen bij nachte te suchten in eenen hoeck vande schure, ende waecken met hongher ende commer, ten wijlent dat de soldaeten in sijn huijs goedt schiere maecken, ofte ligghen droncke ende sat, ende roncken op sijn bedde.

Deze beschrijving mag wel wat overdreven klinken en (vooral) te sterk veralgemeend zijn, ze geeft toch een goed idee van de toestanden op het platteland in die tijd.

Contributieland tussen Brugse en Sasse Vaart

In het onbeschermd platteland vielen soldatenbenden in oorlogstijd zo maar binnen. Al dan niet onder leiding van hun chefs of kapiteins lieten ze aan dorpen, gehuchten of families weten hoeveel het moest kosten om plundering en erger te voorkomen. Dat gebeurde meestal onder bedreiging de boel in brand te steken: de brandschatting. Dergelijke, met het mes op de keel (of beter gezegd met de brandtoorts aan de schuur of het huis) 'gewillig' toegestane contributies waren schering en inslag in de woelige tijden nog lang na de feitelijke scheiding van de Nederlanden in de jaren 1580.

Maar zoals gezegd, dat bleef niet duren, toch niet als courante ongeregelde praktijk. De overheid zocht naar middelen om dat type betalingen van contributie - aan de vijand nota bene! - in te perken. Liefst door middel van een fysieke hindernis: een verdedigingslinie die geen losse benden liet doorsijpelen. Ideaal daarvoor in onze waterrijke streken waren grote ondoorwaadbare kanalen, liefst op relatief korte afstanden van elkaar voorzien van bewakingsposten. Die werden ondergebracht in kazematten: meestal half ondergrondse primitieve bunkers, grotendeels bestaande uit aarden wallen, overdekt en voorzien van schietgaten (10).

Ten tijde van de aartshertogen Albrecht en Isabella (het twaalfjarig bestand 1609 - 1621) werd het kanaal Gent - Brugge gegraven (11). Aan de zuidwestelijke zijde werd dat versterkt met kazematten, die in de Gentse documenten uit die tijd 'redouten' of 'sterkten' genoemd werden. Op de hierbij gereproduceerde kaartfragmenten uit 1708 (afb.2) zie je ze op regelmatige afstanden weergegeven, niet enkel aan het kanaal Gent - Brugge maar ook aan de oostelijke zijde van de toen al langer bestaande Sassevaart (voltooid in 1549, voorloper van ons Zeekanaal Gent - Terneuzen). Het hele daar tussen gelegen gebied werd in allerhande documenten 'Contributieland' genoemd. Het valt grosso modo samen met wat we kennen als het Meetjesland.

Afb. 2. Detail van een kaart gemaakt in 1708 (Stadsarchief, Atlas Goetghebuer) met (sterk vergrote) voorstelling van de kazematten aan westelijke zijde de Brugse Vaart (hier Nieuwe Vaart genoemd) en aan de oostelijke zijde van de Sassevaart (rechts boven). Daartussen lag het ‘Contributieland’.

Eerst de ‘Hollanders’, daarna de Fransen

De afgescheiden noordelijke provincies bouwden er geleidelijk aan een systeem van heffingen uit dat opgedrongen werd aan de ‘provincie’ Vlaanderen van de Spaanse Nederlanden. Dat alles werd geregeld door akkoorden tussen de ‘Staatsen’ (de afgescheurde noordelijke provincies) en ‘Spanje’ (de aan Spanje gebleven zuidelijke provincies). De wettelijke regelingen werden gepubliceerd in de ‘Placcaert - Boecken’ van Vlaanderen (12). Een paar voorbeeldjes: Gentenaars die hun rundvee (bestialen) lieten grazen in het Contributieland buiten de Brugse Poort moesten daarvoor betalen. Officiële personen die bv. vanuit Gent in die streek iets moesten regelen, bv. dokters die er in opdracht van de Stad Gent een verdacht overlijden van een stadsgenoot moesten onderzoeken, waren verplicht gebruik te maken van een betaalde ‘sauvegarde’. Voorzien van een dergelijk papier of een paspoort (passe port: gepersonaliseerde geschreven of gedrukte toelating om de poort te passeren!) konden zij zich in dat gebied wagen (13).

Als allerbelangrijkste bepaling gold dat de dorpen zich konden vrijkopen van plundering en brandschatting door geregelde troepen via het betalen van een maandelijks contributie. En die was zwaar! Een tweede belangrijke bepaling

hield in dat er binnen dit gebied geen versterkingen mochten aangelegd worden en geen wachten georganiseerd door de inwoners. Geen van beide partijen mocht er soldaten legeren. Dat lijkt positief, maar het bracht mee dat de hele streek weerloos open lag voor plunderende benden en ook voor soldaten die zich niets aantrokken van de akkoorden. Soldaten van beide zijden wel te verstaan: de Spanjaarden en hun Ierse en andere huurbenden deden niet onder voor de Hollanders of de Fransen die zich ook in onze zaken begonnen te mengen.

Verschillende vredesakkoorden hielden een belofte op beterschap in, maar de miserie bleef aanhouden. Het belangrijkste daaronder, het Verdrag van Münster (1648), bracht eindelijk vrede na de ‘Tachtigjarige Oorlog’ werd in Gent uitbundig gevierd, alhoewel het de nederlaag van de Spaanse overheersing bezegelde: de onafhankelijkheid van de noordelijke Nederlanden werd erkend en Sas van Gent met de toegang van Gent tot de zee ging definitief verloren (14).

Maar nauwelijks enkele jaren daarna namen de Fransen, die voordien al een stevig oorlogsgraantje inpikten bij ons, de rol van de Hollanders over in de Frans – Spaanse mallemlolen, term ontleend aan wijlen Achiël De Vos, Evergemnaar en belangrijkste beschrijver van het Contributieland. Zij namen het systeem over, ditmaal met ‘toelagen’ te betalen in officiële kantoren voor een veel groter gebied (met vooral westelijk Vlaanderen er bij). Het brand-schatten door ongeregelde benden hield aan. Het werd nog erger, veel erger. Zelfs nadat de Franse kroon in 1708 een verpletterende nederlaag geleden had tegen de Anglo - Bataafse troepen onder Marlborough probeerden de Fransen nog verder contributiegelden te innen. Pas in 1713 gaven ze het (tijdelijk) op. En ook de eigen ‘wettelijke’ heersers vonden smaak in het systeem: in de jaren 1700 begon het Oostenrijkse centrale bestuur zelf zekere rechten rechtstreeks te innen. Iets helemaal nieuw! We zien dat gebeuren aan de Brugse poort. Ter hoogte van de huidige Bargiekaai functioneerde het ‘guardenhuys der Keyserlycke rechten’ (15).

De dorpsgemeenschappen die zich in zware schulden gestoken hadden om de onredelijke eisen in te willigen, zouden er nog tientallen jaren (tot 70 jaar!) over doen om hun leningen aangegaan bij financiers in de grote steden af te betalen. Sommige dorpen kwamen het nooit te boven. Het is een totaal onderbelichte zwarte periode uit onze geschiedenis, veel erger en vooral veel langduriger (bijna anderhalve eeuw) dan de Franse revolutionaire tijd. Onderbelicht, vooral misschien omdat vooral de dorpen er onder te lijden hadden en de steden relatief gespaard bleven.

Daarnaar refereren dus de Contributiestraat en Contributiebrug. Schijnbaar alledaagse benamingen loodzwaar aan betekenis.

Afb. 3. De 'Aardewegbrug' (jaartal niet gekend, verzameling Maurice Vollaert) over de Waldamvestgracht.

Het verdwenen 'echte' Contributiebrugje, de Aardewegbrug

Uit wat voorafgaat blijkt zonneklaar dat de term contributie aan de Brugse Poort niet ouder kan zijn dan 1623 toen de Brugse Vaart in gebruik genomen werd. De noordzijde van de nieuwe grote waterloop werd in de eigentijdse documenten (16) en ook door Fris de 'Contributiezijde' genoemd. Het is daar bij de huidige Bargiekaai (tot 1942 Noordkaai) dat de toegangsbrug tot 'Contributieland' te vinden was (afb. 3). De brug, eerder brugje, overspande er een aftakking van de stadsgracht enkele tientallen meter oostelijk van de huidige kaaistraat. De monding ervan is nog steeds te zien in de kaaimuur van de Brugsevaart ter hoogte van de VIP - school De Toren van Babel, de vroegere Bargieschool (afb. 4) (17).

Het is deze waterloop tussen het Rabot en de Vaart die het langst open water bleef (tot 1948) en de oude naam Waldam behield (18). De eigenlijke Waldam, dam in de Waal, de grote watermassa rond de Brugsepoort of Waalpoort,

Afb. 4. Vergelijk deze foto van de Bargiekaai bij de Brugse Vaart genomen van op de Zuidkaai (2015) met afb. 3 en het wordt meteen duidelijk wat dit is.

verdween aan het einde van de 19de eeuw na de demping van al dat water rond de poort (zie de kaartjes bij dit artikel!). De naam Waldam bleef dus behouden voor de aftakking van de stadsgracht, ook al was er helemaal geen zichtbare dam meer. Er bestaan trouwens concrete plannen om de ‘Waldam’(exacter: Waldamgracht) terug open te leggen.

Als het zover komt - wat we mogen hopen - zal men ter hoogte van de Bargiekaai een nieuwe versie moeten maken van het oude Contributiebrugje, niet exact op, maar dicht bij de plek waar dat vroeger lag. Maar men zal het moeilijk die naam kunnen geven want die was, zoals we verder zullen zien, intussen al lang verhuisd naar zijn huidige plek. En daar stevig ingeburgerd. Het echte, oude Contributiebrugje gaf vanuit de Brugse Poort toegang tot het ‘Contributieland’ via de oude weg naar Wondelgem. Die werd Kerkstraat genoemd omdat hij leidde naar het verdwenen vroegere centrum met parochiekerk van dat dorp, het eerste ‘Contributiedorp’ dat je tegenkwam komen-

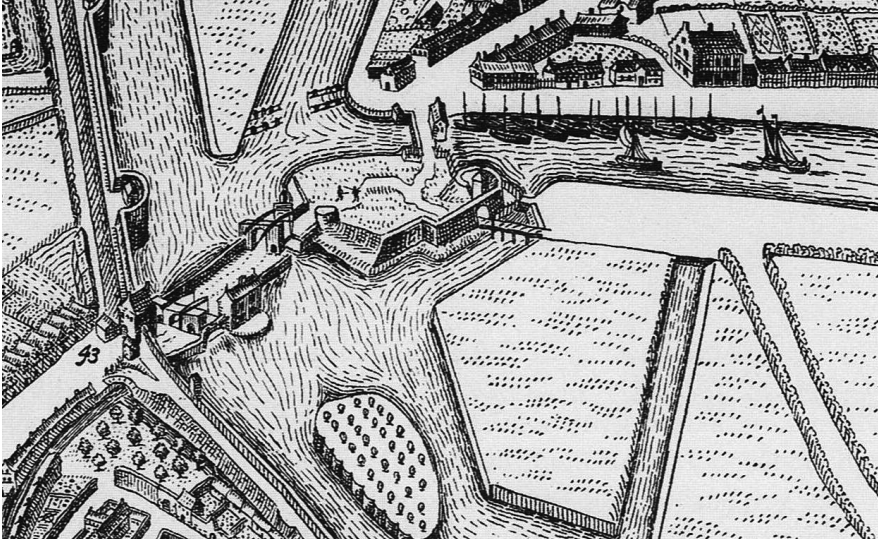
de uit de Brugse Poort. Dat dorpscentrum was tot aan de Spaanse Tijd aan het uiteinde van die weg te situeren bij het Jan Yoenscomplex en de vroegere UCO site met de watertoren.

Op de kaart van Goethals (1795) staat het brugje dat ons hier zo bijzonder interesseert, aangeduid als 'Aerde - Weg Brug'. Op de bijna gelijktijdig gemaakte kaart van De Vreese (1799) echter vinden we op precies die plek de historisch correctie benaming 'Pont de la Porte de (sic) Contributions' (19). We hebben goede redenen om aan te nemen dat de naam Contributiebrug minstens tot ver in de jaren 1800 in gebruik bleef op de plek waar ze ooit gebouwd was. We vinden hem namelijk op de belangrijke kaarten van Saurel (1841), Gérard (1850-1852) en Gevaert & Vanimpe (1878). De huidige Contributiebrug heet er Pont de la Promenade omdat ze toegang gaf tot de (Nieuwe) Wandeling.

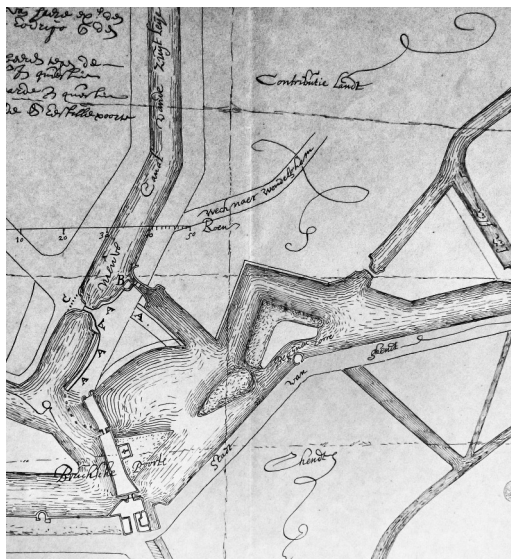
De benaming Aardewegbrug die in de vorige eeuw algemeen gebruikt werd, sloeg waarschijnlijk op het onverharde uitzicht van de kerkweg die tot aan de opheffing van het tolsysteem in 1860 en het graven van de Verbindingsvaart (de 'Nieuwe Vaart') doorheen schaars bewoond, landelijk gebied liep. Na 1860 werd dat een uiterst armoedige fabrieksbuurt met grote beluiken in de schaduw van de grote textiel fabriek Desmet, later La Louisiana en Loutex, nu de hogeschool KAHO - Sint - Lieven. 'Die van de Kirkstroate' waren berucht. Het eerste gedeelte wordt nu Guldenvliesstraat genoemd en verder naar de gebroeders De Smetstraat toe geraken we het spoor van de oude weg naar het Contributieland bijster. Daar staat nu een indrukwekkende reeks sociale wooncomplexen in een helemaal veranderde stratenconfiguratie (20). Verderop doorsnijdt de 19de-eeuwse Verbindingsvaart met de Gasmeterlaan en de Nieuwevaart (straat) op drastische wijze het terrein.

Het Brugse Poortcomplex

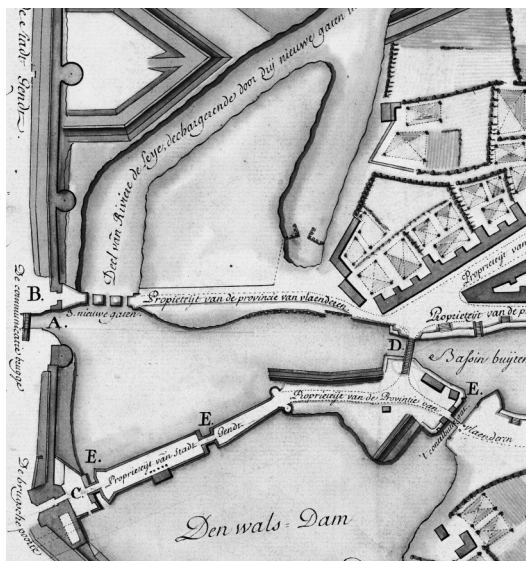
Hoewel we ons niet willen wagen aan de zeer ingewikkelde geschiedenis van de Brugse Poort, moeten we er toch iets over vertellen (21). In de periode die ons hier interesseert was dat een poortcomplex op een kunstmatig eiland, de eigenlijk Wa(a)ldam, midden een al even complex waterloppet met grote waterpartijen (afb. 5) (22). Die waren uitgegraven en allicht zonder moeite met water gevuld geraakt in een stadsdeel dat bekend stond als Het Broek, een term die geen uitleg behoeft. De poort werd trouwens eeuwenlang Waalpoort (waal: kolk) genoemd (23). Het eiland was onderdeel van een damweg doorheen deze laaggelegen zone, een dam die als Hoogstraat begon aan de Poel (let op de benamingen!) en die eindigde bij een wat hoger gelegen zandrug die betekenisvol Overbroek genoemd werd.

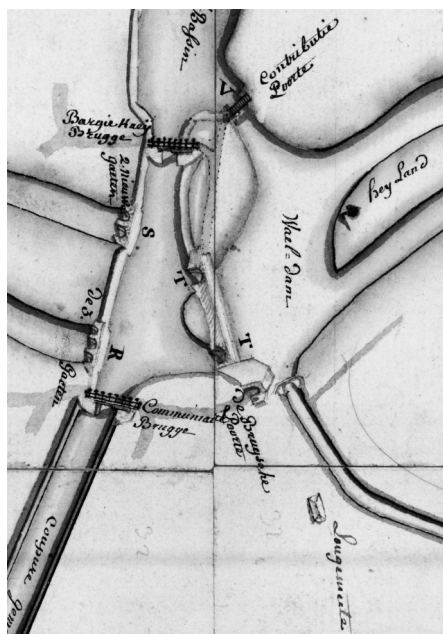
Afb. 5. De Brugse Poort in 1641 (detail uit het plan van Gent door Hondius). Een versterkt 'poorteland' midden een grote waterpartij is door een dam verbonden met wat nu de Brugsepoortstraat heet. Daarop twee poortconstructies met er achter twee ophaalbruggen boven waterverbindingen tussen de vestgrachten naar enerzijds Einde Were toe en anderzijds het Rabot. Een derde brug, de toen vaste (stenen) Bargie- of Appelbrug (nu Phoenixbrug) verbindt het poorteland met de stadswijk aan de overzijde van de Brugse Vaart met toen al vrij aanzienlijke bebouwing aan de huidige Zuidkaai en de Phoenixstraat. Daar zie je scheepjes liggen en functioneerde een haventje. Men kon immers (nog) niet doorvaren. Een vierde brugje, tenslotte, een houten constructie op palen, is de 'echte' historische Contributiebrug. Ze verbindt het eiland met twee wegen, de ene langs het kanaal en de andere (die op de afb. naar beneden rechts uitwijkt) naar Wondelgem en het verdere 'Contributieland'. Van de huidige Contributiebrug is nog geen spoor te bekennen. Die zou je op de afbeelding moeten zoeken boven de 'binnenste' Brugsepoort net voorbij de halftoren van de stadsvestmuur in het verlengde van de Brugse Vaart. Maar daarop was het nog ruim een eeuw wachten, tot op het moment dat de Vaart effectief doorgetrokken was als Coupure.

Afb. 6. Dit kaartdetail uit 1645 (nagetekend door Armand Heins, SAG, AG, L. 62/3) is meer schematisch maar verder perfect vergelijkbaar met wat je op afb. 5 ziet. Bemerkt de zwerige aanduiding 'Contributieland', bovenaan.

Afb. 7. Detail uit de kaart uit 1756 van Malfaison (SAG, AG, reeks 98 nr. 9). Midden links bij de letter B de aanduiding 'De communicatie brugge' bij de huidige Contributiebrug met er naast 'De nieuwe gaten' bij wat nog steeds de Driegatenbrug heet aan het (huidige) Hebysebolwerk. Links boven het vijfhoekige Hembysebastion. Rechts de 'echte' historische Contributiebrug aangeduid als 't Contributiegat. De benaming 'Den was Dam' duidt niet meer de dam zelf aan maar de grote watermassa rond het Brugse Poortcomplex.

Afb. 8. Detail van het Waterlopenplan van Brismaille (1780, Stadsarchief Gent) met zeer duidelijke aanduiding van de namen. Bemerkt de benaming Contributie Poorte. Daar moest je voorbij de poortwachten om naar Wondelgem en het Contributieland te gaan. 'Hey Land' (rechts) betekent eiland: de zone tussen de binnen- en de buitengracht van de vesten ter hoogte van het begijnhof.

Rechts onder de Begijnengracht. Links de Coupure en er boven de binnen- en de buitengracht die in die tijd aangelegde Nieuwe Wandeling omsloten ter hoogte van het Hembysebolwerk. De buitenste waterloop was bedoeld voor de scheepvaart tussen de Brugse vaart en de Leie en werd ook Leie genoemd.

Dat gebied begint ergens aan het uiteinde van de Phoenixstraat en strekt uit tot Mariakerke. Het merkwaardige is dat de naam 'Waldam' in de loop van de jaren, zoals hierboven al gemeld, overgegaan is naar de stadsgracht die deels zal opengelegd worden. De officiële straatnaam Waldamkaai is (min of meer) juist gekozen.

Het poorteiland was verbonden met stad en hinterland door vier bruggen (afb. 5 tot 8). Je had er om te beginnen de dubbele brug bij de dubbele poort op de dam doorheen de Waal zelf. Die constructies waren stadseigendom en daar werden de stadstollen geheven. Het eiland waarbij de stadsbruggen aansloten

werd in de 17de en 18de eeuw beheerd en bekostigd door het centraal bestuur. Het was staatseigendom, ook al iets helemaal nieuw!

Het behoorde tot wat men toen de ‘provincie’ Vlaanderen noemde, de opvolger van het vroegere graafschap. Aan het noordwestelijke uiteinde ervan vinden we, zoals nu nog altijd het geval is, de Phoenixbrug (destijds de Bargiebrug, Pont de la Barque), toegang tot de eigenlijke Brugse Poortwijk. Die werd ook Appelbrug of Gouden Appelbrug genoemd naar een bekende herberg aan de huidige Zuidkaai (24). Komende uit de stad voorbij de twee poortbruggen, of vanuit de westelijke zijde van de Brugse Vaart over de Bargiebrug (nu Phoenixbrug) kon je Wondelgem en het verdere Contributieland enkel bereiken via het hoger beschreven historische Contributiebrug. Op de afbeelding uit 1641 zie je die zeer goed liggen over een aftakking van de stadsvestgracht die we kennen als de Waldam.

De Contributiennaam verhuist

De naam Contributiebrug verhuisde naar zijn huidige plek aan het uiteinde van de Coupure lang (meer dan twee eeuwen!) nadat het contributiesysteem zelf verdwenen was. Hoe die naam het systeem zelf overleefde en hoe de verhuis gebeurde, proberen we hieronder te doorgronden en te beschrijven.

De eerste brug, een draaibrug op de plek waar nu de Contributiebrug ligt, werd in 1752 – 1753 gebouwd over de toen pas gegraven verbinding van de Brugsevaart met de toen eveneens aangelegde Coupure. Malfaison, de (mede)ontwerper van de brug, duidt ze op zijn eigen kaart (1756) omslachtig aan als ‘pont de communication au rempart de la ditte (sic) porte’ (afb. 7). De ‘rempart’ was de vest tussen de Brugse Poort en Einde Were (heden Nieuwe wandeling) en met ‘ditte Porte’ werd de Brugse poort zelf bedoeld. Op latere kaarten staat ze simpel en (feitelijk) nietszeggend aangeduid als ‘Pont de Communication’. Dat was een door technuten en bureaucraten gefabriceerde naam. De oudste ‘echte’ naam (volksnaam) en ook officieel vastgelegde benaming zou volgens Labyn Akkerbrug geweest zijn. Die staat vermeld op de kaart van Goethals (1796) en De Vreese (1799). ‘Akker’ duidt natuurlijk op Ekkerweg. Op de in de jaren 1780 geslechte vesten kon je immers via die weg, de Nieuwe Wandeling, naar Ekkerweg. De ‘oude’ wandeling was de fraai beboomde Coupure zelf, de ‘wandeling van de Coupure’. Onze brug werd dan ook als ‘brug van de (Nieuwe) Wandeling’ (Pont de la Promenade) aangeduid. Steyaert geeft in zijn beschrijving van Gent (1857) de twee in die tijd courant gebruikte namen aan: ‘Akker- of Nieuwe wandelingbrug’ recht over de Contributiestraat (25).

Nog steeds volgens Labyn zou de naam Contributiebrug pas vanaf 1880 gebruikt zijn voor de brug die we nu met die naam aanduiden. Dat kan kloppen. Maar hoe kan je verklaren dat die oude naam precies hier opduikt?

Blijkbaar bleef hij voortleven nadat het brugje aan de Bargiekaai verdwenen was samen met de Waldamvestgracht en de bruggen van de Brugse Poort zelf met al het water er rond. En dat lang nadat het contributiesysteem verdwenen was. Best mogelijk dat de uiteindelijke brugnaam van de straatnaam afgeleid werd. Die heette al in de eerste officiële straatnamenlijst (1812) ‘Contributie-straet’ of ‘Rue de la Contribution’ en staat ook vermeld in een semi-officiële lijst uit 1840 waarin de brug nog aangeduid staat met de oude naam ‘Pont de la Nouvelle Promenade’, wat op hetzelfde slaat als de Pont de Communication van Malfaison (26). Steyaert heeft het over de ‘Contributie- of Walstraet’ in zijn ‘Beschryving van Gent’ en hij lokaliseert die ‘... regtover de Akker- of Nieuwe Wandelingbrug’. De straatnaam veranderde nooit, al hielden de Gentenaars het tientallen jaren lang bij de ‘Duizend Vuren’, naam van een grote zaak van verwarmingstoestellen die in de tweede helft van de vorige eeuw de ene straatwand innam.

Misschien was de vervanging van de nietszeggende naam Pont de Communication door het zoveel beter bekende Contribution een gevolg van de klankgelijkenis. Eenvoudig gesteld houdt dat taalfenomeen in dat een meer bekende term de plaats gaat innemen van een andere wanneer de betekenis van de namen verloren ging. De meer bekende neemt dan steeds de overhand, ongeacht de originele betekenis.

Noten

- 1 Labyn, M. (1989), Uit de geschiedenis van de Gentse bruggen. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg 18, p. 256-281; *De Coupure in Gent. Scheiding en verbinding*, 2009, Gent, Academia Press, p. 50-51.
- 2 Fris, V. (1925), *De oude straatnamen van Gent*, Gent, Volkdrukkerij, p. 53.
- 3 Decavele, J. (1993), De Zuidleie: het kanaal van Gent naar Brugge; Charles, L (1993), Over barges, voerlui en kroegen. In: *Een trekschuit voor koningen. De Barge tussen Gent en Brugge*, Gent, Bijlokemuseum, p. 14.
- 4 Een enkel heel kort krantenartikeltje in *Het Volk* (16 feb. 1985) met als titel: Naam ‘Contributiebrug’ komt van bijzondere belasting (knipsel in DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg) bleef blijkbaar zonder veel gevolg.

- 5 Mattens, D. (2014), Gillis Borluut, slachtoffer van vrijbuiters in het Sint-Amandsbergs Westveld, 1590. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 43, p. 152-155. Gebaseerd op De Vos, A. (1957), De strijd tegen de vrijbuiters binnen de kasselrij van de Oudburg (1584 – 1609). In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, jg. 11, p. 131-175.
- 6 Houbrechts, H., Sels, A. (1987), Geschiedenis van de belastingen. In: Sels, A., red., *Geef aan de keizer*, De Graal, Turnhout, p. 13.
- 7 ‘Alle princen zyn ghehouden tot drien zaken, te weten te doene elken recht ende justicie; te bescedene dat tbloedt vanden onoozelen niet ghesturt en zy; ende te ontheffen den armen vanden oppressen ende onredelicken lasten’. Geciteerd in Haemers, J (2014), *De strijd om het regentschap over Filips de Schone*, Academia Press, Gent, p. 279. Typering van de auteur van deze uitspraak in hetzelfde werk.
- 8 Grapperhaus, F.H.M. (1989), *Belasting, Vrijheid en eigendom*, De Walburg Pers / Kluwer, Zutphen, p. 67-68.
- 9 Geciteerd fragment uit de Politieboecken van Justo Billiet uit: De Busscher, E., (1873), *Juste Billiet, chroniqueur gantois au XVIIe siècle*, Gent, Imp. De Busscher, p. 163.
- 10 De term kazemat is via het Italiaans en het Spaans tot ons gekomen uit het Grieks, waar het woord chasma spleet (schietsgat) betekent. Dat werd volksetymologisch vervormd naar casa (huis). Het is een van oorsprong Byzantijnse verdedigingsvorm.
- 11 In die jaren werd de vaart uitsluitend en nogal verwarrend aangeduid als ‘Zuidleie’ of ‘Zeule’. Hij was namelijk gedeeltelijk gegraven in de bedding van de Brugse Zuidleie, die nog dateerde uit de jaren 1300, de tijd van de Witte Kaproenen toen de Gentenaars zich hevig verzetten tegen het graven van een ‘Brugse’ verbinding met ‘hun’ Leie. In de jaren 1600 kwam die er toch. De tijden waren aan het veranderen .
- 12 De Wulf, J.Ph. (1767), *Generalen Index .der materien begrepen in de vyf Placcaert-Boecken van Vlaenderen*, Gent, Meyer, p. 116. De aangehaalde verordeningen vangen aan in 1596 en strekken tot 1744.
- 13 Voorbeelden van dergelijke maatregels en contributies in het Gentse stadsarchief (SAG), reeks 400, 1624, f. 100v, 1650-1651, f. 160, 1690-1691, f. 171 (verzameld in SAG, Nota’s Van Werveke).
- 14 Justo Billiet beschreef de feesten in 1648 uitvoerig in zijn ‘Politie Boecken’ (uitgave De Busscher, 1873, p. 32).
- 15 Het nummer 213” op de kaart van landmeter de Deken (SAG, reeks 98 nr. 18). Met de opbrengst van de contributies werden o.a. het onderhoud van het Brugsepoorteland en de straat naar het Contributieland bekostigd, beiden eigendom van de ‘provincie Vlaenderen’ (zie kaart Malfaison).
- 16 ‘Hollandse Contributiezijde’ van Brugse Vaart vermeld in SAG, reeks 400, 1647-1648, f. 123v.

- 17 Labyn, M. (1987), Uit de geschiedenis der Gentse bruggen. De Aardewegbrug. In: Ghendtsche Tydinghen, jg. 16 nr. 5, p. 236.
- 18 Plannen tot demping besproken in de gemeenteraad van 19 april 1886 (*Bulletin Communal de la Ville de Gand* voor dat jaar, p. 307-308). De demping zelf in de Gazette van Gent, 17 mei en 21 aug. 1893.
- 19 De minder bekende kaart van De Vreese staat gereproduceerd in Coene, A., De Raedt, M (2011), *Kaarten van Gent / Plannen voor Gent. 1534 – 2011*, Snoeck, Kortrijk-Gent, p. 98-99.
- 20 Devriese, L. (2010), Wat er gebeurde met de begraafplaatsen aan de Gebroeders De Smetstraat en de Wasstraat. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 39, p. 472-485.
- 21 Vooral het 17de en 18de-eeuwse uitzicht besproken en geïllustreerd in Vander Straeten, M. (1988), De bouwgiedenis van de Brugsepoort. In: *De Heraut*, jg. 23 nr. 4, p. 1-12.
- 22 Zie Gelaude F. (2010), Waterbeheer in een middeleeuwse grootstad: stuwen en dammen te Gent (12-14de eeuw). *Jaarboek Ecologische Geschiedenis*, Academia Press Gent, p. 33-52.
- 23 Gysseling, M. (1954), *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, De Standaard, Antwerpen, p. 84.
- 24 Charles, L. (1993), Over barges, voerlui en kroegen. In: *Een trekschuit voor koningen. De Barge tussen Gent en Brugge*, Gent, Bijlokemuseum, p. 84.
- 25 Steyaert, J.J. (1857), *Volledige beschryving van Gent*, Gent, Van Doosselaere, p. 206.
- 26 Vandepitte, C.J. (1840), *Indicateur de Ville de Gand*, Gent, Michiels, niet gepagineerd.

Minder bekende locaties in Gent

LANGE STEENSTRAAT - DRONGENHOF: HUIS MISPREUVE

Daniël Van Ryssel

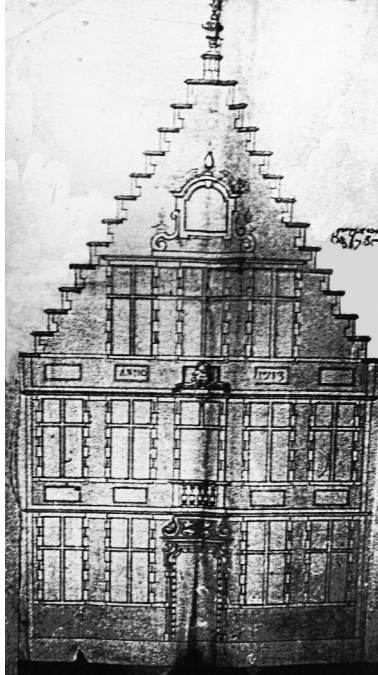
In het najaar van 1981 werd het Patershol, met daarin niet minder dan negentig monumenten, bij koninklijk besluit beschermd. Deze bescherming en de daaraan verbonden subsidiëring van de restauratiekosten kende een groot succes en al heel snel werden de restauratiedossiers aan de lopende band ingediend bij de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg.

Het grote pand op de hoek van de Lange Steenstraat 60-66 en Drongenhof 42, het huis genoemd naar de bouwer wijnhandelaar Mispreurve, was in die tijd een op het eerste gezicht weinig opvallend hoekhuis. Tot in 1838 toen het gebouw grotendeels het nu nog bestaande typisch 19de-eeuws uitzicht kreeg (afb. 1), was het een indrukwekkend groot gebouw met drie bouwlagen, vermoedelijk onderverdeeld in een woonhuis en een magazijn, later twee woonhuizen.

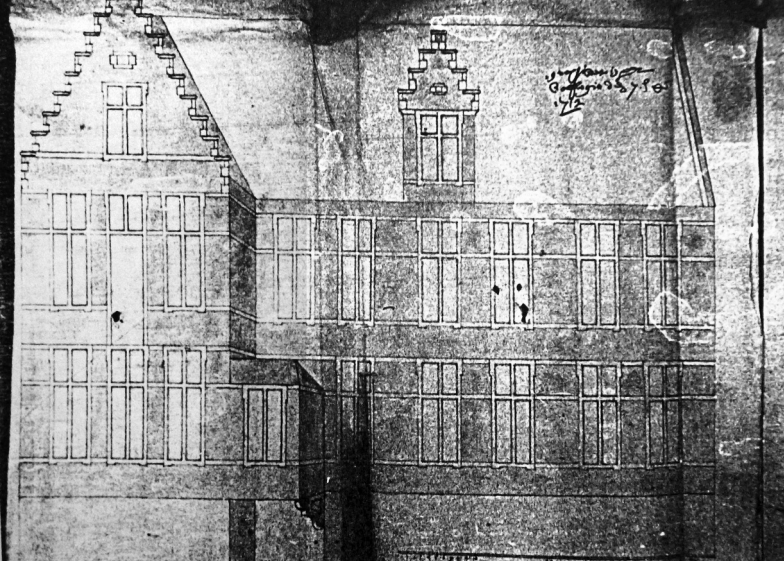
Afb. 1. Actueel uitzicht van het huis Mispreurve
(foto 2014 genomen van op de Lange Steenstraat).

Aan de kant Lange Steenstraat (vroeger Korte Steenstraat) was de gevel rijkelijk versierd met een hardstenen deuromlijsting en een balustrade voor het balkon midden op de eerste verdieping (afb. 2).

Afb. 2. Bouwtekening uit 1713 van de gevel aan de Lange Steenstraat uit het Stadsarchief, reeks 535 nr. 300 (Sleutelkensbrug) nr. 4 en 5.

De gevel langs het parkje aan de Sluizekenkaai met eveneens een trapgevel stond tot de demping van de Schipgracht in het begin van de jaren 1950 in het water en was voorzien van verschillende openingen waarlangs wijnvaten gelost en geladen werden (afb. 3 en 4). De gevel aan het Drongenhof moet veel gelijkenis hebben vertoond met de parallelle gevel van de Sluizekenkaai. Dus eveneens met een trapgevel. Het gebouw kreeg dit uitzicht grotendeels door toedoen van wijnsteker (wijnhandelaar) Cornelis Mispreveu. Hij diende in 1712 een bouwaanvraag in met de stereotype zin: 'dat hy den houten ghevele vanden selve huys geerne soude afbreken ende in plaetse van dien doen maecken eenen steenen ghevel'. De 16de-eeuwse kelder laat echter vermoeden dat het huis voordien al minstens gedeeltelijk in steen opgebouwd was.

Afb. 3. Gevel Sluizekenkaai (bouwtekening uit 1713, Stadsarchief, reeks 535 nr. 300 (Sleutelkensbrug nr. 4 en 5).

Afb. 4. Gevel Sluizekenkaai. (foto 2014).

Dit hoekpand heeft nooit iets te maken gehad met het refugehuis van de Drongense Norbertijnerabdij aan de overzijde van de straat Drongenhof. De functie van het gebouw moet in verband gebracht worden met de handel- en stapelactiviteiten eigen aan de nabijgelegen Zeeuwschen Aert. Dit haventje aan het Sluizeken kreeg die benaming omdat er, zoals aan de Lievekom, veel goederen uit Zeeland en Holland via de Sassevaart en de Schipgracht werden aangevoerd. Hiervan getuigen Den Hollandschen Waeghen en Vlissingen, namen van de herbergen die daar in de 18de eeuw gevestigd waren. Er werd onder andere wijn en vis gelost, maar op kleine schaal, want er stond geen kraan om zware tonnen op te hijsen. De middeleeuwse naam Torfbriel duidt op de functie van aanvoerhaven en stapelplaats voor turf, de vrijwel enige en heel belangrijke huisbrandstof aangevoerd via de Schipgracht vanuit het moereengebied in het noorden.

Afb. 5. Actueel uitzicht aan de vroegere Schipgracht, nu parkje aan de Sluizenkaai (2014).

Afb. 6. Loggia in de hal binnenin (tekening Dirk Laporte, 1983)

In 1834 en 1838 diende de toenmalige eigenaar Jacques van Beerlere het verzoek in de bestaande trapgevel aan de Grauwpoort te mogen afbreken en te vervangen door een kroonlijst. Het tweede verzoek betrof een verhoging van het gebouw in zijn geheel met een tweede verdieping. Deze aanvragen werden toegestaan en het uitzicht dat het huis toen kreeg bleef op enkele kleine wijzigingen aan de kroonlijst na, ongewijzigd tot op heden. De trapgevel uitgendend op het water (heden het parkje) bleef behouden.

Na de demping van de Schipgracht verloor het gebouw zijn belang als stapelhuis en kreeg het interieur meer aandacht. Na W.O. I werd het art nouveau en neoclassicistisch getinte interieur op het gelijkvloers verwezenlijkt en werd de centrale verwarming, versierd met plantenmotieven, aangebracht. Opvallend is de loggia met twee in hetzelfde vlak gevormde concentrische cirkels aangebracht voor een spiegelglazen wand (afb. 5). Onderaan is er een lambrisering te zien met halfcirkelmotieven die aansluiten bij de art deco-stijl. Deze gestileerde cirkelbogen worden elders in het interieur viermaal herhaald (afb. 6). De trapzaal kreeg neoclassicistische versieringen.

Omdat er van de toestand van 1713 te weinig sporen overbleven, kon bij de restauratie in 1984 onmogelijk het 18de-eeuws gebouw gereconstrueerd worden. Vertrekkend van de 16de-eeuwse kelder, langs de aan de zijkant bewaard gebleven 18de-eeuwse trapgevel, de ingrijpende 19de-eeuwse veranderingen tot en met de 20ste-eeuwse art nouveau elementen, probeerde de restauratie de

Afb. 7. Kelderingang aan het Drongenhof (foto 2014).

aaneenschakeling van verschillende stijlen tot hun recht te laten komen. Het blijft wel jammer dat de oorspronkelijke trapgevel niet kon gereconstrueerd worden. Belangstellenden mogen zeker niet vergeten het loggiaraam in de zijgevel Sluizekenkaai te gaan bekijken (afb. 5).

Voor het gerestaureerde gebouw werden drie functies voorzien. De kelders zouden een half publieke functie krijgen en bereikbaar zijn via een 'brandstraatje' in het Drongenhof. De benedenverdieping werd voorzien voor bureelruimten, de bovenverdiepingen kregen een woonfunctie met appartementen en studio's. Dat is inderdaad gebeurd. De kelder werd de "Wild Cat", een cocktailbar, muziekclub en nachtcafé (afb. 7). Op het gelijkvloers werden de bureaus gebruikt door het Collegium Vocale (koor en orkest) onder de artistieke leiding van Philippe Herreweghe. De bovenverdiepingen zijn verhuurd aan jongeren en studenten.

Literatuur

Decavele, J. De Herdt, R. (1976), *Gent op de wateren en naar de zee*, 1976.

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Stad Gent. Deel 4 na (1976), p. 295.

Laporte, D. (1983), Het Patershol. Metamorfose van een woning. In: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*. Jg. 7, nr. 2, p. 17 - 28. Dit artikel vormt de basis van deze tekst.

GENTENAARS IN DE KRUISVAART VAN 1464

Peter Van Keymeulen

Filips de Goede en de Bourgondische kruisvaarttraditie (1)

Nog in de 15de eeuw, in het *'Herfsttij der Middeleeuwen'* (2), hoorde bij het christelijk ridderideaal de kruistocht ter bevrijding van Jeruzalem. De opmars van de Turken in de Balkan betekende een onmiddellijke bedreiging en een uitdaging, maar Jeruzalem bleef het einddoel. Le voyage de Turquie was het middel.

Op het beroemde Feest van de Eed op de Fazant te Rijsel in 1454 legden hertog Filips de Goede van Bourgondië (1396-1467) en een deel van zijn gevolg de plechtige kruisvaardereed af. Dit betekende zowel een voortzetten van de traditie van het kruisvaartidee door de hertogen als een reactie op de vroegere nederlaag en gevangenneming van vader Jan zonder Vrees door de Turken te Nicopolis in 1396. Het was tevens een korte termijnreactie op de inname van de legendarische hoofdstad en het laatste grote bastion van het Byzantijnse keizerrijk, Constantinopel, in 1453 (3). De kruistocht was een 'religieus-ridderlijke expeditie zoals in de middeleeuwen' (4), maar anders dan in de volle middeleeuwen stonden de Turken deze keer in de weg. W. Prevenier en W. Blockmans (5) benadrukken tevens dat de hertog zo aan imagovorming als 'kampioen van het christendom' deed. De vorst kreeg door kruistochten te organiseren het statuut van een held naar het voorbeeld van Godfried van Bouillon.

Filips hield in zijn eed meer dan een slag onder de arm: zijn gezondheid diende het toe te laten; zijn suzerein, de koning van Frankrijk, diende akkoord te gaan; zijn erflanden moesten veilig zijn... Deze voorwaarden waren nooit allemaal vervuld en de hertog werd ouder... Allerlei politieke en praktische bezwaren hielden de uitvoering tegen. De koning van Frankrijk was een spelbreker in dit verhaal. Deze hechtte meer belang aan de directe politieke en militaire situatie in West-Europa, vanwege de conflicten met de Engelsen die duurden tot het feitelijk einde van de Honderdjarige Oorlog in 1453 (6). Hertog Filips besteedde daar minder aandacht aan zodat de koning van Frankrijk zijn aandacht vollediger kon richten op de Bourgondische landen (7).

De voorbereiding van de kruisvaart van 1464 (8)

Van de uitvoering van de eed kwam dan ook niet direct iets. Decennia vóór de eed was er niettemin al af en toe werk gemaakt van de voorbereiding: schepen werden gebouwd en verzameld, spionnen uitgestuurd naar de Turkse landen, piraten in Bourgondische opdracht werden naar de oostelijke Middellandse Zee en naar de Zwarte Zee gestuurd. Maar deze brachten vooral schade toe aan mogelijke Westerse bondgenoten zoals de Genuezen, meer dan aan de Turken.

Na de val van Constantinopel schoot paus Nicolaas V in actie en in een pauselijke bul riep hij op tot een nieuwe kruistocht. Hij rekende daarbij vooral op de Grote Hertog uit het Westen. Deze ging op zoek naar bondgenoten, naar medestanders. Er werden mogelijke routes aangeduid: over zee vanuit Aigues-Mortes, Nice of Marseille; over land: ofwel door Italië ofwel door Duitsland langs de Donau. De paus overleed echter en de volgende paus Calixtus III slaagde er evenmin in een daadwerkelijke kruistocht te organiseren, vooral door onwil in Italië.

Venetië (Genua ook) nam altijd al een dubbelzinnige houding aan, want het wou zijn commerciële belangen in het oosten van de Middellandse Zee niet schaden door de Turken tegen de haren in te strijken. Het wou integendeel die belangen uitbreiden, desnoods ten koste van rivalen zoals Genua.

In de jaren zestig van de vijftiende eeuw boekten de Turken verdere vooruitgang op het Griekse schiereiland en in de Balkan. De nieuwe paus Pius II organiseerde op zijn beurt kruistochtcongressen. Maar Italië bleef een politiek kluwen, Frankrijk en Duitsland reageerden lauw of nauwelijks, de hertog beloofde wel maar kwam het beloofde niet na, door politieke druk van de koning van Frankrijk en door zijn ziektecrisissen.

Het Bourgondische aandeel in de kruisvaart van 1464

In het voorjaar van 1463 zwichtte de hertog uiteindelijk voor de pauselijke druk. De hertog was al een tijd ziekelijk. Bij een nieuwe ziektecrisis was hij in een coma geraakt en men dacht op een bepaald ogenblik dat hij dood was, maar hij herstelde toch. Dat werd opgevat als een '*vingerwijzing van God*' (9). Hij begon uiteindelijk werk te maken van een uitvoering van de kruisvaart. Deze zou doorgaan in het voorjaar van 1464. De hertog of een plaatsvervanger zou de leiding nemen. Venetië zou deze keer wel meedoen. Andere Italiaanse stadstaten waren eerder weigerachtig uit vrees voor uitbreiding van het

overwicht van Venetië. De paus zelf zou tegen 1 juni 1464 inschepen in de haven van Ancona in de Marken, waar de vloot van de kruisvaarders zou verzamelen. Ook de doge van Venetië zou persoonlijk zijn vloot leiden.

Voor het Bourgondische aandeel was voorzien dat er schepen te Marseille werden klaar gehouden en te Sluis moesten schepen aangeslagen worden om er ter beschikking te blijven liggen. Een Bourgondisch leger zou door Frankrijk over de grote rivieren naar Aigues-Mortes trekken en op 1 mei in Marseille aankomen. De hertog zelf was niet enthousiast over het vooruitzicht van zeereizen (10). Een ruzie tussen vader Filips en zoon Karel van Charolais (de toekomstige hertog Karel de Stoute) strooide tijdelijk roet in de voorbereiding. Dan weer zette de koning van Frankrijk de hertog onder druk om zijn vertrek met een jaar uit te stellen. Dat gebeurde inderdaad in de herfst van 1463. “Maar om de paus niet helemaal teleur te stellen zou hij in mei een aantal schepen met tweeduizend strijders onder leiding van zijn bastaardzoon Antoon van Bourgondië sturen” (11). Van de admiraal van Vlaanderen, Simon de Lalaing, kreeg Antoon de beschikking over een aantal schepen te Sluis. En te Marseille lagen ook schepen klaar. Galeien werden bemand met roeiers en ook alle andere schepen uitgerust, bemand en bewapend.

Het aandeel van Gent in de kruisvaart van 1464

We beginnen met een citaat uit het werk van F. Vanhemelryck (2009), *Europa tegen de Turken, de kruistocht van Filips de Goede*. ‘Oorspronkelijk was gepland dat Antoon van Bourgondië en de admiraals van Bourgondië (...) eind april of in mei uit Sluis zouden vertrekken. (...) De totale bemanning bestond uit zowat tweeduizend koppen waaronder, naast galeiboeven, driehonderd Gentenaars, een contingent uit Axel en een aantal edellieden die hun sporen wilden verdienen.(...) Te Gent werd op 18 maart de kruistocht gepredikt op de Vrijdagmarkt door broeder Claeys Brugghevan, een predikheer. In de Sint-Jacobskerk ging er een processie uit. Onder kapitein Hector Hughe, alias De Costere, werd een korps van 330 mannen samengesteld en uitgerust.

De banier van de *Witte Leeu van Ghendt* werd op de Sint- Baafskerk (sic) gestoken ten teken van de *heyliche reyse*. Een Gents kroniekschrijver vermeldde fier de namen van de Gentse vrijwilligers die op 22 april en 4 mei uit de stad marcheerden in hun zwarte uitrusting met witte kruisvaarderskruisen op hun borst en de zilveren letters G’s op de rug. Ze zouden op 21 mei inschepen te Sluis. Volgens het Gentse dagboek zouden van de 330 man er maar vijf, volledig uitgeput, uit het zuiden terugkeren’ (12).

Meerdere groepjes, ook uit Duitsland, vertrokken te voet en zonder leiding naar Italië, waar de paus een leger verzamelde. De transportschepen te Ancona waren echter nog niet klaar en deze kruisvaarders werden teruggestuurd.

Het verloop van de kruisvaart

Op 21 mei vertrok de vloot uit Sluis, uitgewuifd door hertog Filips. De vloot hield halt aan de kust van Galicië om de kruisvaarders gelegenheid te geven een bedevaart naar Sint-Jacob van Compostela te doen. En op verzoek van hertogin Isabella (van Portugal, Filips echtgenote) hielp de vloot het beleg door de Moren van het Portugese Ceuta aan de kust van Noord-Afrika op te heffen. Een storm scheidde de schepen in de Middellandse Zee maar de vloot arriveerde uiteindelijk te Marseille. Verder zou Antoon van Bourgondië niet geraken (13). Het geld was op en een pestepidemie te Marseille maakte slachtoffers onder de bemanning. De berichten over de toestand van de kruisvaart in Italië die Marseille bereikten, waren ontluisterend.

Grote groepen kruisvaarders uit Duitsland, de Nederlanden, Frankrijk, Spanje en Schotland doken op in Italië en trokken naar Venetië, Rome of Ancona. De ongeschikten daaruit werden teruggestuurd. Nog altijd waren er geen schepen beschikbaar en de Venetianen voerden een tactiek van uitstel. De wanhopige en doodzieke paus begaf zich ondanks tegenadviezen op weg naar Ancona, waar hij op 19 juli aankwam om er uiterst teleurgesteld op 15 augustus te sterven.

Filips kwam op vraag van de nieuwe paus Paulus II nog eens terug op het advies van zijn raad om zijn bastaardzoon en vloot terug te roepen. Maar uiteindelijk werd de expeditie toch afgelast en de bastaard van Bourgondië was in februari 1465 terug te Brussel. Filips de Goede vertrok in de lente van 1465 zelf niet op kruisvaart zoals hij beloofd had. Het werd hem door sommigen kwalijk genomen (14).

Kroniektteksten over de Gentenaars in de kruisvaart van 1464

We bekijken nu de archiefteksten, waarop het verhaal over de Gentse deelname steunt en die door alle latere schrijvers over dat onderwerp geraadpleegd werden.

Van een eerste kroniekttekst bestaan er twee uitgaven met transcripties (15), de ene in het Dagboek van Gent en de andere in het *Dagboek der Gentsche Collatie* (16). Ze geven zoals te verwachten slechts zeer minieme verschillen

(bv. een enkele letter in de schrijfwijze van enkele namen). Het verhaal blijft hetzelfde. We vatten kort samen: (...) *zekere personen uut Ghendt trocken te Turcken waert*, richting Venetië en ze scheepten daar in onder leiding van hun kapitein Hector Hughe alias de Costere. *Ende waren de persoonen metten capiteyn voorseit*, volgt dan een lijst van 80 personen, waarvan 4 in het handschrift onderstreept staan en cursief in de tekstuittgave weergegeven werden (zie afb.). Dat zouden dan de vier (vijf met kapitein Hugo De Costere) personen zijn die terug keerden naar Gent op 8 december 1464. De kapitein bracht getuigschriften mee van de Paus, van de Doge van Venetië en van de 'Kapitein van Overzee' (de plaatselijke opperbevelhebber), dat hij met wel driehonderd 'ghezellen' gevochten had tegen de Turken en dat zij wel driehonderd mijlen binnengedrongen waren in het land van de 'Moren'. Deze getuigschriften werden aan de schepenen van Gent getoond en de kruisvaardersbanier van de Witte Leeuw van Gent werd op het kruis van de Sint-Janskerk (nu Sint-Baafs) geplaatst.

In de transcriptie van een tweede kroniekttekst, het *Memorieboek van de Stad Gent*, vinden we enkele belangrijke aanvullingen (17). Volgens deze tekst vertrokken op 20 april en 4 mei wel *zeshonderd* Gentenaars onder leiding van drie kapiteins en ze scheepten in te Sluis. Door het overlijden van de Paus en een geheime overeenkomst tussen Venetië en de Turken strandde echter de kruisvaart. Maar Hector de Costere drong *met eenighe van Ghent ende andere plaetsen* binnen in het land van de Moren tot zij niet meer verder konden. *Zy vielen te cranc* en moesten naar huis terugkeren.

Latere auteurs over de Gentenaars in de kruisvaart van 1464

A. Sanderus (18) schrijft bijna twee eeuwen later dat wel *honderd en tachtig* Gentenaars (*de Bloem der Stad*) onder leiding van Hector van Cosselier (sic) naar het Heilige Land trokken met Antoni, zoon van Filips de Goede, als hoofd.

Interessanter is de inbreng van F. De Potter die meent dat er een aantal kruisboogschutters, van het gilde van Sint-Joris (*de bloem der Gentsche voetboogschutters*), deelnamen aan de kruisvaart (19). Waar hij dit gehaald heeft, staat niet vermeld. F. De Potter parafraseerde voor de rest de tekst van het Memorieboek, ook met wat eigen invulling zonder verwijzingen.

J. Haemers en B. Verbist vonden echter dat het gilde van Sint-Joris nooit officieel deelnam aan expedities van het gemeentelager (20). Dit gaat wel over het laatste kwart van de vijftiende eeuw en deelname buiten het gildekader was

misschien wel mogelijk.

In hun standaardwerk over de Bourgondische periode hebben W. Prevenier en W. Blockmans het over *enkele tientallen* kruisvaarders die in april/mei 1464 van Gent naar Marseille trekken onder de leiding van Antoon, de bastaardzoon van Filips de Goede (21).

E. De Maesschalck heeft het in een recenter werk i.v.m. de Bourgondische hertogen over slechts een *tachtigtal* vrijwilligers uit het Gentse, die deelnamen aan de kruisvaart en over het helpen opheffen van de belegering van Ceuta door *Barbarijse* zeerovers, op vraag van hertogin Isabella, de vrouw van Filips de Goede (22).

Een Engelstalig syntheseswerk over de kruisvaarten houdt het kort, zonder details. Toen het erop aankwam, vond geen enkele monarch de situatie in eigen land veilig genoeg om elders op de Turken los te gaan en van Filips' kruistocht kwam dan ook niets terecht (23).

Onder de Gentenaars die deelnamen aan de mislukte kruisvaart, waren niet alleen gildebroeders van Sint-Joris (volgens F. De Potter), maar ook leden van de rederijderskamer Mariën Theeren. Van Bruaene identificeerde in haar prosopografie van de leden van die rederijderskamer vier personen uit de lijst van tachtig namen van het *Dagboek der Gentsche Collatie* als leden van de rederijderskamer (24). Deze mensen vervulden volgens deze studie een ambacht en van één persoon weten we dat hij na 1464 schepen van de keure geweest is. Deze identificatie schept een probleem: die vier staan als niet teruggekeerd aangeduid, maar hun overleven na 1464 is wel geattesteerd.

En nu komt de aap uit de mouw! Tussen de tachtig namen in het *Dagboek der Gentsche Collatie* staat zowaar een *Jan van Keymuelne* vermeld, waarvan ik helaas niet weet of het een verre voorvader is (zie de afb.) (25). De namen van de schaarse overlevenden werden in het handschrift onderstreept. Jan zou volgens deze aanduiding niet teruggekeerd zijn, maar dat is geen zekerheid, zoals we weten.

met karrynen, de welke personen hadden eenen capityn gheheeten Hector Hughe, *alias* De Costere, ende ghynghen to Venegien te scepe, also de zelve capitain over screef den VIII^{ten} in wedemaent anno LXIII, ende waren de personen metten capityn voorseit, dese, te wetene: Michiel Van Gurgy, Pieter Sory, Zeghor Van den Bossche, Jan Everdy, Abel Van Cruenen; Lievin De Zuttere, Claeys Van Wielant, Lievin Van der Stelt, Pieter Romelius, Gillis De Mol, de duutsche Woutre, Daneel Walkier, Jan De Coene, Pauwels Stuvaert, Pieter Van Bost, Loy Lauweryn, broeder Matheus Bernaert, broeder Lievin van Everghem, Martin Hueriblock, *Laureyns Van Pommale*, Willem Van der Burcht, Joos Van den Hecke, Joos Zoets, Jan De Scoppere, Vincent Van Pedem, Jan De Naeyere, Pieter Van den Doorne, Willem Gryseel, Jacop Van den Dycke, Jan Boudins, Pieter Libbe, Gillis Blomme, Jan Heynriex, *Pieter Uuter Moere*, Jan De Vyldere, Jan Van der Meere, Lodewyck Claeys, Brixes De Backere, Joos Ynghele, Jan Colins, Martin De Baertmakere, Jan De Lavelle, *Jacop Van de Loo*, Jan Van Keymuelse, Laureyns Uuten Hove, Jan De Cokere, Lievin Van Coppenhole, Meeux Myezone, Michiel De Pau, Lievin Van den Hecke, Jan De Brauwere, Gautier Van den Plassche, Jan De Ram, Heynderic Van der Straten, de langhe Gheevin, Hannin Der Kindren, *alias* De Cavaghore, Jan De Golfmakere, Cornelis Van der Cruen, Loy De Smet, Willem van Exaerde, Jan Van den Bochaute, Jan De Keysere, Perteche Van den Kerchove, Jan Van der Kene, Jan van Gavere, Pieter Vitse, Jan De Bytere, Jan Van den Bogaerde, Ghyselbrecht Libbe, Jan Vermaen, Jan Van Everghem, *Jacop De Cleerck*, Jan Van den Schuere, Jan Van Gansbeke, Colyn Van den Velde, Gillis van Vaernewyck, Lievin Van der Guchte, Stevin Van der Naect, Pieter Wouters; ende quamen som die onderstreept zyn weder te Ghendt, up Onser Vrouwen dach, den achsten dach van decembre anno LXIII; ende de voorsereve capityn broecht met hem

Fragment uit de uitgave van Victor Fris, *Dagboek van Gent van 1447 tot 1470*, Gent, 1904, deel II, p. 197

Noten

1. Tot en met het hoofdstukje over het verloop van de kruisvaart volgen we vooral Vanhemelryck, F. (2009), *Europa tegen de Turken, de kruistocht van Filips de Goede*, Leuven.
2. Huizinga, J. (1919), *Herfstij der Middeleeuwen, Studie over levens- en gedachtenvormen der veertiende en vijftiende eeuw in Frankrijk en de Nederlanden*, Groningen. Citaat uit de 12de uitg. 1972, p. 90-91: 'Daar was één groot politiek streven, dat onverbrekkelijk verbonden was aan het ridderideaal: de kruistocht, Jeruzalem! Want Jeruzalem, zo heette nog altijd de gedachte, die als hoogste politieke idee alle vorsten van Europa voor ogen stond, en hen voor en na tot handelen dreef. Er was hier een zonderling contrast tussen het reële politieke belang en de politieke idee. Er bestond voor de Christenheid der veertiende en vijftiende eeuw een Oosterse kwestie van de uiterste urgentie: het afweren van de Turken (...). Op de Balkan lag het gevaar. Doch Europa's eerste en noodzakelijkste staatkunde kon zich nog niet losmaken van de kruistochtidee. Zij kon de Turkse kwestie slechts zien als een onder-

deel van de grote heilige taak, waarin de voorvaderen waren te kort geschoten: de bevrijding van Jeruzalem. Bij deze gedachte nu stond het ridderlijk ideaal op de voorgrond; hier kon en moest het een bijzonder nadrukkelijke werking uitoefenen. Immers het godsdienstig gehalte van het ridderideaal vond hier zijn hoogste belofte, en de bevrijding van Jeruzalem kon niet anders zijn dan heilig, edel ridderwerk.'

3. 1453 betekende nog meer voor de hertog. De vrede van Gavere had de opstandige Gentenaars onderworpen.
4. Vanhemelryck, F. (2009), p. 155.
5. Prevenier, W. en Blockmans, W. (1953), *De Bourgondische Nederlanden*, Antwerpen, p. 233-234.
6. Vanhemelryck, F. (2009), p. 39: 'De aanslepende vijandschap tussen Engeland en Frankrijk zou een permanente hinderpaal vormen voor een gecoördineerde kruistocht in Europa'.
7. De Maesschalck, E. (2008), *De Bourgondische vorsten 1315-1530*, Leuven, p. 152: het feitelijk einde van de oorlog door de inname van Bordeaux door de Fransen in 1453 waardoor de Engelsen geen territoria meer bezaten in Frankrijk
8. Minder bekend dan het plan voor deze kruisvaart tegen de Turken is het evenmin uitgevoerd project van de hertog voor een kruisvaart tegen de Hussieten in 1428/1429. Prevenier, W., en Blockmans, W. (1953), p. 233-234.
9. Vanhemelryck, F. (2009), p. 220.
10. Vanhemelryck, F. (2009), p. 234.
11. Vanhemelryck, F. (2009), p. 238.
12. Vanhemelryck, F. (2009), p. 240-241. De vermelde aantallen Gentenaars zijn niet terug te vinden in de kroniektteksten; in het Memorieboek gaat het om "zes hondert vrome knechten"; er is wel het getal van driehonderd als 'ghezellen' uit Gent en uit andere plaatsen, die binnendrongen in het land van de Moren.
13. Vanhemelryck, F. (2009), p. 242.
14. Viaene, A. (1961), De laatste kruisvaarders van Vlaanderen 1464. In: Biekorf, 62, p. 65-70. Dit artikel en twee artikels door R. Degryse in de Marine Academie Mededelingen werden door F. Vanhemelryck gebruikt.
15. Fris, V., uitg. (1904), *Dagboek van Gent van 1447 tot 1470*, Deel II, p. 196-197. Schayes, A., uitg. (1841), *Dagboek der Gentsche Collatie*, Gent, p. 445-447.
16. Hierna volgt de tekst uit Fris, V. (1904), p. 196-197. 'Broeder Claeys Bruggheman, Jacopyn te Ghendt, predicte up de Vrindachmaerct, te Ghendt, 't sondaechs voor Pallemsondach, den XVIIIen dach van maerte anno LXIII, naer 't inhauden van de bulle 's paus van Roome, van den gheemeener cruusvaert, ende processie generale was doe te dier causen 't Sente Jacobs, ende van doe voort begonst de zelve cruusvaert, zo dat zekere personen uut Ghendt trocken te Turcken waert, te Venegien waert, voorsien van wapenen ende engienien van orloghen, (volgt een lijstje met wapentuig) ende met karrynen, de welcke persoonen hadden eenen capyteyn gheheeten Hector Hughe, alias De Costere, ende ghyngen te Venegien te scepe, alzo de zelve capitain over screef den VIIIen in wedemaent anno LXII-II, ende waren de persoonen metten capiteyn voorseit, dese, te wetene: (volgt een lijst met 80 namen – inbegrepen een alias - waarvan vier cursief in de tekst, zie afb.); ende quamen som die onderstreept zyn weder te Ghendt, up Onser Vrouwen dach, den achtsen dach van decembre anno LXIII; ende de voorscreve capytain brocht met hem lettren van certifica-

tien van den Paus ende van den hertoghe van Venegen ende van den capyteyn van Overzee, dat hy wel met IIIc zynen ghezellen hadden gevochten up de Turcken, vele van dien versleggen, steden ende casteelen ghewonnen, wel IIIc mylen in 't landt van den Moren, de welcke certificatie hy toochde scepenen van Ghendt, ende brochte zyn baniere van de Witten Leeu van Ghendt, die stack voor 't cruce 't Sente Jans.'

17. Vander Meersch, P-C., uitg. (1852-1861), *Memorieboek der Stad Ghent*, Gent, Deel 1, p. 261-262.'Item, in dit jaer (1463) track Mer Antonis den grooten bastaert naer Turckyen, uten name van hertoghen Philips, zynen vadere, met vele vrome mannen van wapenen, bet dan xiiij dusent sterck met den paus Pyus den ijen, in het sesde jaer van zynen pausscepe, ende daer trac mede Mer Simon de Lalaen, Mer Philips zyn zone, rudders ende edelen, uut Ghendt trocken omtrent zes hondert vrome knechten, den xx van Aprille, ende den iiij van Meye, wel gheabelgiert: elc hadde een swarte jorneye met eenen roeden cruusse up de slincke borst, een selveren G vooren ende achter gheborduert, in teekene dat zy van Ghent waren, ende hadden iij capiteynen: Hector de Costere, Jan de Boot, ende Arent.....Zy trocken ter Sluus te scipe met xij galeyden ende veel andere scepen wel gheladen van alle victuaelge, maer de reyse en vulquam niet; de paus overleet op dwatere, ende bleef inde stede Ancoengien (Ancône); de Venecianen ontvielen den Paus ende maecten secretelic metten Turck contract, verbant ende bestant, zoo dat elc 't huuswaert track van danen hy commen was, zonder Hector de Costere, capitein van Ghent, die trac met eenighe van Ghent ende andere plaetsen overe in 't land van de Mooren, daer hy casteelen ende huusen afwerpente was, de heydenen dootslaende; maer zy vielen te cranc, zy moesten naer huus vlieden.'
18. Sanderus, A. (1641-1644/1735), *Verheerlijkt Vlaandre*, heruitgave Antwerpen 2007 Deel I, p. 131.
19. De Potter, F. (1883 e.v.), *Gent van den oudsten tijd tot heden*, Deel 2, p. 114-115.
20. Haemers, J. en Verbist, B. (2008), Het Gents gemeentelager in het laatste kwart van de vijftiende eeuw, een politieke, financiële en militaire analyse van de stadsmilitie. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, LXX, p. 309-310.
21. Prevenier, W. en Blockmans, W. (1985), *De Bourgondische Nederlanden*, Antwerpen, p. 380.
22. De Maesschalck, E. (2008), p. 153. 'Het duurde allemaal veel te lang en uiteindelijk vond de hertog dat hij te oud was geworden voor dergelijke ondernemingen en stuurde hij zijn bastaardzonen Antoon en Boudewijn op weg. Ze vertrokken vanuit de haven van Sluis, samen met Bourgondisch troepen en zowat tachtig Gentse vrijwilligers. Toen was het al 1464, tien jaar na de eed op de Gouden fazant. Eenmaal in Marseille vernamen de leiders van de kruistocht dat de paus was overleden en kregen ze bevel halt te houden. Op vraag van hertogin Isabella werden ze dan ingezet om het Portugese Ceuta, tegenover Gibraltar, te bevrijden van een beleg door Barbarijse zeerovers. Meer zou de grootscheeps aangevatte kruistocht niet opleveren.'
23. Madden Th. F., red. (2008), *Kruisvaarders*, Librero, Kerkdriel, p.189. Vert. van *Crusades: The Illustrated History*, London 2004.
24. Van Bruaene, A.L. (2006), De gildenbroeders en gildenzusters van Mariën Theeren. Een prosopografie op basis van de oudst overgeleverde ledenlijst van een rederijderskamer (Gent, 1478-1484). In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Deel LX, p. 153-246. Het zijn Jan de Brauwere, Pieter Libbe, Jan vander Meere (in haar onderzoek twee homoniemen) en Lievin tSuttere (Lievin de Zuttere).
25. Fris, V., uitg., (1904), *Dagboek van Gent van 1447 tot 1470*, Deel II, p. 197.

Grote boekenverkoop

**In de Begijnhofkerk te Sint-Amandsberg
telkens van 10 tot 17 uur**

Zaterdag 19 & zondag 20 september 2015

Zaterdag 26 & zondag 27 september 2015

Een samenwerking van:

*De Heemkundige Kring De Oost-Oudburg en
De Heemkundige en Historische Kring Gent*

Door plaatsgebrek voor onze dubbele en niet opgenomen boeken is er een grote boekenverkoop met een interessant aanbod over:

- *Heemkunde, geschiedenis, kunst, politiek, architectuur, urbanisatie, fauna en flora, toerisme, koken, film, literatuur (romans en poëzie) in verschillende talen, godsdienst, heiligenlevens, enz.*
- *Grote hoeveelheid heemkundige tijdschriften van diverse gemeenten in Oost-Vlaanderen.*
- *Affiches, prenten, tekeningen om in te kaderen, postkaarten, foto's, e.a.*

**Alles wordt verkocht tegen gunstprijzen
ten voordele van de DSMG-werking.**

Praktische info: Bert Vervaeet
09/355 91 75 - bert.vervaeet@dsmg.be

DSMG
een bron van
informatie

EEN STROPKE VAN DE BRUGSCHE PUURTE

Gilbert Boerjan
Tekstbewerking Eddy Levis

Deel 4. De boerderije van Gust

Birke hoa op 't schoole kenne-
nesse gemoakt mee Gust,
de zeune van een boerefa-
mielde die nog een firm
bedrijf hoan op den Brug-
sche stienwig. Den îeste
kîer dat hij meemocht, kost
hij zijn uuge nie geluue:
een echte boerderije, mee
koeie, kalfkes, virkes, kie-
kes, stallijnge, nen heuzol-
der en ne mesthuup op de
koer. Nen bogoard, woar-
dadde in de buume mocht
kruipe, en kèzen, appols en
pîrre mocht ete zuuvele
ofdadde wildege, en zonder
dadde – gelijk bij de paster
– deur den hovenier uit den
boom geschud wierd, en da
't meise noar eu keek gelijk
of dadd' een muurd begoan
hoat, en dat de paster aan eu

uure trok, gelijk ofda z'er af moest.

Gust, die gelijk al de kinders noar 't schoole moest goan, zat eigenlijk de guu-
len dag mee zijn huufd in de stalle en op 't land, en hoa aan Birke ne goeie
moat gevonde. Van zuu gèwe dat schoole gedoan was, vloge z' alle twee noar
de boerderije. Van de boerinne kreges ze nen boterham mee een schelle gere-
geld, en toens 't hof in. Îest gijng Gust zijn duive goan ete geven, toens de kie-
kes, en doarachter de virkes.

In de zomer, oas de koeien op de mîs stonde, en der gîen stalle moeste gekuist

worde, mochte ze goan spele, tot dan ze mee moeste mee de kerre, veur de koeie te goan melke. Melke moeste ze nie doen, da deed den boer, zijn dochter Alies en de knecht, moar de koeie moeste thuupegebrocht worde, en Birke hoa van Gust ne poaternoster mee vloeke gelferd, die zuuwel koste diene veur de bêste veuruit of achteruit te krijge. Hulder lievelijngsplekskes woare den heui- en groanzolder. Doar koste z' eulder bezig hêwe mee over de zakke groan en de stoapols heui te klawietere. Z' oan uuk altijd veel leute oas de *rat-sloaper* noar beneen kwam. Da was ne gruuten bak mee veel kleine kotses, woar den de ratten uldere nest in moaktege. Gust wist altijd wannier dat hij vol zat, en toens wierde de schofkes toegezet, en den bak bove den bîrput h' hêwe, deurken ope, en de gaste mochte mee op den bak roefelen, en de ratte vlogten der gelijck zot uit... Recht in de bîrput.

En w' hemme toens nog nie geklapt over den heutijd, of den uugst, en 't steke van de petoaters. Toens moaktege den boer ne gruuten huup van de groezen, en stakt hem toens in brande. Oas't vier goe aan de gank was, leit de ne gruuten huup petoaters in d' hîete assche, en liet ze zochte kome. Awel, Birke zoe zijn ziele verkocht èn veur zuu îenigte petoaters mee pelle. En smoake dat da dee! Al die dijngge brochen ons Stropke moar op îen gedacht, en da was, dat er op de weerold moar îene goeie stiel was, en da was boer zijn...

Mee die vloeken, die Gust hem gelferd hoa, est hij loaters nog wa tegegekome. Op ne kîer hoat zij uitgeprobeerd op 't pîrd van de melkboer, moar 't was gulzeker van een ander streeke, want buite ne kîer mee zijn uures lutse, en boeegerdeg' hij nie. Moar Clotielde, zijn moeder, die zuust 't plankier aan't schuure was, boeegerdege wel! Îest bleef ze stokkestijf stoan van 't verschie-te, moar doarachter kletsteg' heure natten dweil rond Birke zijn uures da't sop in zijne nekke liep. Van 't verschie-te gijng 't pîrd ne stap veuruit, en Mieste, de melkboer, die zuust een kanne schief hield veur een melkpanne te vulle, kreeg al de melk in zijn kloefe.

Lotsuure

Op de boerderije van Gust wast er uuk ne woakhond. Z' hîetege *Triene*, want 't was een teefke. Triene, die pertang mee een keetjinge vaste lag aan heur kot, moe op ne kîer viziete gekregen hèn van ne compagnon, want op ne goeien dag lag ze mee jongskes, drei bollekes sajette... En alhoewel da z'er veel zorge veur dreeg, bleeft er achter îenigte weke, toch moar eentse nie mîer over. Diene kadee, die al de moedermelk opzoog, die veur zijn twie broerkes bestemd woare, groeidege woar dadde bij stond. Hij begost op nen echte strotajee te trekke, van 't ras '*croisé moltonné*'. Hij was moar zuu gruuft of zijn

moeder, die ne fox was, moar hij hoa hoar gelijk nen bouvier. Misschien wel gelijk zijn voader? Hij was wijs veur te zien. Zijn zwarte pîrol-uugskes keke deur nen bos mee hoar, en hij hoa toch zuu'n plezante totte...

Birke hoa al ne kîer gelutst bij Gust, wa dan ze gijnghe doen mee da jonkske, en Gust hoa rechtaf gevraagd: "*Moed' hem n?!*" Birke stond mee zijne mond ope. "*Joajik*", zeit hij, moar in zijn eige peisdeg' hij al: "*Oaze'k doarmee thuiskome, vliege'k buite...*" Moar hij pakteg' al zijn courroage thuupe, dee een zîel aan den hond zijne nekke, en trokt er mee noar huis. Onder de boane zocht hij al de redes thuupe, veur zijn ma 't overtuige, moar zijn hertse was toch wrîe kleine oast hij in de Gîetestroate binnetort.

Clotielde zat aan heur noaimachiene, en zag Birke sebiet binnekome. Hij schuifoldege stillekes langst heur wig, moar Clotielde zag al mee ne kîer dienen hond. Heur hoar stond bijkanst rechte op heur huufd van 't verschiete! Oesje, 't was moar nen hond... "*Wa doet die bêsten hier?!*" Vroeg ze. Moar diene loebas trok zijne kop schîef, en keek zuu loddelijk in Clotielden heur uuge, binst da zijn kort stîrtse overentweere gijng, da heur herte brak. "*Wel, wel...*" zei ze, "*Oas't goed es veur eu voader. Van mij magt hij blijve.*" En aangezien da zijn voader thuis toch nie vele te vertellen hoa, wast er hij wel gerust in, dat den hond mocht blijve. 't Îeste da Tchiele zei, oast hij thuiskwam, was: "*Wa doet die lotsuuren hier?*" En doarmee was den hond geduupt.

Lotsuure wierd de god in huis. Overdag bleeft hij bij Clotielde, en was heur ansproake. Tsnoens, en te viere zat hij op den hoek van de stroate, Birke, die van tschoole kwam, op te wachte, en wa loater Tchiele die van zijn wirk kwam. Hij speeldege mee, mee de gasten in de stroate, en oas Birke soms ne kîer een rammelijnge kreeg, beet hij den aanvaller zijn broek in triepe, zuudat er neu en toens wel ne kîer een woordeke valdege in de stroate.

Lotsuure leefdege zijn eigen hondeleve en zagt er wrîe content uit. Oast hij wa èwer geworde was, est hij ne kîer meegetrokke mee Tchiele, die aan de Leie goan vissche was. Hij hoa waarschiynlijk een woaterkieke gezien, en wast er achter gespronge. Hij was kletsenat, en Tchiele, die was blijven hangen in 't *Brughuizeke*, hee nie meer op dienen hond gepeisd. Tsanderdoags wast hij nie in zijnen hoak. Hij lag te beeve, wildege gîen eete, en zoe altijd moar gesloopen n. Birke wast er nie gerust in. Hij sprakt er over mee Gust, die zei dat hij tsoaves ne kîer zoe kome kijke.

Gust, die uit den boerestiel vele gefêrd hoa, bekeek ne kîer zijn uuge, zijn muile, lei zijn ure tege zijn karkas. "*Jongene*", zeit hij, "*k geluuve da't ne veugol veur de katten es...*" Clotielde en Birke stonden der bij te blette... Tchiele hoa wroegijnge, dat jij op dienen hond nie gelet hoe, en trok buite. En

da moest lukke, binst dat hij aan de deure stond, passeerdege doar de 'Tsenuiverpulle', den docteur, op zijne vélo. Hij keek noar Tchiele. "Awel," zeit hij, "zijde nie goed?" – "Ik wel, moar den hond es ziek. Den docteur sprong van zijne vélo en trok binne. Hij luisterdege ne kîer noar den hond zijn herte, zijn bust, keek noar zijn tonge. "Allee," zeit hij, "dienen hond hee een brochiete. 't Es gelijk ne mens. Hij moe zwîete. Droait hem in euwe sjaal, en legt hem in 't bedde, en ge zei beter dadd' er bij kruipt. Hoe woarmer dat hij hee, hoe beter."

Acht doage hee den hond in 't bedde gesloape bij Clotielde, en Tchiele beneen in de zetol... De neegesten dag wast hij veur Clotielde wakker, en begost mee heur te spele. Ze vloog mee hem noar beneen. Hij was scheel van den honger, en frittege twie dikke snees brud op, en gijng op de venstertablette in de zonne goan ligge. 't Was precies ofdat er een miroakol gebeurd was. Tchiele gint al schuifelend noar zijn wirk, Clotielde stakt een kissen aan veur den heiligen Antonius, en Birke was zuudoanig content dan de troanen in zijne kaffee druptegen.

Den docteur-tantiest

Birke hee in zijn leve nog wel gevloekt, moar in de mîeste gevalle was't hem te pardoneere. Zuust gelijk die histore mee den docteur.

Den huisdocteur van de Brugsche Puurte, was *de tsenuiverpulle*. Ne god van ne mens, îene van de beste docteurs dien der geweest zijn. Moar... Hij hoa îen

defootse: 't es dat ij al de joare dat hij doar geweund hee, en da tot aan zijn duud, gîenen îenen dag compleet nuchter geweest es. Wrîe rijke est hij nuunt geworde. Hij verdoendege zijnen boterham mee-wa-bij, èn zijnen dreupol, en da was hem genoeg. Dag en nacht zwierdeg 'hij mee zijne vélo van d' îen miezeere noar d' ander. Hij brocht de kinders op de wîrold, en d' èwkes noar den hemol. Oast hij op d' ure van de noene ieveranst binneviel, en de kost stond hem aan, bleeft hij ete. Veur te zien wa dadd' hoat, moest eu doarveure nie omklîen. Hij keek noar eu tonge, en aangezien dat hij al zijn kwiestenbiebols kendege, kost z' hij gemakkelijk geneeze.

Îene van zijn speesjaliteite, was tande trek-

ke. Van d' èwe mensche viele ze toch zuu uit, en de jonge trokke ze nogal dikols zelve uit oan ze los zate. Moar, anfin, neu en toens wast er toch fene die doarveure noar den docteur gijng. Tande doen sloape, da kendege' hij nie. Zijn principie was: *'t kan nuunt mîer zîere doen dan de tandpijn diedd' al n.* Op d'aanduidijng van 't slachtoffer voeldeg' hij ne kîer mee zijne vijnger in ildere mond, hij lei zijn hand op ilder huufd, en ze zate zuu vaste of in een bankvijze. De tange der op, en hop, hij wast er uit! Achter dan ze ne kîer ildere mond gespoeld hoan, kregge ze nen dreupol veur t' ontsmette.

Birke liep neu uuk al fienigte doage mee nen tand die los zat. Hij boegeerdege wel ne cantemeter over-ent-weere. Guul de famielde hoat er al ne kîer aan gelutst en getrokke, moar 't was gîen avance. Birke blettege guul 't kot overende, moar den tand bleef stoan woar dat hij stond...

De moandagmorge trok Clotielde mee de kleine noar den docteur. Ter zate nog moeders mee gaste mee een dikke koake. Ze zagen allemoal een beetse blîek, en een stuk of twieë zatte stillekes te schrieme. Ter was guul zekers al fene binne, want 't was precies of dat er een vîrke gekeeld wierd. Den fenen achter den andere trok binne, en 't was iedere kîer 't zelfste liedse. Tege da Birke binne moest, zagt hij groen van benijtigheid. Den docteur stak zijne vijnger in zijn bakhuis veur te voele dewelkste da't was, moar ongelukkiglijk duwdeg' hij nogal hard, en de zenuw schoot er tussche. Birke zijnen ove sloeg toe, en den docteur zijne vijnger zat er tussche. Ze kosten hem guul zekers hure vloeke tot in de wachtzoale. Den docteur vloog noar zijn toafol, schonkt hem ne gruuten dreupol diet hij in fenen trok binnekwaktege, en goot een goeie geute op zijne vijnger. Hij was neu redelijk colîrig... Hij kniptege Birke vaste, stakt de tangen in zijne mond en begost te sleure. *"Verdomme"*, zeit hij, *"hij zit veel vaster of dadde zoet zegge."* Birke tierdege da huuren en zien vergijng, en sloeg mee oarmes en bîene. Oast hij der uit was liet hij ne poater-noster mee vloeken, en tierdege tege den docteur: *"Gij gruuten uil, g' hêt er de verkîerden uitgetrokke, diene losse zit er nog in!"*

"'t Es niets," zeit den docteur tege Clotielde, *"k zal veur dezelfde prijs diene slechte uuk trekke"*.

De kruidenierswinkol van Roste Mie

In dienen tijd wierden de commisses nog gedoan in de weke, in de gebuurte, en de zoaterdagachternoene op de Vrijdagmorgt, en nie in de supermorgt, gelijk neu. Iedere gebuurte hoa ne guule woaiër aan winkols: ne melkwinkol, nen bakker, ne vliêswinkol, ne schoenmoaker, enz. Moar 't veurnoamste was de kruidenierswinkol. Da was zuu een beetse de superette van neu. Buite, onder

de venstertablette, stonde de groensolbakke mee volgest 't seizoen: parijs, sil-deree, wurtols, blomkuule, saveuje, spruiten, andzjuun én... patatte.

Binnen op den tuug een balanse mee blinkende kopere schoalen en gewichte, een leie en een stuk kruit veur te rekene, een calpajntse mee ne kreejon veur de plak, een tonneke mee mostoard van Tierenteyn, nen bassijn mee ingeleiden hoarink en een voatse mee winkolsaroope. Achter den tuug, op de grond, îenigt' îemers mee bruin' en groene zîepe, bakke mee sel-de-soe, witte en bruine suiker, zift, een gruute blekke duuze mee kaffee en ne zak mee sakrije. Langst de muur, op d' étagère: duuze mee stekskes, bokals mee lèwelierbloare, grofnoagols, peper, pakke magrine, flassche toafolbier, en voatses mee olie en azijn.

De servies was altijd guul gemoedelijk. Oas ge par exempol nen ingeleiden hoarink wildege, moest eu eige diepe talluure meebrenge. Roste Mie vistege die bieste bij zijne stîrt uit de kuipe, passeerdege over 't voatse mee mostoard en winkolsaroope, dien elk ulder poart kregte van den azijndrup, en kwakteg' hem op eu talluure. Mee nen hijtene lepol volgdege de, dezelfde wig volgend, uuk nog îenigte schijfkes andzjuun. Groensol wierd besteld in gazettepapier, bruine zîepe in bruin papier, losse woaren in ne papierene zak.

Roste Mie, droeg een roste pruuke, die z' op heure kop thupen hêwdege mee een zwart netse. Ze stond altijd in 't zart geklîed achter heuren tuug mee ne satijnene veusschuut; Z' hee guul heur leve rêwe gedrege veur heure vent, die

jonk gestorven es, en van wie dat z' in diene korten tijd mîer sloage dan ete g'had hee. Tsmorges te viere trok ze mee heur steekkerre noar de vroegmort, en moaktege guul de stroate wakker mee heur lawijt. Tege te zesse was ze were, en gijngt heure winkol ope tot tsoaves rond den achte, en in de zomer tot te negene.

Deur heur gruute klandieze, en heur speesjaliteit veur iederîen zijn tonge te pelle, was ze 't gesproke dagblad van guul de gebuurte. Ze wist alles, en verteldege aan heur belangstellende kalante alles deure mee al de nuudige comose derbij. Oas uwe zeune of eu dochter een lief hoa, en ge wildege wete *hoe dat de treme aan de kerre zat*, moeste bij Roste Mie zijn. Bij heur kwamde te weten of dant goeie betoalders woaren of plakkers, zuudade sebiet guul de famieldesituwoase kendege. Zat er ne vent mee een ander wijf of omgekêerd, Roste Mie wist mee wie en wadde. Zat er een meiske *mee ne marteko in 't schof*, Roste Mie kost wel peize wie dat de voader zoe keune zijn. Zij was de gazette en de radio van de Brugsche Puurte.

Heure winkol, die gezellig rook noar al de marchandieze, was 't toevluchtsuurd van de vrêwe mee zorge. Ge geroakte ze kwijt aan Mie of aan malkoar. Zuu was Mie de socialen dienst én de psychiater van de gebuurte. Alles wierd opgelost, zei het mee een woordeke truust of medelijde, moar zonder pillen of ander medecamente. In de wrîe îrge gevalle, mee een potse kaffee of een elexirke.

't vervolgt

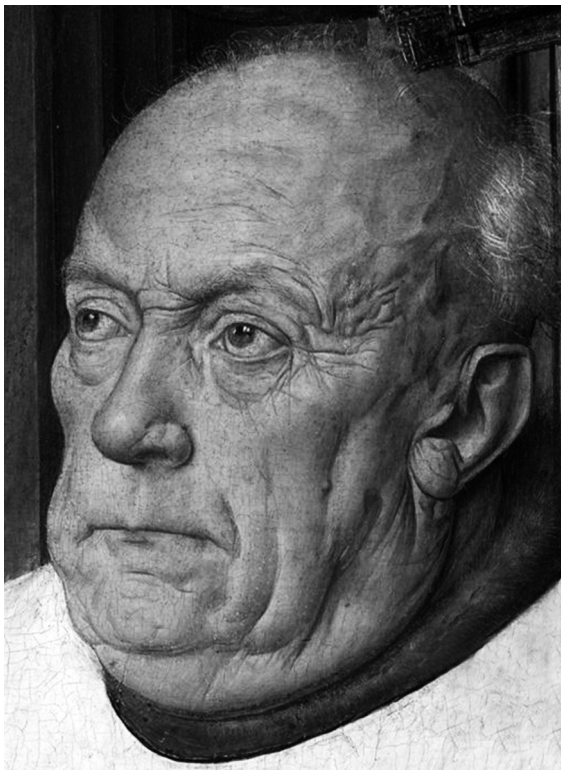
DE KLEURRIJKE *FAMIELDE* VAN DAMME GUST DE MOALE

Erik Vermeirsch

De oudste loot van de zevenspruitige Van Damme - tak (twee mannen en vijf vrouwen) was nonkel Gust, destijds gekend in gans Gent als ‘Gust de Moale’. Hij werd een beetje door de zes anderen als een buitenbeentje beschouwd. Alhoewel zij allen tot de arbeidersklasse behoorden, voelden de Van Dammes dit zelf niet zo aan. Tenminste, binnen die sociologische categorie beschouwden zij zichzelf als behorend tot de elite. Zo hadden zij bijvoorbeeld een sterke afkeer van de gratis ‘stadsscholen’ en een duidelijke voorkeur voor de betalende katholieke scholen, want op die scholen kreeg men ‘een schone opvoeding’ met een strikt afgebakende moraal. In die tijd was er van pedofilie nog geen sprake, al hoorde ik af en toe wel eens stil gefluisterde gesprekken die mij niet duidelijk waren maar toch in een bepaalde richting wezen. De Van Dammes gingen ’s zondags nooit naar de mis: hun goede voornemens werden altijd tot later uitgesteld. Vroeg of laat zou het wel eens lukken. Ik herinner mij zelfs één enkele keer samen met mijn moeder, Elvire Van Damme, ter kerke te zijn gegaan ‘om onze Pasen te houden’.

Wat nonkel Gust een beetje speciaal maakte, was het feit dat hij een uitgesproken socialist was, ‘gemeen’ werkvolk dus. ‘Onze Gust’ was niet zo maar een gewoon partijlid, want hij sprong ook regelmatig op de barricades met toelozende inzet voor de jaarlijkse lotenverkoop voor de tombola van de BSP (Belgische Socialistische Partij). In cafés stak hij zijn gedacht ook niet onder stoelen of banken, kwam er bij vele gelegenheden luidruchtig voor uit, vooral wanneer hij enkele pinten had gedronken, wat eigenlijk nogal dikwijls gebeurde. Dat zal waarschijnlijk de oorzaak geweest zijn voor het ontstaan van zijn bijnaam ‘de Moale’. Bovendien was hij er ook voor berucht, dat hij tijdens zijn politieke debatten met andere cafébezoekers zijn woorden dikwijls onderlijnde door luidruchtig te ‘protten’: dat was een indrukwekkend geluid dat hij veroorzaakte door zijn tong tegen één van zijn kaakwanden te duwen, wat in combinatie met het uitstoten van een aanzienlijke portie lucht een door merg en been dringend, obscene geluid produceerde. Dat alles tot grote afkeer van mijn moeder, die ten alle koste tot ‘de middenstand’ wilde behoren en daar ook in slaagde door de overname van een café aan de Muide. Maar ook

zijn echtgenote, mijn tante Georgine, was zeer ongerust over dat ‘protten’ want zij zag telkens met schrik hoe de aders op zijn voorhoofd begonnen te zwellen. Het leek dan sprekend op dat van kanunnik Van der Paele op het bekende schilderij van Van Eyck in het Brugse Groeningemuseum. Paradoxaal genoeg, en tot afgunst van de anderen, was nonkel Gust er in gelukt een job te bekomen bij de gasdienst van de stad Gent. Zou het kunnen, dat hij hiervoor door één van de ‘kameraden’ werd geholpen? Ik veronderstel dat hij daar vast benoemd was, waardoor hij in feite als ‘stadspersoneel’ een trapje

hoger stond dan de rest van de familie. Voor hem was het niet als voor mijn nonkel Frans ‘Hij lacht, hij is gelukkig, hij werkt in Duitsland’ maar wel ‘Hij lacht, hij is gelukkig, hij werkt aan de gazze’ alhoewel er in Duitsland destijds ook heel veel personeel met gas heeft gewerkt.

Als kind bezorgde deze complexe situatie mij gemengde gevoelens. Mijn moeder had mij het anti-socialisme omzeggens met de moedermelk ingegeven (wat haar uiteindelijk niet gelukt is). Mijn vader behoorde tot wat Karl Marx (met geen slechte bedoelingen) het lompenproletariaat noemde: hij had geen duidelijk klassebewustzijn, daarom zorgde hij ook niet voor tegengif tegen die moedermelk. Voor mij was nonkel Gust een tijd lang een gedoemd, te mijden persoon en niet helemaal normaal. Maar het moeilijke was dat hij altijd zo buitengewoon vriendelijk was toen ik hem ontmoette, zijn ogen smolten weg als hij mij zag, “Aa main manneke!” zei hij altijd, en hij stak mij een stuk van vijf frank in de hand, daar kon je toen nog een hele zak frieten mee kopen!

En daar kwam dan nog bij dat hij ook beroepshalve een zeer sterke indruk op

mij maakte. Ik herinner mij nog een jaarlijks bedevaarttochtje in mei, met de klas te voet van de Salvatorstraat naar Lourdes (Oostakker natuurlijk!).

Aangekomen op de Voormuide staat daar dwars over het voetpad een ‘enorm’ tentje, en in de put onder het tentje zat mijn nonkel met zijn kompanen goed verscholen toevallig wat uit te rusten, de boog kan niet altijd gespannen zijn, zelfs niet bij ‘de gazze’: “Nonkel Gust!”, roep ik. “Aa main manneke!”, maar toevallig had hij die dag waarschijnlijk geen vijf frank meer op zak, ’t was warm weer. Bepaald indrukwekkend was zijn klak met klep, onderdeel van de werkkledij van de Gentse Gasdienst. Er stond ook nog een blinkende leeuw of iets dergelijks op, het leek een beetje op de kepi van Sepp Dietrich van de Waffen-SS. En dan al die gereedschappen: schoppen, pikhouwelen, mokers... want het was nog allemaal handwerk en vergde vakmanschap. Wie kan de dag van vandaag nog dergelijke putten graven uitsluitend met handenarbeid, zonder elektriciteit of benzine, zeer ecologisch, en dit tot op de te herstellen ondergrondse leidingen en zonder ze te beschadigen? No way! Vol trots passeerde ik met mijn klasgenoten het prachtige tentje, sommigen konden hun afgunst niet verbergen en het geplaag heeft geduurd tot in Lourdes. Dus ‘sos of geen sos’: nonkel Gust had wel wat.

En dan was er nog... het paard, ZIJN paard! Dat heb ik op een dag ontdekt tijdens het rommelen tussen oude foto’s. Hij zat er zeer fier op, in soldatentenu met een mooie pet met vooraan een kwispel. Maar navraag bij de tantes had alleen maar wat gelach voor gevolg: bleek dat ook ‘onze Sarel’ (nonkel Charles, waarover ik nog een stukje moet schrijven) een foto had laten nemen van zichzelf in soldatentenu, op dat zelfde, opgevulde paard in een fotostudio. Maar voor mij is het effect ervan altijd gebleven. Gust de Moale had blijkbaar meer in zijn mars dan men zo op het eerste zicht zou zeggen!

WINDMOLENS TE GENT IN DE 14de - 17de EEUW

Luc Goeminne

Gent, in de middeleeuwen de grootste stad van Vlaanderen, telde een groot aantal koren- en oliewindmolens. De oudste windmolenvermelding komt voor in de plaatsnaam Molenstede: *Henricus de Molenstede*, anno 1223. De vroegst gekende Gentse windmolens zijn de Rennemolen *op een berghe dar hi upstaet*, anno 1323 en De korenwindmolen die *staet upte hoye*, anno 1327. Men mag veronderstellen dat Gent vóór 1300 reeds over een twintigtal windmolens beschikte. Luc Van Durme die een uitgebreid onderzoek deed naar de benamingen van de Gentse molens in de 14de en 15de eeuw, vond niet minder dan 127 verschillende namen. Hij publiceerde zijn bevindingen onder de titel 'Klapwiekend vrouwvolk in het middeleeuwse Gent'. Het woord molen, meulen, was in de middeleeuwen nog vrouwelijk en de molens kregen namen van vrouwelijke figuren. Vóór de jaren 1578 en 1650 verzamelde Paul Huys niet minder dan 64 namen van Gentse molens. Guicciardini (hier in de Nederlandse vertaling) schreef dus terecht dat er in Gent in 1612 *meer dan hondert windtmeulens werden ghetelt*. De grote meerderheid waren korenwindmolens. Er werden ook 24 oliewindmolens en één schorsmolen vermeld, naast een vijftal korenrosmolens. Eigenaardig genoeg werden de watermolens niet vernoemd. In de 14de eeuw had Gent dus nagenoeg honderd korenwindmolens voor een bevolking die op 60.000 inwoners geschat wordt. Dit is één windmolen voor 600 inwoners. In een middeleeuws dorp was er gemiddeld één windmolen voor 300 dorpingen. In de steden werd één molen echter door meerdere molenaars bediend en werd er meer aan nachtmalen gedaan. In de stad kon een windmolen dus een groter aantal gebruikers bedienen.

Bibliografie

- Prevenier W. (1983), La démographie des villes du comté de Flandre aux XIVe et XVe siècles. In: *Revue du Nord* Tome LXXV, n° 257, p. 255.
- Van Durme L. (2010), Klapwiekend vrouwvolk in het middeleeuwse Gent. In: *Voor Magda. Huldeboek Prof. Dr. Magda Devos*. Academia Press, Gent, 2010, p. 705-718.

Wilde Willem wijzer wezen...

WIE KENT DE KONING WILLEMBRUG?

Luc Devriese, Adrien Brysse, Frank Gelaude

De zeer actieve mensen die de grote betekenis van koning Willem I voor Gent (zeer terecht) voor het voetlicht willen brengen, schrijven dat zijn figuur ‘volkomen afwezig’ is in Gent. Alhoewel er in het straatbeeld van onze stad heel wat historische verwijzingen naar die periode zijn terug te vinden, is de figuur van Willem I zelf volkomen afwezig en stond het historisch besef van Gent en de Gentenaars daaromtrent op een laag pitje. Ook in het toeristisch ‘circuit’ bleef hij tot nu toe volledig onzichtbaar.

Bijna helemaal fout, zoiets moet GT recht zetten. De man bleef wel degelijk aldoor aanwezig in ons straatbeeld. In een officiële brugnaam nog wel: de Koning Willembrug of Willembrug over de Nederschelde aan de Keizerpoort (afb. 1). Nauwelijks te geloven dat de naam de scheiding van de Nederlanden simpelweg overleefde en vanaf de bouw in 1820 doorlopend in gebruik bleef. Binnenkort is dat volle twee eeuwen. Weliswaar verloor het bouwwerk lange tijd zijn koningstitel. In het dagdagelijkse taalgebruik zal het trouwens altijd wel de ‘Willembrug’ geweest zijn, maar ook op stadskaarten was dat het geval: Pont Guillaume op de kaarten van Leroux (1830) en Gérard (1856), Willembrug op de kaart Saurel (1841).

Verwarring troef

De man zelf hield onversaagd stand, ook al werd zijn naam in de populaire beschrijvingen van Gent verbasterd. Rond halverwege de jaren 1800 maakten die er de Willemsbrug van (met s). Dat het niet om iemand met de familienaam Willems ging, was eigenlijk af te leiden uit de in de dezelfde tijd gebruikte Franse naam Pont Guillaume, maar om daar achter te komen moest je wel eventjes nadenken. De prijs van de domste vergissing gaat naar ‘Keizer Willembrug’, benaming die ooit verscheen bij een krantenfoto.

Noteer dat de naam Koning Willembrug op tal van stadsplannen verward wordt met die van de Keizerbrug. Je passeert over deze laatste brug als je van de Brusselsepoortstraat naar de Brusselsesteenweg stapt of rijdt. Ze ligt over een vroegere binnengracht van de stadsvesten die in de jaren 1883-1888 ten

behoefte van de drukke scheepvaart uitgediept werd. Die ‘Afleiding van het Strop’ verbindt middels een sluis de Bovenschelde met de Nederschelde en de Heirmissluis. Iets verderop is de steenweg verbonden met Ledeberg door middel van de Fransevaartbrug. Die ligt over de buitengracht van de vesten en laat een uniek zicht toe op de 16de en 17e eeuwse bastions in die buurt. De omgeving van de Keizerpoort is de enige plek in Gent waar die nog zo goed herkenbaar zijn in het stadslandschap.

Afb. 1. Koning Willemsbrug over de Nederschelde, anno 2015. Je loopt er over als je aan het eindpunt van de Brusselsepoortstraat naar de Visserij stap (of omgekeerd).

Volgens de straatnamenlijsten van J.P. De Cloedt werd de koningstitel van Willem er in 1942 weer bijgevoegd. Het moet een initiatief geweest zijn van de straatnamencommissie geleid door de latere schepen Jos Vermeulen die toen een groot aantal plaatsnamen veranderde. Dat klopt met wat vermeld staat op de officiële lijst met de nog voor WO II opgestarte naamsveranderingen. De naam Koning Willemsbrug is nog steeds officieel in gebruik. Je vindt hem op de lijst van Gentse bruggen te consulteren via Wikipedia.

De brug zelf veranderde zoals bijna alle oude Gentse bruggen wel aanzienlijk in bouw en aanzicht. Sinds 1971 is ze zelfs nauwelijks herkenbaar doordat ze

bijna helemaal opgenomen lijkt in het Keizerviaductcomplex. Je moet goed kijken om ze te vinden.

Hoe haar geschiedenis zo een beetje in mekaar zit kunnen we nagaan in een aflevering van de voortreffelijke reeks over de Gentse bruggen van Maurice Labyn verschenen in GT 1988. We reproduceren de bijdrage hieronder onverkort.

Afb. 2. De Keizerbrug met opwindbare stuwschuiten(links), de grotendeels 15de-eeuwse Keizerpoort en rechts de Koning Willemsbrug (aquarel door J.J. Wynants, periode 1820 - 1830, Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer W 95; gereproduceerd in De Herdt, R., 1989, Een Hollands soldaat penseelt Gent, Mens en Cultuur, Gent, p. 166, met correcte aanduiding als Willem I brug in het bijschrift). Gezicht van op een plek ergens naast de huidige Vlaamse Kaai. Het rechter gedeelte van de afbeelding is nu onherkenbaar veranderd door de afbraak van de poort en vooral door de bouw van de Keizerviaduct. De Keizerbrug met stuwschuiten kreeg een opvolger met sluis: de Brusselsepoortsluis. Goed te zien is hoe de ruimte onder de Koning Willemsbrug afgesloten is voor het scheepsverkeer. Dat moest gebruik maken van het Visserijkanaal (niet weergegeven op de afbeelding).

Koning Willemsbrug

In de Journal de Gand van 12 april 1817 lezen we: ‘We hebben reeds gesproken over het plan, waarbij een brug zal worden gebouwd die de Visserij met de Brusselse poort zal verbinden. De brug, getekend door architect De Broe, zal een lengte hebben van 175 voet. Ze zal gebouwd worden door een vereniging van actionairs, die een tolrecht zullen ontvangen gedurende een aantal

jaren.’

Als we het plan van Gent van 1796 bekijken, zien we dat de wijk van de Visserij enkel bereikbaar was langs de Pasbrug.

Op 23 mei 1820 was de eerste steenlegging een feit en op het einde van 1820 waren de brughoofden klaar. Enkele jaren later, in 1832, werd er in de gemeenteraad geklaagd over het bruggeld dat de bewoners van de Brusselse(poort)straat, de Sint-Lievens(poort)straat, enz., meestal arme arbeiders, moesten betalen van hun reeds karige loon. De stad Gent koopt uiteindelijk de brug voor 10.000 gulden te betalen in tien jaarlijkse afbetalingen. Het bruggeld werd afgeschaft op 1 juni 1832. De Koning Willemsbrug, zo genoemd naar de toenmalige koning der Nederlanden, was de enige brug te Gent waarvoor tolgeld geëist werd om er over te gaan.

In 1886 werd de brug herbouwd als vaste, metalen brug. Ze werd een tweede maal vernieuwd in 1930. Uit de Gazette van Gent citeren we: *2 mei 1930: Het verkeer op de Willemsbrug zal geschorst worden van 12 mei tot einde juni.* En op 10 januari 1931: *De brug die van de Visserij naar de Brusselse poort leidt, is eindelijk in orde gekomen. Er liggen nu twee sporen op voor den geëlectriceerden stoomtramdienst.*

Van de eerste en de tweede brug zijn geen plannen, tekeningen of foto's terug te vinden, alleen van de brug van 1930 bestaat nog een plan bij de dienst van Bruggen en Wegen. Bij de grote werken in 1971 aan de Visserijbrug werd ook de Koning Willemsbrug herbouwd, ditmaal volledig in beton.’

Tot zover deze beschrijving van Labyn. Ter verduidelijking: het meer dan anderhalve km lange, erg nauwe ‘Visserijeiland’ tussen de Nederschelde en het Visserijkanaal strekt zich uit van de Van Eyck - Slachthuisbrug (vroeger van de Pasbrug, de verdwenen brug en stuw aan Tussen ‘t Pas) tot aan de Keizerpoort. Vanaf de late 18de eeuw waren zich daar enkele kleine industrieën komen vestigen die o.a. gebruik maakten van het verschil in waterpeil tussen de Nederschelde en het Visserijkanaal om drijfkracht op te wekken (Deseyn, 1983). Het ‘eiland’ kende tot ver in de 19de eeuw weinig bewoning en het was moeilijk bereikbaar voor min of meer ‘zwaar’, vervoer (in die tijd nog met paard en kar!). Het bestaande veer dat mensen en af en toe ook wel dieren en kleine vrachtjes overbracht was daarvoor allicht niet bijster geschikt.

Wellicht hadden de ‘actionairs’ (aandeelhouders) van de brug belangen in de industriële ontwikkeling van de site en waren zij het die de koningsnaam aan de naamgever (de Stad) influisterden. Willem en industrie: een goed gekende combinatie. Het is zelfs vrijwel onmogelijk dat de workaholic en controlefreak Willem I niet op de hoogte was van de naamgeving.

Afb. 3. De Keizerpoort met rechts de Koning Willembrug tegen het eind van 19de eeuw. Gezicht van op een plek ergens naast de huidige Vlaamse Kaai. (SAG SCMS)

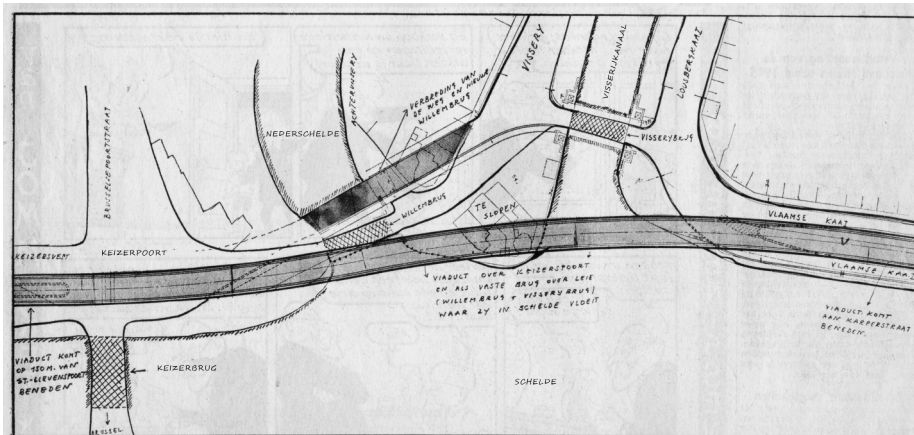
De aandeelhouders lieten de bouw van de brug uiteindelijk over aan de staat die er tol liet heffen. Een moeilijk te slikken tol, vandaar dat er opnieuw presie kwam, ditmaal op het stadsbestuur om die af te schaffen, iets wat blijkbaar enkel kon als de Stad de brug overnam (kocht) van de piepjonge Belgische Staat. Het mag overigens betwijfeld worden of de door Labyn aangehaalde motivering voor de afschaffing van het bruggeld in 1832 (de arme wijkbewoners) het hele verhaal vertelt. Privé initiatief met tol, daarna overname door de staat of de stad: het was (en is nog altijd) een populair scenario bij dergelijke ondernemingen.

De Koning Willembrug was altijd een vaste brug (afb. 3 en 6). Er was immers geen scheepvaart op de Nederschelde. Die maakte sinds de jaren 1750 gebruik van de zogenaamde ‘tweede Coupure’ die we nu kennen als het Visserijkanaal of het Rommelwater. De schippers beschouwden dat kanaal als een verlenging van de Leie en ze noemden dat water ook zo. Varende op de Leie vanuit het stadscentrum konden ze immers sinds 1752 op hetzelfde waterpeil doorvaren tot aan de Visserijsluis bij de Keizerpoort. Daar pas kwamen ze - naar hun gevoel - op de Schelde terecht. De naam Leie vind je dan ook - nogal verwarrend - op verschillende oude kaarten aangegeven bij het Visserijkanaal.

Keizerviaduct

Tegen het einde van de jaren 1960 zat het wegverkeer op het spitsuur in die zone zo goed als helemaal vast. In die tijd verbond de Koning Willembrug de Keizervest en de Brusselsepoortstraat niet enkel met de Visserij maar ook met de Vlaamse Kaai, dat laatste samen met de toenmalige Visserijbrug. Beide bruggen waren onderdeel geworden van de overdrukke stadsring E40. Ze vormden twee flessenhalzen op hetzelfde traject, nauwelijks enkele tientallen meter van elkaar verwijderd. Bekijk het schema met de bestaande en de ontworpen nieuwe toestand overgenomen uit een toenmalige krant (afb. 4) eventjes goed en het wordt onmiddellijk duidelijk.

In het nieuwe grootse ontwerp verdween de oude Visserijbrug (brugje zullen we maar zeggen). Het werd vervangen door de Keizerviaduct. Ook de Koning Willembrug verloor het drukke en zware doorgaand verkeer, maar moest blijven bestaan om toegang (en uitgang) te verlenen aan de Visserij zoals ze altijd al gedaan had en nog steeds doet.

Het plan van het ontwerp dat een viaduct voorziet vanaf de Keizersvest over de Keizerspoort, Lede en Schelde naar de Vlaamse Kaai. (grijs gedrukt)

Afb. 4. Ontwerp voor de Keizerviaduct als onderdeel van de stadsring geprojecteerd op de bestaande toestand bij een krantenartikel verschenen in 1965 (Vliegende Bladen - Gent, Documentatiecentrum DSMG, Sint-Amandsberg). Gerasterd weergegeven: de twee af te breken oude bruggen: de Koning Willembrug (links) die voor het verkeer naar de Visserij herbouwd werd iets meer naar het stadscentrum toe (donker weergegeven), en de Visserijbrug (rechts) die volledig verdween en vervangen werd door de Keizerviaduct. Het plan geeft een goed idee van de flessenhalzen die de oude Willem- en Visserijbrug vormden tussen de Keizervest en de Vlaamse Kaai. Het ontwerp werd echter niet helemaal uitgevoerd zoals hier voorgesteld: de Keizerviaduct werd nog aangevuld met een oprit (kant Ledeberg) en een afrit (kant stadscentrum, deze laatste tussen de eigenlijke viaduct en de Koning Willembrug).

Ze werd wel enkele meters stroomopwaarts naar het stadscentrum toe verlegd om plaats te bieden aan de Keizerviaduct dat daar ook nog een afrit kreeg om het verkeer van de stadsring naar de Brusselsesteenweg en Brusselsepoortstraat toe te laten. Aan de andere zijde van de viaduct werd een oprit gerealiseerd. Voor het doorgaand verkeer op de stadsring vervangt de viaduct dus twee bruggen over twee waterlopen. Dat zie je goed als je het complex bekijkt van uit het vroegere Keizerbastion dat nu het Keizerparkje is (afb. 5).

Willem krijgt het laatste woord

Wellicht zullen nogal wat lezers zich het rijmpje herinneren dat zo fraai allitereert (woorden met dezelfde letter beginnend):

Wij willen Willem weg
Wil Willem wijzer worden
Wij willen Willem weer.

Maar wat blijkt: Willem geraakte nooit helemaal weg uit Gent! Een zoektocht naar het bord met de brugnaam dat we menen daar ooit gezien te hebben, bleef vruchteloos. Suggestie: als het Willem I comité nog wat geld, asem en courage over heeft nadat het standbeeld aan de Reep gerealiseerd is, kan het misschien ijveren om de merkwaardig taaie (historische!) herinnering aan Willem I bij de Brusselse Poort minstens via een brugnaambord verder levendig te houden. Moet kunnen, ook al ligt de brug een heel eind buiten het toeristische circuit.

Afb. 5. Het grote bruggencomplex Keizerviaduct met oprit (foto 2015, van uit het Keizerparkje). Volgens Labyn in 1988: ‘een der mooiste realisaties van de laatste jaren’. Goed te zien is hoe het complex niet enkel de Nederschelde (links) overbrugt, maar ook het eindpunt van het Visserijkanaal (rechts). Wie een indruk wil krijgen van Gent als bruggenrijkste stad van het land (ondanks de vele gedempte waterlopen nog steeds 116 in 2015 volgens Wikipedia) kan nergens beter terecht dan daar. (foto LDV 2015)

Literatuur en bron

Buiten de beschrijving van M. Labyn (‘Uit de geschiedenis van de Gentse bruggen. Koning Willembrug’. In: *Ghendtsche Tydinghen*, 1988, jg. 17 nr. 3, p. 145-146) is er nauwelijks iets gepubliceerd over die brug en de weinige teksten die de naam vermelden leiden ons op een verkeerd spoor omdat ze foutief en zonder enige nadere uitleg Willemsbrug (met ‘s’) aangeven. Wel correct bij De Decker, T. (1988) *Waterwegen en werken in en om de Heirnis*. In: *Van wei tot wijk*, Gent, p. 99. De meeste auteurs die over de ‘Willemsbrug’ schreven (M. Steels in *Ghendtsche Tydinghen*, 1973 nr. 6, p. 120 en G. Deseyn in *Een industrieel - archeologisch belangrijk stadsdeel. De Visserij*, VIAT uitgave, 1983, pp. 23), baseerden zich vermoedelijk op J.J. Steyaert (*Volledige Beschryving van Gent*, 1857, p. 295 - 296). Dezelfde Steyaert wist te vermelden dat de brug ‘zoo van stadswege is genoemd’, geen onbelangrijk detail. De brugnaam is niet opgenomen in het boekje van stadsarchivaris Fris *De historische persoonsnamen der straten van Gent* (Gent, Volksdrukkerij, s.d.). Een in 1921 geformuleerd voorstel van A. Van Werveke om de brug haar juiste naam terug te geven, Willem I brug, Pont Guillaume I, weliswaar zonder titel, kende geen gevolg. De toevoeging van ‘Koning’ in *Stad Gent. Algemeene lijst der wijzigingen en nieuwe straatbenamingen* (Gent, Merchiers, 1942, p. 8). Prosper Claeys vermeldt in zijn *Mémorial de la Ville de Gand 1792 – 1830* (Gent, Vuylsteke, 1902, p. 388-389) de eerste steenlegging van de bruggenhoofden door de burgemeester op 23 mei 1822 en hij voegt er aan toe dat de naam Pont Guillaume, Willemsbrug, behouden bleef nadat de oorspronkelijke brug vervangen was door een nieuwe constructie op dezelfde plaats.

Uit het verslag van de gemeenteraadszitting van 12 maart 1832 (Stadsarchief Gent, reeks C nr. 35, 1931-1833, f. 122) blijkt dat de staat toen eigenaar was. Die had er bijna 23.000 gulden voor

Afb. 6. Rechts de 'Pont Guillaume' zoals de Koning Willembrug op deze oude foto werd genoemd.
(Stadsarchief Gent, SCMS 152/75 - 7)

betaald en verpachte de inning van het bruggeld aan een particulier. De stad kocht toen de brug over voor 10.000 gulden (in de eerste jaren van de Belgische onafhankelijkheid rekende men nog in guldens) en schafte het bruggeld af. In de verslagen heeft men het over de Visserijbrug (Pont domanial dit de la Pêcheurie près de la Porte de Bruxelles). Waarom werd de brug in dit verslag Visserijbrug genoemd? Ze lag toch niet over het Visserijkanaal...? Was dat een moedwillige vergissing van het door orangisten gedomineerde stadsbestuur geconfronteerd met de pas geboren Belgische Staat waarin Willem niet bepaald gunstig aangeschreven stond? De toen nieuw (1831) gebouwde valbrug (wipbrug) over het Visserijkanaal die later die naam zou dragen, kende geen tol. Die nagelnieuwe, 'echte' Visserijbrug gaf trouwens uit op de nog amper bebouwde en bewoonde Heirnis. Als motivering voor de aankoop en de afschaffing van de tol werd het volgende opgetekend: *Le Conseil ... considerant que le péage établi au pont de la Pêcheurie près de la Porte de Bruxelles entrave le commerce et porte un préjudice notable aux propriétés pour l'exploitation desquelles il est presque indispensable, considérant que cette taxe pèse principalement sur les ouvriers obligés de traverser ce pont pour se rendre à leur travail.*

Wie wil weten waarom de huidige Keizerpoort in zo'n mooie waterrijke en groene, bovendien historisch belangrijke omgeving ligt, moet een kijkje nemen in twee artikels 'Stadsverdediging aan de Keizerbrug en de Sint-Lievenspoort. Een vergeten relict van het gebastioneerde Gent', verschenen in jg. 2006 nr. 4 en in jg. 2007 nr. 1 van De Heraut, het verdwenen tijdschrift van de Gentse gidsenbond.

REILEN EN ZEILEN VAN DE STAD IN 1923

Uit de gemeenteraad

Adrien Brysse

De data bij het begin van de alinea's verwijzen naar de raadszitting.

Stadseigendommen, stadsbedrijven

18/01/1923. Oprichten van een werkhuis met bijgebouwen aan de Port-Arthurlaan. Bijgebouwen voor de nieuwe instellingen van den Havendienst. Afbreken van het oude werkhuis en het bouwen van de zalen voor de transformatoren.

18/06/1923. Bouwen van een loods en het afbreken van het overblijvende deel van een oude loods aan het Handelsdok, rechtover het Stapelhuis. De af te breken loods is 63m lang, Te bouwen loods is 188,50 m lang, 11 m breed tussen kolommen; maken en plaatsen van 233,75 m afsluithekken aan het Handelsdok, rechtover het Stapelhuis.

Verkavelingen, straten en verkeer

In 1923 was de stad al zover hersteld van de oorlogsmisericie dat er kon gedacht worden aan de vroeger al voorgenomen urbanisatie in het zuiden, grotendeels op de terreinen van de Wereldtentoonstelling 1913. Ook de inplanting in die buurt van het nieuwe Sint-Pietersstation maakt nieuwe straataflijningen noodzakelijk. Maar er bleef ook nog wel oorlogsschade te verhelpen.

17/04/1923. Op de gronden van de gewezen wereldtentoonstelling: tussen de Krijgslaan en de Congreslaan; het Graaf de Smet de Naeyerplein (nu: Paul de Smet de Naeyerplein). Dit omringt het 'Erehof der gewezen Tentoonstelling; de Onafhankelijkheidslaan (avenue de l'Indépendance), dreef beginnende aan het samenlopen van de Kortrijksesteenweg en de Mussenstraat (nu Achilles Musschestraat) en eindigend aan de vereniging van den Kortrijksesteenweg en de Sint - Pietersaalststraat; de Congreslaan van de Graaf de Smet de Naeyerplaats tot aan de Sint Pietersaalststraat; de Fleurusstraat van de Graaf De Smet de Naeyerplaats tot aan de St - Pietersaalststraat rechtover de kerk; de Jemapestraat van de Graaf de Smet de Naeyerplaats tot aan de Mussenstraat in de

verlenging van de Fleurusstraat; de Vaderlandstraat (rue de la Patrie), evenwijdig met de Sint - Pietersaalstraat tussen de Onafhankelijkheids- en Krijgslaan.

26/02/1923. Aflijnings - en onteigeningsplan voor buurtweg nr 56, Voskensweg (chemin des Renardeaux, later Voskenslaan). Verbreding tot 20 m en rechtstreeks verbinden met de Kortrijksesteenweg benoorden de Sterre, met het Sint Pietersstation aan zijn uiteinde.

3/12/1923. Verbetering van het kwartier 't Zieklien (La Maladrerie). De NV 'La Maison de l'employé' heeft grond gekocht langs de Ganzendriesstraat en buurtweg nr 70. Dit noodzaakt een verbreding tot 10 m van de buurtweg nr. 70 vanaf de Ganzendriesstraat naar de Voskenslaan en van Zieklien tot de Maaltebrugstraat. Verder nog een verbreding tot 18 m van het eerste gedeelte van de Ganzendriesstraat (buurtweg nr 5).

24/12/1923. Nieuwe rooilijn voor buurtweg nr 10, Katoenstraat, (KB 2/8/1912), omdat ze te schuin staat op de aflijning van de Groendreef en de ontworpen uitbreiding van de 'Nouvelle Linière du Canal' belet. De aflijning van de sluitmuur en van het bestaande gebouw der NV 'La Manilla' blijft behouden.

15/10/1923. Het ontwerp van een nieuwe elektriciteitscentrale in de Ham noodzaakt de afschaffing van een deel van de Wollestraat (nu Warandestraat) en het Dokplein (nu Stapelplein) en het maken van een nieuw richtingsplan (plan d'aligement) voor het Dokplein en de Vaartstraat (Regattendreef).

31/12/1923. Het deel van de Bijlokekaai tussen de Coupure Rechts en de Jozef Kluyskensstraat krijgt de benaming Albert Baertsoenkaai.

31/12/1923. Het deel van de Willem Tellstraat gelegen tussen de Jozef Plateaustraat en de Sint -Pietersvrouwenstraat (nu Sint - Kwintensberg) zal de naam dragen van Gezusters Lovelingstraat (rue des soeurs Loveling).

Bruggen, waterlopen en haven

3/12/1923. In de laatste oorlogsdagen (november 1918) werd de Meulestedebrug door de bezetter vernield. Het was een symmetrische draaibrug met gebinteborstwering in de vorm van Sint - Andreaskruisen. In 1910 vond men de brug al onvoldoende voor het verkeer. Na oorlog kwam er een overzetboot. Met een korte beschrijving van de voor- en nadelen worden de verschillende types in het Gemeentebblad behandeld. Men opteert voor een draaibrug uit één deel. Ze is dissymmetrisch: het zwaaiend deel meet 26 m, het achtergedeelte is slechts 20,8 m lang. (Afb. 1)

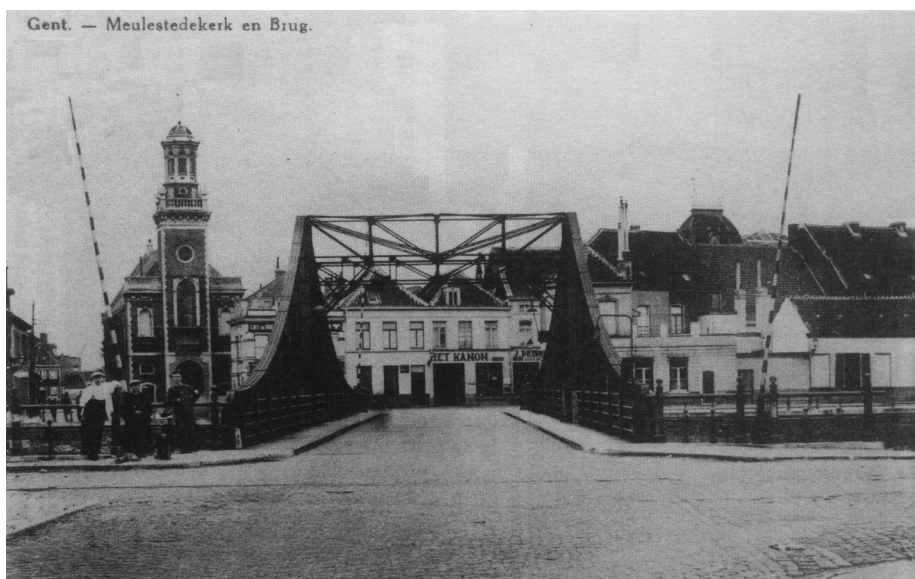
15/10/1923. Desmetbrug verbreden op 20 m. Goedkeuring van het maken van nieuw aflijningsplan aan de brug.

29/1/1923. Bouwen van acht 'elektrieke' kranen voor de haven van Gent, Oostkaai (nu Rigakaai) van 'den Grooten Bassijn' (Groot Dok). Plus 560 m. spoorbaan.

8/10/1923. Bouwen van twee elektriciteitsleidingen voor het spijzen van de kranen op de zuidelijke kaai van de Noorderdarse (nu Noorddok) en op de Oostkaai van 'den Grooten Bassijn'. Zuidkaai van de Noorderdarse: 380 m., Grooten bassijn: 560 m.

9/7/1923. Onderhoudswerken aan de stadsbruggen, kaaien, taluds, loskaaien en spoelboten uit te voeren in de periode van 1 Augustus 1923 tot 31 juli 1924.

24/9/1923. Schilderen van verschillende bruggen, kaailleuning, meerpalen en brughuisjes.

Afb. 1. De Meulestedebrug die in 1927 gebouwd werd na het verdwijnen van de overzet

Onderwijs

28/1/1923. Bouwen van nieuwe lokalen in de jongensberoepsschool Carels. De 'School van boek' ligt er naast.

2/7/1923. Verbeteringswerken aan de Koninklijke Akademie, Akademiestraat.

29/10/1923. Leggen van een vloer in klinkaertsteen in het Koninklijk Atheneum (Ottogracht).

Personalia

30/04/1923. Afsterven van Charles Boddaert oud schepen en raadslid sedert 1885. Schepen van Schone Kunsten bij de oprichting van het Museum in het Park en de inrichting van het Muziekconservatorium.

Varia

12/2/1923. Bouwen van 110 grafkelders op het Gemeentekerkhof Brugsepoort (100 van 3 plaatsen; 14 van 6 plaatsen; 10 afzonderlijke).

26/2/1923. Politieverordeningen voor carnaval: niemand mag nog gemaskerd of verkleed op de openbare weg lopen. Enkel 's avonds op weg naar een bal mag men zich verkleed maar ongemaskerd daarnaartoe begeven.

6/8/1923. De stadsbeiaardier is belast met het bespelen van de beiaarden op het Belfort en op de toren van Baudelo. In de loop van de maanden juni, juli en augustus zal hij elke week een extra concert geven op de twee beiaarden. 'Hij moet zijne kunst zo hoog mogelijk opvoeren, ten einde de voortreffelijkheid der beiaarden bekend te maken en te doen waarderen, zoals het overigens in andere steden des lands geschiedt'.

8/10/1923. Vergroten van de plaats voor het houden van de varkensmarkt op de Nieuwe Beestenmarkt en verplaatsen van de markt voor kalveren.

2/12/1923. Vergunningsrechten op de ontucht- en rendez-voushuizen 'ten einde de kosten voor gezondheidsdienst en politie te dekken'. De ontuchthuizen 1e klas betalen 150 frank per maand, 2e klas 100 frank, 3e klas 50 frank. Rendez-vous huizen 1e klas betalen 150 frank, 2e klas 50 frank. 'De rangschikking zal door het College van Burgemeester en Schepenen geschieden'. Er moet op voorhand betaald worden. De houders van ontuchthuizen betalen 5 frank per week voor iedere bij hen ingeschreven vrouw.

3/12/1923. 'Praagvertoon der huwelijken'. Niettegenstaande protest van het 'Syndicaat der behangersbazen' neemt de Stad de concessie (vergunningrecht) over samen met het materiaal van de laatste concessiehouder De Moerlooze en betaalt daarvoor 85.000 frank.

24/12/1923. Raadslid mejuffrouw Boonants wil de vertoningen van de Frans - Belgische film 'La Garçonne' laten verbieden. Deze is gebaseerd op een boek van Victor Margueritte uit 1922. Het werd in Frankrijk verboden en de auteur werd uit het Erelegioen verbannen. Het boek gaat over een jonge vrouw die door haar verloofde bedrogen besluit op haar beurt een 'liederlijk' leven te leiden met partners van beider geslacht. (Afb. 2)

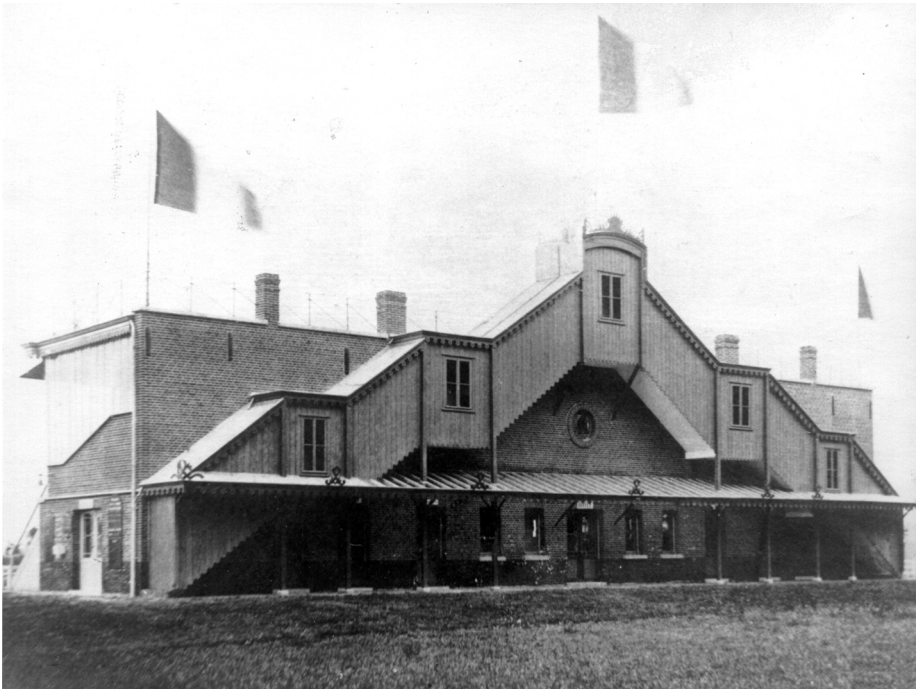

Afb. 2. Cover van de eerste aflevering van La Garçonne (bron: internet)

HIPPODROOMS TE SINT-AMANDSBERG

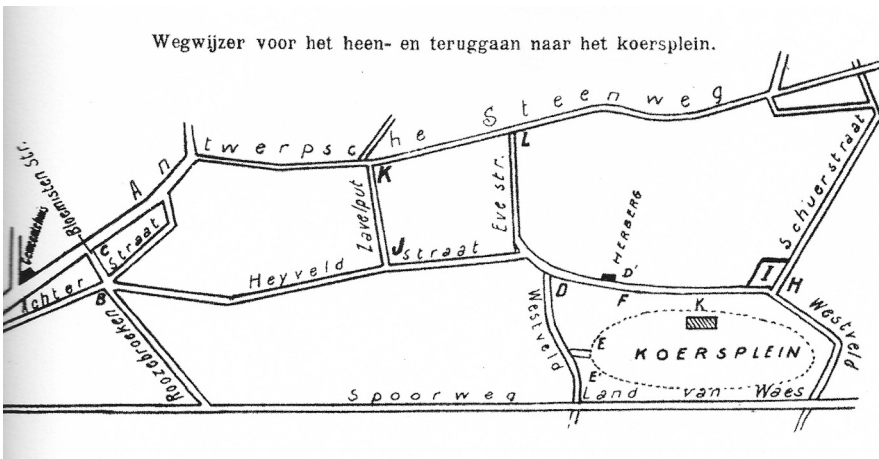
Danny Mattens, Luc Devriese

In 1993 schreef Lode Hoste in zijn reeks over het Gentse gezelschapsleven in GT (jg. 22, p. 33) dat de paardenkoersen van Sint-Denijs-Westrem tegen het einde van de jaren 1800 concurrentie kregen van de hippodroom Westveld te Sint-Amandsberg. Dat laatste koersplein dat veel minder bekend is, werd (met flink wat overdrijving) het Vlaamse Ascot genoemd. Het bestond uit twee delen: een vlak parcours voor de courante wedrennen en een gedeelte met hindernissen voor de 'steeple chase'.

Afb. 1. De tribune van het koersplein te Sint-Amandsberg (verz. DSMG)

De gronden van het koersplein in de Heiveldstraat waar nu een filiaal van de stadsbibliotheek gevestigd is, zouden volgens Hoste eigendom geweest zijn van de familie de Burbure. Bij het uitpluizen van de geschiedenis van het Westveld zijn we er achter gekomen dat de gronden waar het koersplein op het Westveld aanvankelijk lag, eigendom waren van Jean-Baptiste Schoutheet en later van zijn opvolgers, de familie de Schoutheete de Tervarent. Het was overigens ridder Amédée de Schoutheete de Tervarent die in 1885 gronden ter beschikking stelde voor de inrichting van het koersplein. De Koerspleinstraat tussen de Heiveldstraat en de Alfons Braeckmanlaan, dicht bij de Heilig Kruiskerk van het Westveld herinnert er nog aan (afb. 2 en 3).

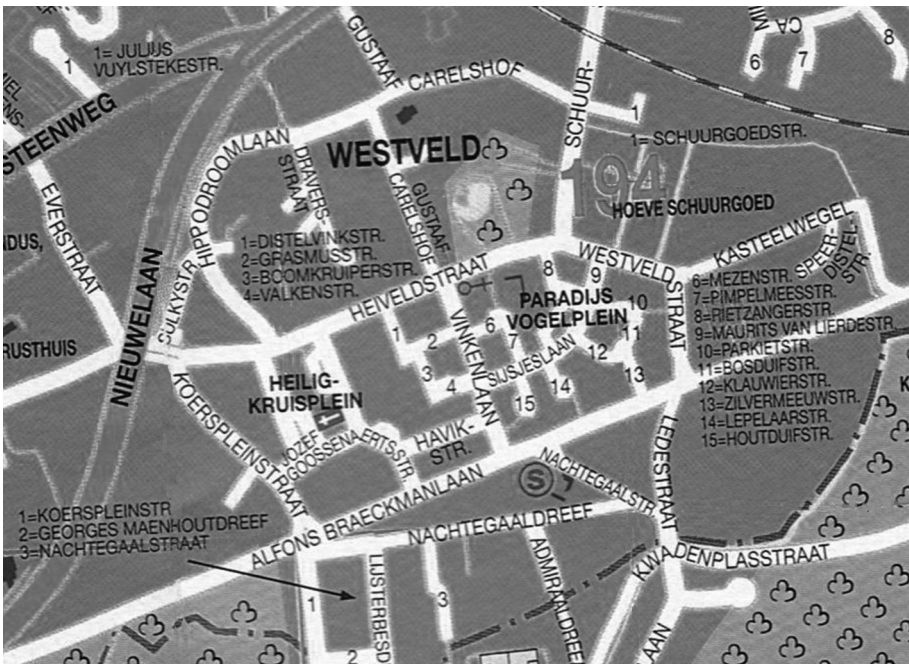

Afb. 2. Het koersplein weergegeven op een plannetje afkomstig uit een ongedateerde brochure bewaard in het documentatiecentrum DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg. Het dateert van voor 1911. Dat kunnen we afleiden uit de weergave van het spoortraject. De spoorweg zoals die sinds 1847 in gebruik was werd verlaten en later definitief opgebroken. In de verlaten spoorwegbedding werd later de Alfons Braeckmanlaan aangelegd. De tribunes van het koersplein bevonden zich langs de Heiveldstraat. Op dit plannetje staat twee keer Westveld aangegeven als straatnaam. Enkel de rechtse (oostelijke) straat werd Westveldstraat. De andere stemt min of meer overeen met de huidige Vinkenlaan.

Het koersplein moest in 1912 plaats ruimen voor de bouw van de boerderij die er nu nog staat. De paardenkoersen verhuisden naar de andere zijde van de Heiveldstraat naar een plek die nu ingenomen wordt door twee appartementsgebouwen van de sociale huisvestingmaatschappij Volkshaard. Een nieuwe weg kreeg er in 1980 de naam Hippodroomlaan. Een zijstraatje daarvan werd de Sulkystraat, naar de benaming van de tweewielige karretjes gebruikt bij

drafkoersen. Even verder vind je nog de Draversstraat.

De paardenwedrennen hielden ook daar op in de vroege jaren 1930. Op dit ‘nieuwe’ koersplein werden in 1972 nog één keer paardenwedrennen georganiseerd ter gelegenheid van de viering van het 100-jarig bestaan van de gemeente Sint-Amandsberg. Volgens mondelinge getuigenissen zou de cavalerie van de toenmalige Rijkswacht er geoefend hebben. Schriftelijke bevestiging hebben wij hier nooit van gevonden. Navraag bij de federale politie, de opvolger van de Rijkswacht, leverde niets op. Volgens de zelfde mondelinge overlevering zou op dezelfde plaats een wielervedrenbaan gelegen hebben. Ook daarvan hebben wij nergens schriftelijke bevestiging gevonden. Orale geschiedenis is altijd gevaarlijk om zomaar over te nemen.

Afb. 3. Wegenkaart uit de jaren 1980. Het oorspronkelijke koersplein lag niet bij de Koerspleinstraat, maar tussen de Vinkenlaan en het begin van Schuurstraat / Westveldstraat in de zone met de vogeltjesstraatnamen. Het tweede plein aan de andere zijde van de Heveldstraat lag effectief bij de Hippodroomstraat. De Sulkystraat is het korte gebogen stukje weg tussen de twee ‘paardenkoersstraten’. Even hoger en naar rechts: de Draversstraat.

De twee opeenvolgende koerspleinen gaven aanleiding tot verwarring. In zijn artikel over de straatnamen van o.a. Sint-Amandsberg (Jaarboek Oost-Oudburg, 1979, p. 145 en 148) maakt Roger Poelman geen onderscheid tus-

sen de twee locaties. Zo schrijft hij dat de naam Koerspleinstraat herinnert aan het 'koersplein', een paardenrenbaan die tot na de eeuwwisseling gelegen was op de gronden tussen de Heiveldstraat en de Antwerpsesteenweg. Dat is de plek waar pas later koersen ingericht werden en waar de naam Hippodroomstraat naar refereert. Bij de Hippodroomstraat beschrijft hij de drafwedstrijden tussen 1880 en 1904. Zoals hierboven aangegeven, werden die niet daar gehouden, maar een eind meer oostelijk tussen de Heiveldstraat en de Alfons Braeckmanlaan. Tussen haakjes: hippodroom is een samenstelling van twee Griekse woorden: 'hippos', paard en 'dromos', koers. De twee straatnamen duiden dus precies hetzelfde aan.

Dat paardenwedrennen enorm populair waren bij zekere bevolkingsklassen kunnen we afleiden uit het feit dat rond 1900 ook in Gentbrugge paardenkoersen ingericht werden op het militair oefenterrein gelegen bij de Arsenaalstraat. Ook dat wist Lode Hoste te melden.

HIPPODROME DE MONT-ST-AMAND
TERMINUS TRAM 7

Seul Programme Officiel
DES
COURSES AU TROT DE GAND
JEUDI 23 JUILLET 1925
A 15 HEURES

I. — PRIX TROUDIERE

Course internationale au trot monté et attelé. — Distance: 2.600 m. — Prix: 1.400 fr. dont 700 fr. au ter, 400 fr. au st, 200 fr. au sa, 100 fr. au ds, pour chevaux entiers, hongres et juments de deux sexes et de tout âge, âgés de 3 ans et au-dessus, n'ayant pas gagné une somme supérieure à 7.000 fr. Les chevaux recrutés de 29 m. par 2.500 fr. gagnés. Les chevaux ayant été portés en l'étape en 1925 à deux reprises n'ont pas droit au premier prix, avançant de 25 m. Les chevaux de 3 ans avanceront de 50 m. sur leur distance. — Poids réglementaire. — Entrée: 32 fr.

NOMS DES PROPRIETAIRES	N°	NOMS DES CHEVAUX	Poids en kilos	Sexe et âge	COULEURS	ORIGINE	Entrenneurs
Th. Depraeter	1	Charmant	2550	J. h. 5	jaune, col. et t. grisâtre	Prix Raymond et Joseph	Propriétaire
H. Haseeuw	2	Mazze Todd	2375	J. m. 5	royal br. bl. r. et t. bl. et t.	Todd bl. et Ruby Extractor	Van Tienen
P. Jadoul	3	Vercis	2000	J. ét. 4	rouille, t. noir, bras, bleus	Jovial et Maria	Propriétaire
K. Herteleer	4	Dirk	2040	ch. n. 4	o. et t. noirs, m. jaunes	Guatteur et Jacqueline	Propriétaire
G. Degrout	5	Pain	2040	ch. n. 4	royal marron et orange, t. rouge	Urbain et Ingrid	Propriétaire
A. Desloer	6	Defi	2060	ch. h. 4	marron, m. gr. bleu, t. rouge	Koenigsbergh et Bernardini	F. Derresse
C. Vanthoor	7	Teddie Harding	2020	J. h. 4	marron, m. et t. bleus	Loni Todd et Young Mandly	R. Gennes
Ch. Marcens	8	Frisoloma	2025	J. h. 4	o. et t. bleus, m. jaunes	San Francisco et Lena Worth	G. Mouton
J. Vanvulpenbroeck	9	Williams	2025	J. ét. 4	villos, col. et t. noirs	Pl. d'Arce et Jaconde	V. Derresse
Ch. Boerboom	10	Simon	2025	ch. h. 7	r. et t. noirs et bl. m. et t. bl.	Pod Layard et Gilette	V. Derresse
E. Claeys	11	Uranus II	2050	ch. n. 5	o. et t. noirs, bras, bleus	Koenigsbergh et Bolingo	V. Derresse
H. Claeys	12	Quadrifolia	2075	J. m. 4	o. et t. bleu-vert	Not et Verte Allure	Propriétaire

2. — PRIX TELEMAQUE

Course internationale au trot monté et attelé. — (A vendre aux enchères) — Distance: 2.500 m. — Prix: 1.600 fr. dont 800 fr. au ter, 400 fr. au sa, 250 fr. au st et 150 fr. au ds, pour chevaux entiers, hongres et juments de deux sexes et de tout âge, âgés de 3 ans et au-dessus. Les chevaux ne sont pas à vendre avant la course. Les chevaux mis à vendre pour 5.000 fr. partent à 2.800 m., 3.000 fr. à 2.225 m., 7.000 fr. à 2.250 m. — Poids réglementaire. — Entrée: 48 fr.

NOMS DES PROPRIETAIRES	N°	NOMS DES CHEVAUX	Poids en kilos	Sexe et âge	COULEURS	ORIGINE	Entrenneurs
Tangle	1	Outok	2000 2500	h. h. 4	o. et t. rouge et bleu	Alfort et Riga	Hermann
C. Vanthoor	2	Hulchaster	2000 2240	ch. h. 4	marron, m. et t. bleus	Mechster et Ballander	R. Gennes
J. Demander	3	Karsci	2000 2300	h. h. 4	rouille, m. et t. marron	Loni Rivellino et Hollo	Propriétaire
Emil Demant	4	Panna	2000 2275	h. h. 4	bleu-vert, m. et t. corses	Joseph et Ecorse	Propriétaire
C. Vanthoor	5	Princesse Navar	2000 2250	ch. n. 4	marron, m. et t. bleus	Bassanoir et Savane	Propriétaire
O. Cauffman	6	Matingette	2000 2250	J. h. 4	rouille, m. et t. jaunes, t. rouge	Guatteur et Alta Sella	H. Gonda
G. Debaet	7	Banquet	2000 2250	h. n. 4	jaune, m. et t. violines	Haura et Avoca	Propriétaire
E. Ingelsrecht	8	Tourneel	2000 2250	ch. h. 6	marron m. bleus, t. marron	Dinant et Jacqueline II	F. Derresse
H. Vandenhende	9	Or de Rhin	2000 2250	ch. h. 4	rouille-rouge et jaune, t. jaune	Gilbert et Pons Tiqueur	F. Derresse

PRIX : 0,50 FR.

Afb. 4. Programmabrochure voor drafkoersen (courses au trot) tijdens de Gentse Feesten 1925 (verz. Van Buyten)

‘JUFFROUW - ZANG - DE - LES’ MUSICEERT EN VERTELT

Marie - Jeanne De Smet

Uit een kindermond ...

Marie – Jeanne De Smet was jarenlang (onder andere) na haar schooluren zanglerares bij de weesmeisjes, de ‘Rode Lijvekens’, eerst aan het Sluizeken in de straat die nu naar die wezen genoemd is, daarna aan de Neermeerskaai in Home Prins Filips (nu OCMW archief). Met de naam De Smet (in Gent de meest voorkomende familienaam!) kon het gemakkelijk gebeuren dat er nog een collega dezelfde naam droeg. Marie - Jeanne was de juffrouw van de zangles, maar bij de kinderen werd dat ter onderscheiding ‘Juffrouw Zang - de - Les’.

Hieronder enkele onschuldige uitspraken uit de kindermond opgetekend. We omkaderen ze met enkele nooit eerder gepubliceerde Gentse liedjes, genoteerd uit het geheugen.

Jesus doet ‘komissen’ met zijn ma

Een kleintje, zo van rond tien jaar stond op zekere dag de ziel uit het lijf te schreien. De opvoedster was aan het reclameren. ‘Zo’n stout jonk! ’t is niet gepermitteerd ... en dan nog met meneer den Almoesenieer’. Op mijn vraag wat er gebeurd was: ‘Awel - en dat gaat naar Maison Saint - Pierre -, zo’n onbeleefd jonk ... Mr. den Almoesenieer had tranen in de ogen’ (Ik dacht aan een of andere Godslastering). ‘Hij vroeg ‘Wat deed Jezus als hij twaalf jaar was?’ ‘En weet ge wat dat stout kind dierf antwoorden? ‘Komissen mee zijn ma!’’. Toen ik de directrice liet raden wat die kleine geantwoord had op de vraag wat Jezus deed toen hij twaalf jaar was, antwoordde die ‘Zijn plechtige Communie?’ Nee zei ik ‘Komisses mee zijn ma’. De reactie was: ‘Is dat nu een vraag voor ons kinders? Wat kon het kind weten over de tempel?’

Z’ ée luize!

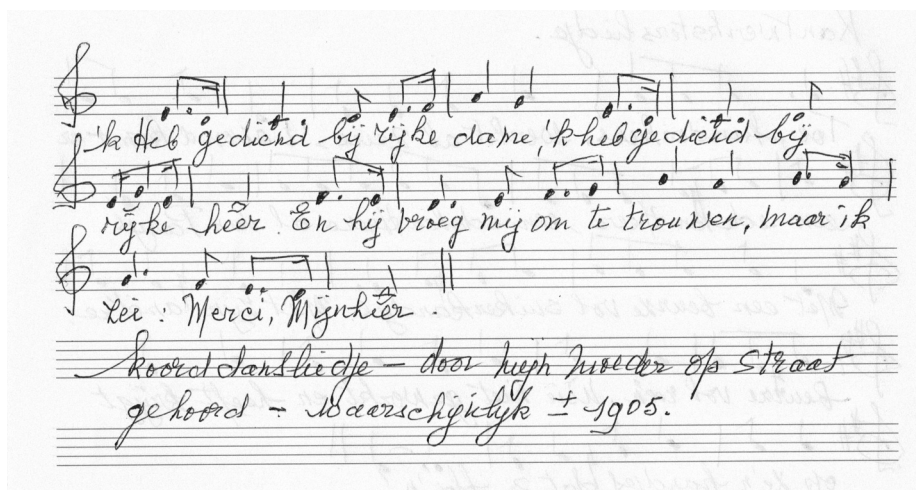
Toen ik een andere keer de kleuters kwam halen voor de les, stond heel den troep, zo’n zestiental, al in peignoir met op het hoofd een handdoek ‘in oorkens’ gevouwen. Wat was er aan de hand?, vroeg ik. Het antwoord kreeg ik

meteen. 'Een kind was in het hospitaal opgenomen en met luizen weergekeerd. Normaal controleren we regelmatig, maar wie gaat er nu denken dat iemand uit het hospitaal kan komen met 'een vuil hoofd?' Resultaat na een weekje was de luizenplaag algemeen, zelfs enkele juffrouwen waren besmet. Met de klassieke middeltjes verdwenen de beestjes al gauw, maar bij één kind wilde dat maar niet lukken. Het hoofdje moest kaal geschoren worden.

Toeval wilde dat het Sinterklaasfeest in aantocht was. Het kind kon daarvan niet uitgesloten worden. Dus werd beslist het patiëntje een mutsje op te zetten. De genodigden die traditioneel voor dat grote feest aanwezig waren, zouden wel doen alsof er niets aan de hand was. Zogezegd, zo gedaan. De hele kindertuin werd op bankjes geplaatst, precies voor de gasten; notaris Tydgat en zijn dame, de secretaris van de COO (voorloper van de OCMW), enz. Tot plots een van de kleintjes zich omdraait, naar het mutskeskind wijst en het in haar schoonste Gents zo luid mogelijk er uit flapt: 'Z'ée luize!' Tableau: iedereen was nu wel heel goed op de hoogte ...

Gerepareerd in haren buik

Toen ik na een operatie en zes weken herstelverlof terugkeerde, riep heel mijn kindertuin: 'Zangdeleske, zijde genezen?' Antwoord: ik ben in 't hospitaal geweest' (kliniek ging hun petje te boven). 'Mee de mazels?' vroeg een compasieuze kleine. 'Ba nee, gij dwaze' was de repliek van een andere, 'z'is gerepareerd in haren buik!'. En 't was nog juist ook.

Afb. 1. 'k Heb gediend bij rijke dame ...

Pays de mes amours, je t'aimerai toujours
 Salut à toi, lion de Flan - dre . Pays de mes a-
 mours, je t'aimerai toujours. *R. Luyse al zuu*
lange mee nen andre

Afb. 2. Pays de mes amours.

In hij die dachtge al in zijn eigen zel-ve, dat er gien
 schuandre al op dees aarde was. In hij die dachtge al
 in zijn eigen zel-ve dat er gien schuandre al
 op dees aarde was!

Afb. 3. ?.

VERSCHENEN

A peu près 9000 door Raf Urmel

‘A peu près 9000’, een Gents-Frans-Nederlands woordenboek, is niet zomaar een woordenboek. Het werk omvat niet enkel Gentse woorden van Franse origine en hun verklaring, het geeft ook een stuk Gentse geschiedenis weer aan de hand van namen van oude, al dan niet nog bestaande bedrijven, cafés, evenementen enz. Zo worden in dit boek, zoals de titel al meegeeft, nagenoeg 9000 Gentse woorden behandeld.

Maar er is meer. De vzw AAROVA die zich heeft ingezet voor de realisatie van dit prachtige boek, is een maatwerkbedrijf in Oudenaarde. Naast werk bieden aan meer dan driehonderd mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, is AAROVA ook altijd bereid om unieke projecten te steunen. Dit boek is er zo één. En dat is nog niet alles. De opbrengst wordt geschonken aan vzw Projecten Burundi, waarvoor AAROVA zich reeds lange tijd inzet. Die staan in voor het verbeteren van de levenskwaliteit in dat land door allerlei initiatieven op poten te zetten en te helpen, gaande van het oprichten van gezondheidscentra en scholen tot de huisvesting en opvang voor weeskinderen. Concreet zal dit boek te verkrijgen zijn vanaf 5 juni bij de Standaard Boekhandel in Gent en omstreken evenals bij Aarova te Oudenaarde.

info@aarova.be of 055 31 13 45

Prijs: 22,5 euro

Van Mensen & Dingen, 2015 nr 2

Hitler als ‘vegetariër; dierenbescherming in het Gentse, geloof in hogere machten in de volksdiergeneeskunde en konijntjes in de warande

Dit tijdschriftnummer opent met een niet alledaags onderwerp: *Hitler: ‘vegetariër’ en ‘asceet’?* Zowel de aanhalingstekens als het vraagteken zijn terecht. Via een zorgvuldige ontleding van de vele getuigenissen en publicaties over de hoogst eigenaardige eet- en drinkgewoonten van de ‘Führer’ wordt een bevreemdend beeld geschetst van deze figuur, een beeld dat allesbehalve overeen stemt met wat de propagandamachine er van maakte.

Dieren en de houding van mensen tegenover dieren vormen het tweede onder-

werp. Het meest omvangrijke onderdeel betreft een overvloedig geïllustreerde geschiedenis van de dierenbescherming in onze streken, waarbij vooral de regio Gent aan bod komt. De hoofdmoot van deze kleine studie betreft de Gentse Maatschappij tot Bescherming der Dieren in 1897 opgericht. Haar geschiedenis is onlosmakelijk verbonden met de figuur van Alice Buysse, medestichtster en decennialang voorzitter. We volgen het verhaal tot kort na Wereldoorlog II en zien hoe de propaganda voor dierenbescherming vooral het antropocentrische aspect benadrukte: dieren moesten beschermd worden omdat ze nuttig zijn voor mensen en vooral omdat wreedheid tegenover dieren een vorm van barbaarsheid inhoudt die een kwalijke invloed heeft op de verhouding tussen mensen onderling. Het tweetalige tijdschrift van de Gentse vereniging heette niet toevallig *Beschaven – Civiliser*. Na de oorlog met o.m. dierenvriend Hitler in een hoofdrol, verschoof de aandacht in de publicaties naar de zorg om dierenleed, een aspect dat dierenbescherming in feite altijd al beheerste en nog steeds beheerst.

Naast het al dan niet moedwillig bezorgde dierenleed zijn er uiteraard de talrijke dierenziekten waartegenover men destijds zo goed als machteloos stond. De primitieve volksdiergeneeskunde en speciaal het daarin vervatte geloof in magische krachten wordt beschreven aan de hand van het waardevolle werk in 1966 gepubliceerd door dierenarts Jaak Wouters. Ondanks zijn bescheiden omvang bevat dit boekje een schat aan gegevens die zonder de aandacht van Wouters voor het volksleven onherroepelijk zouden verloren gegaan zijn.

In een laatste artikeltje wordt de geschiedenis van het oorspronkelijk bij ons niet inheemse konijn beschreven. We vernemen wat een ‘warande’ was en we zien hoe de wilde konijnenpopulatie zich van daaruit ontwikkelde in onze streken. We zien welke belangrijke rol de abdijen speelden zowel in de domesticatie van deze dieren als in de verspreiding van de wilde konijntjes. De oudste vermelding (1270) van een warande in de Nederlanden betreft deze van de Gentse Sint-Baafsabdij.

Het tijdschrift kan op woensdag- en vrijdagmiddagen afgehaald worden aan de prijs van 6 euro in de bibliotheek van Volkskunde Oost-Vlaanderen in het Huis van Alijn aan de Kraanlei. Abonneren kan door storting van 20 euro op de rekening BE92 7030 3275 1423 van KBOV, Kraanlei 65, 9000 Gent

LEZERS AAN HET WOORD

Overpoortbuurt

Naar aanleiding van het artikel in GT 2015 nr 2 ‘Armoedige straatjes en beluiken in de Overpoortbuurt’ schrijft **Willy Rouquart**. Het is een buurt die ik vooral heb leren kennen tussen 1955 en 1960.

Mijn vader is namelijk in die periode schooldirecteur geworden van de stadsschool Kramersplein en ik heb hem vaak vergezeld op ‘huisbezoek’. De foto’s die hij bezat van buiten en van binnen de school heb ik na zijn dood geschonken aan het Liberaal archief, omdat zij zich afvroegen hoe de school er vanbinnen had uitgezien vooraleer ze door hen verbouwd was geworden.

Om nog een andere reden is de Voetweg mij bekend: mijn grootmoeder langs moederszijde, Emma Sybout, geb. in 1886, heeft op de Voet-

weg gewoond. Na haar huwelijk is ze er blijven wonen naast de bakkerij op de hoek van de Overpoortstraat. Ik heb enkele oude foto's opgediept die je misschien van dienst kunnen zijn. De eerste foto dateert van 1920 (datum op de keerzijde). Mijn grootmoeder is diegene met de baby op de arm. Zo ook op de tweede foto.

Op de derde foto is een neef van mij te zien, de latere Gentse clown Toto Brux, geboren in 1925 en overleden in 2011. We kunnen hem zien op de voorste rij links, vijfde van links met een eigenaardig hoofddekseel en met zijn arm over een meisje heengeslagen. Een jongetje van ong 4-5 jaar, dus een foto van omstreeks 1930. Ook mijn moeder is erop te zien, op de voorlaatste rij, witte bloes met haar linkerarm over de schouder van een vriendin geslagen.

Isabellakaai

Arthur De Decker schrijft over hetzelfde artikel: 'Op p. 98 staat een spijtig foutje. In 1942 werd de Sint-Pieterskaai inderdaad omgedoopt tot Hertogin Isabellakaai (nu Isabellakaai), maar dat gebeurde niet naar Isabella van Habsburg, de ongelukkige zus van Karel V die in 1526 stierf te Zwijnaarde. Volgens het straatnaambord betreft het hier echter de gelijknamige Hertogin van Bourgondië 1397-1471 (zie GT 1991/4/215). In het rapport uit 1942 *Nieuwe en vernieuwde straatnamen van Gent* lezen we op p. 28: 'Hertogin Isabel-lakaai (vervangt St-Pieterskaai wegens dubbel gebruik met St-Pietersplein).

Er is hier spraak van Isabella van Portugal, hertogin van Boergondië, derde vrouw van hertog Filips den Goede. Zij was de dochter van Jan I, koning van Portugal en van Filippa Van Lancaster. Geboren in 1397, huwde zij met den hertog van Boergondië in 1430 en stierf te Ariën (Aire-sur-la-Lys, nu dept. Nord - Pas de Calais) in 1471. Zij werd begraven in het beroemde Karthuizerklooster van Dijon, begraafplaats der hertogen. Zij heeft geen andere verdiensten dan dat zij het licht gaf aan den eenigen wettigen zoon van Filips, Karel den Stoute.'

Voor de volledigheid wil ik er nog uw aandacht op vestigen dat er in de Gentse deelgemeente Zwijnaarde sedert 1980 wel een Isabella Van Oostenrijkstraat (1501-1526) bestaat die verwijst naar de zus van Karel V. Die heette voordien Koning Boudewijnstraat en daarvoor 'Dreef van het Kasteel'. Die laatste was dus een dreef naar het kasteel van Zwijnaarde waar deze ongelukkige echtgenoot van Christiaan II jong stierf. Slechts weinigen weten dat de huidige

Prelaatsdreef in Zwijnaarde van veel recentere datum is en er dus vroeger een dreef naar het kasteel was op een totaal andere plaats.

Oorlogsslachtoffer

Bart Cordens van de Hoeseltse Geschiedkundige Studiegroep is op zoek naar informatie over de enige gesneuvelde van Werm, deelgemeente van Hoeselt. Het gaat om Guillaume Jans, overleden aan zijn verwondingen te Leeds (Verenigd Koninkrijk) op 1 november 1914.

De studiegroep beschikt over een brief verstuurd door een gevluchte Gentenaar vanuit Leeds naar de familie. Deze man heeft Guillaume bijgestaan tijdens zijn laatste uren. Hij heeft ook de begrafenis geregeld. We kennen echter de naam niet van deze man. Hij stelde zichzelf voor als de officiële vertegenwoordiger van de Belgische vluchtelingen in Leeds. Hij was fietsenfabrikant van beroep en woonde in de Lange Violettestraat 22-24-26 te Gent. Info over deze man zou zeer welkom zijn bij cordensbart@hotmail.com of de GT redactie.

Gentse pleinen

Mw. Vincianne De Smet heeft een vraag in verband met de Gentse pleinen. Iemand vertelde haar namelijk dat de pleinen in Gent een negentiende en twintigste eeuwse verschijnsel zijn (Emile Braun-, Sint- Baafs-, Koophandelsplein ...). Wat dan met het Sint-Veerleplein?